Пригода перша

ЧАРІВНИЙ ТАЛІСМАН

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ,

в якому ви знайомитесь з нашими героями, а також із собакою Бровком і всі разом звичайнісінько, без жодних чар вирушаєте у ліс по гриби

Сонце визирнуло з-за Лисої гори, глянуло на Гарбузяни і всміхнулося…

Воно щоранку всміхається, коли встає й кидав свій перший погляд на наше село.

Та й хіба можна втриматися від радісної усмішки, коли дивишся з неба на наші Гарбузяни?.. Кращого села немає в цілому світі.

Знаєте пісню: "Стоїть гора високая, попід горою гай, Зелений гай, густесенький, неначе справді рай"?

Так то точнісінько про наші Гарбузяни співається.

І гора, і гай, і річечка (Голубенька називається). І хати білі у буйних садках потопають, і луг, і левада, і три верби схилилися над Голубенькою ("де в'яжуться човни…"). А в Голубеньці й латаття, і жабуриння, і ряска… — ну геть-чисто все, що треба для незабутньої мальовничості пейзажу. Недарма наш земляк поет Андрій Лопата створив неповторні талановиті рядки:

Гарбузяни мої, Гарбузяни!.. Синьооке дитинство моє…

Немає місця кращого на землі!..

Але сонце всміхається не лише тому, що милується нашими Гарбузянами. Є в нього, в сонця, ще причини для усмішки…

Он воно зазирнуло у віконце крайньої над річкою хати і ковзнуло своїм променистим поглядом по веснянкуватому обличчю русявого хлопчика років дванадцяти, який солодко прицмокує губами крізь сон. Це перший з героїв нашої правдивої розповіді — Марусик. Не дивуйтесь, що в нього дивне ім'я. Насправді він Сашко. Але в ранньому, синьоокому, як пише Андрій Лопата, дитинстві мати запинала його хусточкою і він був схожий на дівчинку. Тато жартома прозвав його Марусею. Ім'я приліпилося, і став він Марусиком.

Звичайно, я розумію, давати прізвиська непедагогічно, але що вдієш, коли з давніх-давен існує ця негарна, непедагогічна звичка. Навіть славетний римський імператор Гай Юлій Цезар не вберігся від цього. Бо оте Цезар — не що інше, як вуличне прізвисько (що означало чупринистий, волосатий). І прізвисько це стало потім загальним, називним для означення царственого титулу. Отже, не гнівайтесь, що герої наші матимуть прізвиська…

Але підемо слідом за сонцем.

Он воно зазирнуло у сусідню з крайньою хату. На цей раз не у вікно, а на горище, де в духмяному сіні розкинувся на ковдрі замурзаний смаглявець.

Це теж Сашко. Але Сашко Циган. Іншого прізвиська йому й не придумаєш. І батько його був Циган по-вуличному, і дід, і прадід… Бо такі ж чорняві й темношкірі. А справжнє прізвище їхнє Непорожні. І з циганським родом-племенем нічого спільного вони не мають.

Та сонце кличе нас далі, у сусідній з Непорожніми садок.

Там під грушею на розкладушці згорнувся калачиком довготелесий білявий хлопчина.

Ви не повірите, але й він Сашко.

На цьому кутку Гарбузян, який зветься романтично і незвичайно Бамбури, найулюбленіше ім'я — Сашко. Отже, погодьтеся, прізвиська на Бамбурах просто необхідні. Тим паче, що вони необразливі, навіть ніжні. Третього Сашка звуть Журавель. Правда, прозвали його так не на честь прекрасного птаха, а за схожість з колодязним журавлем (він майже на дві голови вищий за своїх друзів).

Безтурботно сплять наші герої і не уявляють навіть, який незвичайний день щойно почався для них, яку несподівану пригоду він їм готує…

А втім, сонечко підморгує нам і запрошує зазирнути ще в одне місце.

Пробачте, на цей раз — у собачу будку на Циганову подвір'ї.

Там, поклавши голову на волохаті, у реп'яхах лапи, дрімає здоровенний рудий Бровко.

Він теж герой нашої незвичайної, але цілком правдивої історії і відіграє в ній дуже важливу, якщо не сказати вирішальну у певному розумінні, роль.

Сонце лагідно зазирнуло під великі, світлі, майже білі собачі брови і побачило синю безсовісну муху, яка саме в цю мить сіла Бровкові па ніс. Бровко, не розплющуючи очей, пересмикнув носом. Муха на якусь мить знялася, але тут же сіла знову і спокійнісінько почала потирати передні лапки, наче сиділа не на собачому носі, а на якомусь неживому предметі.

Бровко розтулив одне око, глянув на муху і блискавично клацнув зубами. Проте муха виявилася спритнішою за нашого пса. Вона встигла злетіти, продзижчала коло в нього над головою і знову сіла на ніс. Ну ви подумайте!.. Яке нахабство!

Бровко розтулив друге око, мотнув головою і роздратовано гавкнув. Голос у пса такий гучний і дужий і пролунав так несподівано, що зозуляста курка злетіла з свого сідала на бантині й з відчайдушним кудкудаканням залопотіла крилами прямо над головою в Сашка Цигана.

Сашко Циган прокинувся:

— Тю!.. А киш! Хай ти...

Але курка вже не чула. Вона вилетіла крізь горищні дверцята, чіпляючись за щаблі драбини, на подвір'я.

Хлопець солодко потягнувся, перевернувсь на правий бік і заплющив очі. Але сну вже не було. Сон одлетів.

Покрутившися ще трохи, Сашко Циган знову потягнувся, сів, трусонув головою і примружився на сонячний ранок.

Знизу чути було голоси батьків і чмихання мотоцикла. Батьки їхали на роботу — тато в поле, мама на ферму.

"Ану його! Рано як! — подумав хлопець з досадою. — Клята курка збудила ні світ ні зоря… А втім… — Сашко не вмів довго засмучуватись. — Нічого страшного. Значить, підемо сьогодні по гриби. Скільки збираємось — і все просипаємо".

Збадьорений цією думкою, хлопець підхопився, підскочив і — ой! — боляче вдарився головою об бантину.

Але, спускаючися драбиною вниз, він уже веселенько щось намугикував.

Гарна була в Сашка Цигана вдача. Оптимістична.

Батьки вже поїхали — дирдиркання мотоцикла віддалялося.

Намочивши під умивальником два пальці і протерши ними очі, хлопець заскочив на кухню. На столі стояв прикритий рушником сніданок. Сьорбнувши з чашки молока і куснувши пиріжка з сиром, Сашко Циган сунув надкушений пиріжок до кишені, схопив у кутку кошика і гайнув надвір.

Бровко вискочив з будки і привітно заметляв хвостом.

— На! — надкушений пиріжок зник у Бровковій пащі так блискавично, що важко було навіть устежити, як це трапилося. — До лісу підемо. По гриби! — Хлопець одв'язав пса, і той відразу застрибав, намагаючися лизнути господаря в носа. Коли б він умів говорити, то зараз сказав би: "Ех! Як же я люблю волю! Як я люблю кудись іти з тобою! Недаремно я тебе так сьогодні рано збудив. Недаремно! От побачиш, сьогодні неодмінно трапиться щось незвичайне!"

Те, що повинно трапитися щось незвичайне, Бровко передчував усім своїм собачим серцем. Собаки завжди передчувають важливі події, і, якби могли про це розказати, люди б уникли багатьох несподіваних неприємностей.

…Марусик усміхався крізь сон. Йому снилися вареники з вишнями. Раптом один з вареників розліпився і голосом Сашка Цигана закричав:

— Ану вставай, сонько! Чуєш!

Другий вареник теж розліпився і гавкнув на Марусика. Марусик здригнувся і розплющив очі. У розчиненому вікні стирчало дві голови — хлоп'яча і собача.

Одна належала Сашкові Цигану, друга — його псові.

— Га? — лупнув на них Марусик спросоння.

— Гав! — озвався Бровко.

— Вставай, кажу, крокодил! По гриби підемо! Швидше! — вигукнув Сашко Циган.

— Єсть! — Марусик по-солдатському скочив з ліжка.

На відміну від Сашка Цигана, він довгенько хлюпався під умивальником, пирхаючи і бризкаючись на всі боки. Він любив умиватися.

— Ану тебе! — нетерпляче вигукнув Циган.

— Гав! Гав! — підтримав його Бровко.

— Одну хвилиночку! Чистота — запорука здоров'я! — заспокоїв їх Марусик, швидко-швидко витираючись рушником.

Зате на сніданок, так само як і Сашко Циган, Марусик часу не витрачав. Сьорбнувши компоту і куснувши хліба з салом, він вигукнув:

— Я готовий!

Надкушений хліб із салом зник у Бровковій пащі чи не швидше, ніж пиріжок.

Утрьох вони бігом подалися в садок до Журавля.

Та навіть утрьох збудити Журавля виявилося справою не такою й легкою.

На вигуки, гавкання і навіть штурхани Журавель тільки дриґав ногами і, не розплющуючи очей, повертався на другий бік.

— Вставай! Ти що! — гукав Сашко Циган.

— По гриби ж ідемо! Вставай, чуєш! — кричав Марусик.

— Гав! Гав! Гау! — басовито вторив Бровко.

Та Журавель тільки сопів і дриґав ногою. Він любив поспати. Особливо вранці, коли так солодко спиться і коли сняться найцікавіші сни. Журавель свої сни пам'ятав добре і любив розповідати.

Тому прокидатися зараз він не мав аніякісінького бажання.

Нарешті Циган побіг у сіни, схопив кухля з водою і хлюпнув Журавлю на голову.

Лише тоді Журавель розплющив очі, мотнув головою й сів на розкладушці.

— Що таке? Горить десь, чи що?

— По гриби йдемо, чуєш! — гукнув Сашко Циган.

— Давай швидше! — квапив Марусик.

— Гав! Гав! — озвався Бровко.

— Тю! То не можна було просто сказати? Треба було ото обливатися…

— Як же тобі скажеш, коли ти спиш.

— Тільки ногою дриґаєш.

— А мені снилося, ніби ми на "Москвичі" кудись їдемо… — розтягнув губи в добродушній усмішці Журавель. — Утрьох, і Бровко з нами. Не хотілося з машини вилазити…

— От Журавель!

— Тут по гриби треба йти, а він на "Москвичі" катається.

Журавель нарешті підвівся з розкладушки, і одразу стало видно, наскільки він вищий за своїх друзів. Вони ледве сягали йому до плеча.

— Хлопці! — згадавши щось, роззявив раптом рота Журавель. — Я не можу… Я матері обіцяв зробити повітку…

— Та ну тебе! Ніколи з тобою не виберешся нікуди! — сердито закричав Сашко Циган. — Завжди тобі щось треба — то дрова рубати, то воду носити, то…

— Пізніше зробиш! Як повернемось, — махнув рукою Марусик.

— Умиватись не треба. Ти вже вмитий, — сказав Сашко Циган.

— Точно! — засміявся Марусик.

Журавель несподівано забігав на одному місці, високо піднімаючи довгі ноги, потім зірвався й побіг по подвір'ю. Оббіг навколо хати і шугонув у розчинені двері.

— Ха! Спортсмен!

— Олімпієць!

Минула хвилина, друга, третя… Журавель не виходив.

Хлопці перезирнулись і мовчки рушили в хату.

Журавель сидів за столом і, мружачись від задоволення, наминав просто зі сковороди яєчню, запиваючи її з величезного кухля кисляком.

Ні слова не кажучи, хлопці дружно схопили стілець за ніжки і одсунули його разом з Журавлем від стола.

— Та що ви, хлопці! Я ж голодний! З учорашнього вечора нічого не їв. Я ж і до лісу не добреду.

Але друзі були невмолимі.

Бровкові дістався шмат ковбаси і коржик з маком.

Зітхнувши, Журавель узяв велику корзину, і вони рушили.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ,

в якому ви потрапляєте у Губанівський ліс, де біля таємничого озера відбувається несподівана зустріч, під час якої наш вірний Бровко поводиться зовсім незрозуміло. Жаб'яча лапка

Стежка до лісу вела понад річкою крутим берегом, в'юнилася серед кущів верболозу.

Мокрі росянисті гілки раз у раз черкали хлопців по щоках, лоскітно струшуючи холодні краплі за комір.

Сашко Циган, який ішов попереду, іноді навмисне придержував чи відтягував гілку, щоб вона хльоснула Журавля, який простував за ним.

— Ой! — скрикував Журавель. — Не треба!

— Не буду! — спокійно казав Сашко Циган і через кілька кроків знову відтягував гілку.

— От стривайте, — сказав Журавель. — Я вам краще сон розкажу, який мені сьогодні приснився. Ще перед тим, як ми на "Москвичі" їхали. Значить, так… Іду я, значить, лугом… по той бік Голубеньки… Сонце світить, коники у траві стрекочуть…

— Жаби кумкають… — втрутився Марусик.

— Та не перебивай! Іду я, значить, лугом… у бік річки, у бік села. Усі Бамбури на тому березі переді мною як на долоні. Хати наші на узгір'ї, садки, городи, стовпи високовольтні… І раптом бачу: здіймається в небо над моєю хатою повітряний змій. Та обережно, Цигане! Ну тебе! І на тому повітряному змії якась, бачу, людина… Вчепилася руками, летить, як на дельтаплані. Придивляюсь…

— А то вчителька математики Таїсія Миколаївна, — знову втрутився Марусик.

— Та не перебивай же! Ну!.. Придивляюся, значить… А то — Карабас-Барабас… Кіно по телевізору "Пригоди Буратіно", пам'ятаєте… Летить, борода віялом, зуби конячі щирить… Я дивлюсь, і мене зовсім не дивує,

що казковий Карабас-Барабас на повітряному змії над нашими Бамбурами летить. Наче так і треба… — Журавель замовк.

— Ну? Ну й що?.. А далі що? — спитав Марусик.

— Нічого… А далі ми вже на "Москвичі" їдемо…

— Якісь у тебе сни, Журавель, як у рябої кобили, — кинув через плече Сашко Циган.

— Які є,— зітхнув Журавель. — А взагалі… Інтересне все-

таки явище — сни. Уві сні може відбуватися все що завгодно. І ти цьому віриш. Уві сні ти літаєш — без крил, без нічого, просто відштовхуєшся від землі, крутиш ногами — і летиш. І це тебе аніскільки не дивує. Уві сні це зовсім нормально. Наче так і треба. Взагалі що б не відбувалося уві сні, хоч би які найдивовижніші речі — ти цьому віриш. Цікаво! Правда?

— Ну, так то ж уві сні,— глибокодумно кинув Сашко Циган.

— А взагалі скільки у житті різних загадок, таємниць, незрозумілого… Цікаво жити на світі! Правда? — Журавель обвів навколо широко розкритими захопленими очима і зітхнув.

Почалися переліски.

Голубенька звернула ліворуч, попід густу кучеряву діброву, а хлопці пішли прямо, у темні обійми так званого Губанівського лісу, що починався одразу височенними щогловими соснами, між яких купчилися зарості ліщини, черемхи, глоду та іншого лісового розмаїття.

І враз густо пахнуло лісовим духом, який неможливо описати, але в якому всі пахощі перебиває неповторний грибний запах. Недарма цей ліс назвали Губанівським (майже усіма слов'янськими мовами "губи" — це "гриби").

— Ех, кінчається літо, — зітхнув Сашко Циган.

— Мда… — й собі зітхнув Марусик. — Ще трохи — і до школи…

— А мені вже й хочеться, — усміхнувся Журавель.

— Та! — махнув рукою Сашко Циган. — Хоч би не обманював.

— А я не обманюю. Чесно, — знов усміхнувся Журавель.

— Ну й дурень! — одрізав Сашко Циган.

— Теж мені радість! — пхикнув Марусик. — Знову уроки, домашні завдання, "трудові навички", "сідай, двійка"… Тьху!

— Найкраще у навчальному процесі — це канікули, — прорік Сашко Циган. |

Журавель хотів щось заперечити, але Циган перебив його:

— Не дратуй мене! Що ти не скажеш — буде неправда. Любиш ти удавати з себе зразково-показового… Аж гидко слухати!

Журавель ніяково усміхнувся і знизав плечима. Він був на півроку старший за своїх друзів, але вчилися вони в одному класі, жили поряд, і, як ви вже, мабуть, помітили, ватажком серед них вважався Сашко Циган. Марусик йому підспівував. А Журавель пас задніх. Тому що був добрий,

поступливий, м'який вдачею, страшенно не любив сварок і суперечок. Про таких кажуть: "Хоч у вухо вбгай, хоч до рани прикладай".

І він не ображався, коли хлопці кепкували з нього. Звісно, при бажанні Журавель міг легко постояти за себе, хоча б надававши їм потиличників (він спокійно впорався б з обома). Але він лише простодушно усміхався на їхні глузи — вони наче одскакували від нього, як горох від стіни. Така вже була в нього вдача.

Хлопці не зупиняючись ішли все далі й далі у глиб лісу. Вони добре знали грибні місця, а місця ті були неблизько.

Бровко як навіжений ганяв по заростях, раз у раз гавкаючи на якусь тільки йому видиму лісову живність.

З-за дерев тьмяно блиснула чорна водяна гладінь…

То був Бакай. Лісове озеро.

Казали, що воно не має дна, — таке глибоке. І ще казали, ніби колись давно жив у ньому водяник, який затягав людей і тварин під воду. Може, то був величезний сом чи інша якась водяна потвора — хто його зна (бо казали те все старі забобонні люди). Та хоч було це дуже давно, слава в озера лишилася недобра. Десь колись пропало теля, і сліди його начебто обривалися на березі Бакаю… Колись, заблукавши, хтось нібито чув на озері чиїсь відчайдушні крики… Та що й казати — коли вже починають балакати про якесь місце, що воно таємниче й загадкове, то воно таки стає і таємничим, і загадковим. Уже від самих тих балачок. І хоч би яка була людина оптимістична й насмішкувата, наближаючись до такого місця, вона мимохіть примовкає й замислюється. Примовкли й хлопці.

І отут…

Тільки, будь ласка, не кажіть, що ви б не злякались і не…

Бо я вам не повірю.

Так от. Примовкли хлопці. І отут… Глип! На березі озера біля самісінької води сидів незнайомець.

Те, що це не просто якийсь дядько, а саме таємничий незнайомець, хлопці вирішили одразу, з першого погляду. Причому, як потім з'ясувалося, вирішили одночасно всі троє, кожен окремо, не змовляючись. Такий у нього був вигляд. Незвичайний. І таємничий. Одягнений він наче по-міському. Але на голові мав старого солом'яного бриля, потемнілого й ' обшарпаного, як у діда-баштанника. Та головне, звичайно, не бриль. Головне було — голова. Лобата, як у казкового мудреця. Великий ніс. Сиві кошлаті, ніби приклеєні, брови, з-

під яких насмішкувато позирають примружені очі. І великий, розтягнутий в усмішці рот… На таких людей і в натовпі обертаються. А тут, уявляєте, глухий ліс, безлюддя га ще й озеро з недоброю славою. Було від чого завмерти й зупинитись здивовано.

Завмер і Бровко, піднявши передню лапу. Та лише на одну мить. Наступної миті він раптом заметляв хвостом, прищулив вуха і кинувся лащитися до незнайомця…

То було так несподівано й так неймовірно, що хлопці ще більше здивувались. Гавкун Бровко, найгавкучіший з усіх собак на Бамбурах, який не пропускав не лише чужих, а й своїх, щоб не обгавкати їх як слід, раптом, мов кошеня, лащився до незнайомого дядька…

Хлопці ошелешено перезирнулись.

І тоді незнайомець несподівано заговорив.

— А-а, привіт! — усміхнувся він так, наче навмисно їх тут чекав. — Здоровенькі були!

— П-привіт! — перший відгукнувся Журавель.

— З-здрастуйте!.. — в один голос мовили Сашко Циган і Марусик.

Незнайомець знов усміхнувся, і усмішка та була привітною і навіть симпатичною.

— Чудове місце… Гарне… — Незнайомець, примружившись, подивився на озеро. — Несподівано, чаклунськи гарне…

Тільки тепер хлопці побачили, що в лівій руці незнайомець тримає довгастий прямокутник темно-сірого картону, на якому були накреслені чорні лінії, що за обрисами нагадували Бакай.

І те, що картон був темно-сірий, а лінії чорні, збільшувало таємничу підозрілість.

Поряд з незнайомцем на землі лежала пласка дерев'яна скринька.

— А… а ви хто? — спитав Сашко Циган.

В очах незнайомця застрибали лукаві бісики.

— А ви як думаєте?

— Хто його зна… — непевно знизав плечима Циган. Хлопці теж мовчки повели плечима.

— От бачите… Недогадливі ви… — Незнайомець враз перестав усміхатися й насупив брови. — Чаклун я… Чарівник.

Незнайомець говорив без усмішки, цілком серйозно.

— Що-о? — у Марусика витягнулося обличчя.

— Тю!.. — розгублено усміхнувся Журавель.

— Дядько жартують! — махнув рукою Сашко Циган. — Смаленого дуба правлять. Не бачите? Що ми — маленькі, чи що?.. Чаклунів не буває. То тільки в казках.

— Ваша справа. Можете не вірити. Мені-то байдуже. Але я не жартую. Хочете — доведу?

Хлопці знову перезирнулися — в котрий уже раз.

— Ну… ну… доведіть! — задерикувато мотнув головою Сашко Циган.

Марусик і Журавель завмерли й затамували подих.

— Тільки не отак відразу. От вам жаб'яча лапка… — Незнайомець підняв із землі суху жаб'ячу лапку і простягнув Сашкові Цигану. — Це не просто лапка. Це чарівний талісман.

Той, у кого він, може задумати будь-яке бажання — і воно здійсниться.

— Та ну… — недовірливо усміхнувся Сашко Циган, але жаб'ячу лапку взяв.

— Задумати можна лише одне бажання. Отже… І коли бажання здійсниться або захочеться його одмінити, треба сказати: "Досить мені того…" — і передати талісман іншому. — Незнайомець глянув на озеро, потім угору на дерева і враз спохмурнів, заквапився — Ну, йдіть, хлопці, йдіть. Бо он сонце за сосну сідає, освітлення міняється…

І він злегка відштовхнув од себе Бровка. Пес відразу схопився і подався у глиб лісу.

Хлопці квапливо попрощалися і навіть з якоюсь полегкістю побігли за Бровком.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ,

в якому. Бровко знову поводиться не так, як завжди. Жмурки на озері… "Я піду додому", — каже Марусик

Вони бігли мовчки, не розбираючи дороги, просто у той бік, куди подався Бровко. Нараз вони почули його басовитий гавкіт десь далеко праворуч. І звернули туди.

— О! Загавкав! У свинячий голос! — прохекав на бігу Сашко Циган. — Було б раніше гавкати. На… на незнайомця… А то…

— Ага, — хекнув у відповідь Марусик. Журавель хекав собі мовчки.

Бровко чекав їх на галявині. Він сидів, схиливши голову набік, і винувато позирав на хлопців.

"Вибачте, хлопці. Вибачте, дорогі,— говорив його погляд. — Сам не знаю, що зі мною сталося, чому це я так дивно поводився із тим незнайомцем… Сам не знаю…"

І тільки тепер, може, хлопці по-справжньому зрозуміли, що ж таке з ними трапилося.

Сашко Циган розтиснув кулак. Суха жаб'яча лапка лежала в нього на долоні.

— Ну!.. — прохопився Марусик.

— Тю! — почухав потилицю Журавель.

— Та! — вигукнув Сашко Циган і зробив рух, збираючись викинути жаб'ячу лапку.

— Стривай! — зупинив його Марусик.

— А ти що — віриш? — засміявся Циган, проте лапку не викинув.

— Не вірю. Але що ми — не встигнемо? Викинути завжди не пізно. Не хочеш — давай мені,— Марусик простягнув руку.

— Чого це тобі? — Сашко Циган умить затиснув кулак. — Ач, швидкий! Переб'єшся!

— А чого ж ти?

— Нічого.

— Слухайте! А ходімте глянемо, що він там робить. Га? — сказав Журавель. — Справді якийсь дивак. Я таких зроду не бачив.

— От-от! І я зроду... — підхопив Марусик. — "Сонце сідає... Мені поспішати треба..." Може, він... — Марусик стишив голос. — Може, він... в озері живе?..

Не можна сказати, що Марусик був такий уже закінчений боягуз. Ні! Але природа наділила його дещо хворобливою фантазією, і, коли справа торкалася чогось небезпечного або ж незрозуміло-загадкового, та фантазія малювала Марусикові такі яскраві картини, від яких і в найвідчайдушнішого сміливця затрусилися б жижки.

— Скажеш! — махнув рукою Сашко Циган. — Може, ти ще й роги в нього набачив?

— Роги не роги, але скільки ще тих загадок, таємниць у природі. І снігові люди, і племена різні невідомі…— Марусик багатозначно примружився. — Ти бачив, яка в нього голова?

— Та ну тебе з твоїми таємницями! Просто розіграв нас, і все. Подивився на тебе. Бачить, дурні хлопці. Відсталий елемент. Вірять у загадки природи. І розіграв. Сміється, мабуть, зараз, аж гай шумить. — Сашко Циган підморгнув.

— От і ходімте глянемо, як він сміється, — сказав Журавель. — Мені дуже кортить ще раз на нього подивитися. Хоч здаля.

— Ходім. А я що… — Сашко Циган знизав плечима.

— Тільки так, щоб він нас не бачив. А то… — Марусик одвів очі, щоб хлопці не помітили, що немає в них зараз великої мужності й відваги. — Просив же чоловік не заважати…

— Авжеж, — погодився Журавель. — Заважати не будемо. Здаля тільки глянемо. І все.

— Ходімо! — рішуче, по-командирському сказав Сашко Циган. — А голова… Мало які голови бувають у людей. От у тебе, Марусик, теж голова… на кавун схожа. А нічого. Живеш.

Хлопці рушили назад, до озера. І знову сталася дивна річ. Бровко, що, як завжди, біг попереду, раптом спинився (мабуть, зрозумівши, куди вони йдуть), обернувсь і винувато заметляв хвостом.

"Е, хлопці, ні!.. Як собі хочете, але я туди не піду. І вам не раджу". Він стиха гавкнув, припав на передні лапи, наче вклонився, скочив і побіг убік.

— О! — багатозначно підняв догори палець Марусик. Сашко Циган і Журавель тільки мовчки перезирнулись. Далі до озера йшли пригнувшися, крадькома, пильнуючи, щоб не тріснула й гілка під ногами. Аж от…

— Ну! — схвильовано прошепотів Марусик. На березі нікого не було.

Від того моменту, коли вони залишили незнайомця, минуло хвилин десять, не більше. Незнайомець наче ж не збирався одразу йти. Навіть навпаки. Відправив хлопців, щоб не заважали. І раптом…

— Дивіться! — знову зашепотів Марусик, показуючи на озеро.

Чорна вода Бакаю, що завжди вражала нерухомістю своєї дзеркальної поверхні, була зараз укрита брижами, наче хто пірнув у її непроникну безодню.

— Га? — ледь ворушачи губами, прохрипів Марусик. — Що я казав?

— Та ну тебе! — нервово сіпнув головою Сашко Циган. — Страхопуд нещасний! Сам боїться ще й інших лякає.

— То, ма… мабуть, шишка з сосни впала, — криво усміхнувся Журавель.

Справді, на поверхні води плавала соснова шишка.

— А він де ж подівся? — прошамкотів Марусик.

— Пішов, мабуть… — непевно підняв одне плече Журавель.

— Авжеж, пішов! Звичайно!.. То, мабуть, художник. Хотів Бакай малювати. Забалакався з нами. Освітлення помінялось. Він плюнув і пішов.

Як я вже казав, Сашко Циган не вмів довго сумувати. І зараз він не стільки вмовляв хлопців, скільки самого себе. І це йому вдалося. Він одразу повеселішав і вже був готовий кепкувати з друзів.

— Ех, ви! Страхополохи! Зайці нещасні!.. У час космічних польотів і електронної техніки в чаклуна повірили! Дикуни! Пігмеї! Мені соромно за вас! Швидше ходімо по гриби, а то й поганої сироїжки не знайдемо. Все без нас визбирають.

— Та! — махнув рукою Марусик. — Не піду я. Нема настрою. Та й забув я зовсім. Мені мати загадувала яблуню обтрусити. Малинівку. А то пропадає. Я піду додому.

— Отаке-е! — зневажливо протягнув Сашко Циган. — Теж мені герой! Ну й іди. А ми з Журавлем…

— Ай справді… Щось пропав настрій, — ніяково глянув на Цигана Журавель. — Може, давай… Мені теж повітку треба…

— Ех, ви! Та ну вас! З вами зв'яжись. З вами щось робити… Тьху! Тьху! І ще раз — тьху!

Присоромлені хлопці поодвертались.

Та не одвертайтесь, хлопці! Чого ви одвертаєтесь? Якби ж ви не одверталися, а пильно глянули в очі Сашкові Цигану, ви б зрозуміли, що то тьхукає не він, а його характер гонористий і самолюбний. А сам Сашко Циган Цілком з вами згодний. Йому теж страшенно не хочеться йти по

гриби, а хочеться якнайшвидше вибратися з того лісу, тільки він соромиться признатися в цьому і ото тьхукає.

Бровко зустрів їх за озером на галявині. Глянув на них уважно і похитав головою:

"Ага!.. Вертаєтесь… А що я вам гавкав? Що? Ото слухали б мене краще. Не треба було йти до того клятого озера. Не треба!.."

По дорозі додому вони не вимовили ні слова.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ,

в якому автор щиро вам радить: "Тримайте себе в руках!" — бо починаються події незвичайні і неймовірні. "Розпрягайте, хлопці, коні…"

А тепер тримайте себе в руках. Якщо ви читаєте сидячи, то вхопіться міцніше за стільця, щоб не впасти. Але я раджу, починаючи з цього розділу, лягти краще на диван чи канапу і далі читати лежачи. Так буде безпечніше. Бо починається найголовніше — дивовижне й неймовірне…

Це було того самого дня, тільки десь уже надвечір.

Журавель порався біля повітки, лагодив скособочені двері і несподівано побачив Сашка Цигана. Вигляд у Цигана був такий незвичний, що Журавель упустив з рук обценьки, і вони вдарили його по нозі. Проте Журавель зовсім не відчув болю. І "ой!", яке вирвалося в нього, цілком стосувалося Циганового вигляду.

— Ла-ла-ла-ла… — белькотів Сашко Циган, дивлячись на Журавля круглими від жаху очима. Губи в нього тремтіли.

— Що?! Що таке?! — схвильовано вигукнув Журавель.

— Ста-ло-лося… — тільки й зміг вимовити Циган.

— Що? Що сталося?

— Оте саме…

— Що?

— Жа-жа… жаб'яча лапка… — розпачливо видихнув Сашко Циган.

— Що?! — Журавель відчув, як по спині в нього побігли колючі мурашки.

Минуло не менше п'яти хвилин, поки Сашко Циган спромігся розповісти, що саме сталося. Розповідав він, затинаючися, повторюючи по кілька разів одне й те саме.

Щоб не утруднювати вам читання, подаємо його розповідь у скороченні.

— Ото як розійшлися ми по хатах, ходив я, ходив, тинявся-

тинявся (а в кишені ж лежить "чарівний талісман" — жаб'яча лапка. Лежить, муляє мою душу). Я, звичайно, сміюсь. Знайшов дурнів! Вірити у якусь нісенітницю, у старі бабські забобони. Ну, яке таке бажання може виконати ота висушена на сонці жаб'яча лапка? Дурниці! І все-таки… Ану дай, думаю, загадаю. Для сміху. Що б же ж його таке загадати? Думав-

думав і надумав. О! Машину! Автомобіль! А що? Як загадувати, то вже загадувати. Не зошита ж у косу лінійку. Ходжу. Посміююсь. Ну, де ж там мій автомобіль? Де? Щось не бачу. Ха-ха!.. Держись, незнайомець з великим носом! Держись, жаб'яча лапко! Посміявся-посміявся та й годі про неї думати. Сів книжку читати. Читаю, захопився. Аж тут Кузьма-

поштар пошту на велосипеді привіз. Розгорнув я газету. Дивлюсь — у газеті тираж грошово-речової лотереї. Мене щось одразу в серце — коль!.. Згадав я про отой білет, що нам колись тітка Галя у крамниці на здачу дала, як ми цукерки купляли. Ще ж, пам'ятаєш, казала: "Машину, хлопці, виграєте!"

— Тю!.. Так-так! Точно! — закивав головою Журавель. — Я про нього й забув.

— І я забув. А тепер тремтячими руками дістав я того білета. Він у мене в "Зоології" лежав. До таблиці. І… повіриш, думав, що тут і вклякну, дуба вріжу… Серце просто зупинилося і все. Глянь! — і він простягнув Журавлю газету й білет.

Журавель узяв, провів пальцем по таблиці і роззявив рота:

— Тю!

— От іменно, що "тю"! Що ж тепер робити? — Сашко Циган безпорадно подивився на Журавля.

— Як — що? Негайно брати машину та й квит! Га-га! "Запорожець". Усім класом кататимемось!

— А… а жаб'яча лапка?

— А… що лапка? При чому тут лапка? Скільки людей виграють! Просто щасливий збіг обставин.

— Ти думаєш?

— Думаю!

— Добре, що я до тебе одразу пішов, а не до Марусика. Він би, забобонний, розквоктався про жаб'ячу лапку. Такого б туману напустив… Я б не знав, куди йти, що робити.

— Але йому треба все-таки сказати зараз, а то…

— Та скажу, звичайно. Аякже. Ходімо!

В тому, що Сашко Циган побажав саме автомашину, не було нічого дивного. Дивно було б навпаки, якби він побажав щось інше — літак, яхту абощо. Сашко Циган захоплювався автомашинами. Він збирав фотографії, вирізки, колекціонував сувенірні іграшкові макетики машин.

Більшого знавця автомобілів, як наших, вітчизняних, так і закордонних, не було, мабуть, не лише в Гарбузянах, а й в усьому районі…

Марусик якраз трусив малинівку. Вся земля під деревом була рясно вкрита червоними запашними яблуками.

Почувши, у чім річ, Марусик хитнувся і мало не впав з яблуні.

— О! О! О!.. — аж застогнав він, злазячи на землю. — А ви казали! А ви казали! Ну й ну! — Він скривився, наче вкусив кислицю. — "Художник"! От вам і "художник"! Що ж тепер буде? Ой! Що ж тепер буде?..

Сашко Циган стурбовано глянув на Журавля.

— Ну, чого ти? Чого? — лагідно, наче хворому, сказав Марусикові Журавель. — Машину виграли, а він… Візьми себе в руки.

Марусик якусь мить отетеріло кліпав очима, потім, наче схаменувшись, перевів погляд на Сашка Цигана.

— Ага. Машину… Справді… Це добре… Але все одно… все одно… страшно.

— Ну, чого страшно? Чого, дурненький? Подумай! — терпляче вмовляв його Журавель. — Навіть якщо той незнайомець і не художник, хоча я не вірю, то що ж страшного?.. Ну… ну захотілося йому довести, що… І прекрасно! Спасибі йому. Він собі довів, а нам — будь ласка, машина. Що ж страшного? Добре! Для нас добре, а не страшно.

— Все одно… — не здавався Марусик. — Все одно… Якось…

— А взагалі… Хіба сталося щось неймовірне, казкове? Був тираж, випав виграш. Усе нормально.

— Авжеж! — наче прокинувся Сашко Циган. — Авжеж! Усе нормально. Хтось же мусив виграти. І виграли ми. Це ж здорово! Хай живе грошово-речова лотерея! Слава тому, хто її придумав! Радіти треба, а не… Ех, ти, Марусик! — І він хвицнув Марусика ногою, або, як у нас кажуть, дав йому киселю.

І це стало наче поштовхом для зміни настрою.

— Та ви розумієте, хлопці, що сталося?! В нас буде своя машина! Справжня! "Запорожець"! — підскочив Сашко Циган.

— Га-га! — і собі незграбно, наче лелека, підстрибнув Журавель. — Водити навчимось. У подорож гайнемо. У Сибір, на ВАМ, на Далекий Схід… Недарма мені такий сон сьогодні приснився. Про "Москвича". Недарма.

Заусміхався й Марусик.

— Взагалі машина — це таки непогано. Навіть добре. Тільки… чи видадуть її нам?

— Ну, то дурниці! — махнув рукою Сашко Циган. — Батьків підпряжемо. Подумаєш! Головне, що виграли! От що головне!

З вулиці почулося диркання мотоцикла. То повернулися з роботи Циганові батьки.

Батько Сашка Цигана Павло Максимович Непорожній, смаглявий і чорночубий, з ледь помітною іскрою сивини, з широкими плечима і могутніми мозолястими руками, не був ледарем. Люди з такими руками, як правило, ледарями не бувають.

І в колгоспі він ніколи не пас задніх (за що його й висунули на бригадира), і в себе вдома хазяйнував справно. Хата стояла як лялечка, дерева в садку аж гнулися від плодів, на городі чого тільки не було! А великий мурований льох був схожий на станцію метро.

Мати — Ганна Трохимівна Непорожня, русявокоса голубоока красуня, — була схожа на свого чоловіка. Така ж хазяйновита й працьовита. І на свинофермі, і вдома по господарству поралася, не знаючи втоми.

Все було начебто гаразд.

Єдине, що не дуже влаштовувало їхнього сина Сашка Цигана, — це те, що батьки й від нього вимагали такої ж хазяйновитості.

Але, маючи дванадцять років і бурхливий темперамент заводіяки і отамана, хіба ж дуже хочеться поратися на городі або в саду? На цьому грунті між старшим і молодшим поколінням Циганів виникали конфлікти.

"Еге! — ображено чухався після них Сашко. — Хазяйнуй, хазяйнуй. А як до мотоцикла, то: "Одійди! Не чіпай!" Хай же вам Бровко хазяйнує після цього!"

Отже, як ви розумієте, для Сашка Цигана виграш "Запорожця" мав ще й принципове внутрішньосімейне значення.

"Що мені тепера ваш мотоцикл! Ха-ха! У мене машина!"

Батьки не одразу второпали, що й до чого.

А коли второпали, не одразу повірили. І тільки коли їм було показано і білет, і таблицю, мати вигукнула "ой!" і вдарила руками об поли, а батько радісно зареготав:

— Диви!.. Справді!.. Виграли!.. От малишня! Машину виграли. Це ж треба…

У цей час саме повернулися з роботи й Марусикові батьки — тато Семен Семенович Байда і мама Байда Марія Омелянівна.

Семен Семенович був колгоспний бухгалтер.

Більшість людей при слові "бухгалтер" чомусь уявляє собі худого, лисого, у дротяних окулярах чоловіка.

Семен Семенович усім своїм виглядом заперечував таке уявлення. Це був кругловидий, рум'яний, завжди усміхнений здоровань.

Марія Омелянівна, симпатична веснянкувата блондинка, працювала у відділенні зв'язку, тобто на пошті.

Господарство в них велося не так бездоганно, як у Непорожніх. І хата була не така чепурна, і в садку, і на вгороді не той порядок, і льох був схожий не на станцію метро, а на лісову землянку.

Майже одночасно з Байдами з'явилися й родичі Журавля.

Я кажу "родичі", бо з батьків у Журавля в наявності була тільки мама, Катерина Іванівна Сирокваша, та ще бабуся Горпина Улянівна Сагайдак. Тато, Полікарп Степанович Сирокваша, десь повіявся шукати безтурботного парубоцького життя, ще як малий Журавель не вмів і говорити. Отже, слова "тато" Журавель так ніколи й не вимовив…

— Сусіди! А йдіть-но сюди! — загукав Павло Максимович. — Ідіть швидше. Ви ж ще нічого не знаєте!

І, коли всі підійшли, закричав на повні груди:

— Наші козаки машину виграли! "Запорожця"! На лотерею.

Тут, дорогі друзі, наберіться терпіння і почекайте трохи. Зробіть, як кажуть, паузу.

Бо відбулася німа сцена. Як у гоголівському "Ревізорі".

Особливо був вражений Семен Семенович. Так би мовити, професійно вражений. Його, як і всіх бухгалтерів світу, питання фінансово-матеріальні хвилювали надзвичайно гостро, до глибини душі.

І, коли він потім звіряв білет з таблицею, на його носі і на рум'яних щоках від хвилювання виступили дрібні крапельки поту.

Жінки тільки сплескували руками і ойкали.

А Журавлева мати Катерина Іванівна навіть пустила сльозу.

— Я думаю, таку річ треба відзначити, — рішуче сказав

Павло Максимович. — Ану, жінко, біжи в льох, тягни все, що є. А я стола надвір винесу.

І завирувало все навколо.

З усіх трьох льохів потяглися до столу наїдки. Не минуло й кількох хвилин, як усі Бамбури вже знали про щасливу новину.

Довелося виносити ще два столи…

Стільки добрих слів і побажань хлопці не чули за все своє не дуже багате на добрі слова хлоп'яче життя. До пізньої ночі співали Бамбури на подвір'ї у бригадира. Особливо часто заводили "Розпрягайте, хлопці, коні"…

Причому співали її у новому, так би мовити, актуальному, злободенному на сьогодні варіанті:

Розпрягайте, хлопці, коні Та лягайте спочивать, А я піду в лотерею "Запорожця" вигравать…

— Ви ж тільки, хлопці, той… глядіть, обережно їздіть, шалапути… А то…

— Ага-га. Бо ондо у Васюківці один на "Жигулях" новеньких у кювет угнався… В одну мить новенькі "Жигулі" у старенькі обернулися…

— А з Дідівщини хлопець "Москвичем" КрАЗа вирішив протаранити. Так од того "Москвича", вірите, тільки підфарник лишився…

— …А я піду-гу в лоте-ге-рею-у-у "Запорожця"-га виграва-

ать…

…На землю опустилася ніч.

Порозходилися по хатах Бамбури.

Поснули втомлені від переживань хлопці.

Поснули й батьки.

Тільки Бровко сидів біля будки, дивився на зоряне небо, про щось думав і раз у раз зітхав. Щось неспокійно було в нього на серці…

А коли сонечко знову усміхнулося на наші Гарбузяни, то воно побачило, що Семен Семенович Байда, колгоспний бухгалтер, розмовляє із своїм заспаним сином Марусиком.

— Ти не думай нічого, синку, — надаючи своєму голосові якнайбільшої лагідності, говорив Семен Семенович. — Просто мені цікаво. Як там було з тим лотерейним білетом? Подробиці деякі…

— Та я вже не пам'ятаю, тату, подробиць, — розплющивши тільки одне око, сонно бурмотів Марусик.

— А ти згадай, синку, згадай. Що ви купляли? Коли? Почім? Хто платив гроші?

— А яка різниця!.. Ну., ну… цукерки купляли. І лимонад. На свята це було. Травневі, здається.

— А гроші? Гроші чиї були?

— Спільні гроші. Трохи моїх. Ти мені перед святами дав. Пам'ятаєш? Трохи Циганових. Журавля трохи.

— А скільки, скільки чиїх? Згадай, синку.

— Та… та хіба це важливо? Хіба це має значення?

— Просто цікаво… Пригадай, пригадай.

— Ну… Моїх два карбованці, здається… Циганових, здається, карбованець з копійками. А Журавлевих копійок, мабуть, сорок…

— О! Ясно. Я ж добре пам'ятаю, що дав тобі тоді два карбованці. Ясно! Ну, йди, синку, йди! Досипай. Вибач, що збудив. Іди!

— А… а нащо тобі це?

— Просто цікаво. Йди!

І сонний Марусик, не дуже щось тямлячи, впав на подушку й зразу заснув.

Відомо, що на другий день після таблиці в ощадкасу нічого ще й потикатися. Тим паче, ощадкаси у селі не було. Ощадкаса була в районі. Семен Семенович не хвилювався. Спокійно пішов на роботу.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ,

з якого ви дізнаєтесь, що таке два карбованці, а що таке карбованець з копійками (не кажучи вже про сорок копійок). Батьки і діти

Чим займалися у той день наші герої, переповідати не буду. Тим паче, що нічим особливим вони не займалися. Ходили, тинялися по Бамбурах, намагаючись нікого не зустріти з односельців. Бо їм уже набридло розказувати про свій виграш і показувати щасливий білет. Та й показувати, чесно кажучи, було нічого. Павло Максимович ще вчора забрав у сина білет і сховав. Щоб ненароком не загубився.

Отже, залишимо на якийсь час юне покоління і надамо слово їхнім батькам. Бо саме вони у той день (а точніше, вечір) стали головними дійовими особами.

Після вечері Семен Семенович глянув виразно на дружину.

Вона мовчки підбадьорливо кивнула.

Семен Семенович рішуче кахикнув і попрямував до Непорожніх.

Павло Максимович, повечерявши, сидів на ґанку і курив цигарку, задумливо дивлячись удалину. Раз у раз з рота його випахкували круглі кільця диму, чимось схожі на автомобільні колеса. Так у всякому разі здалося Семенові Семеновичу…

— Добридень, чи пак добривечір, сусіде! Добривечір, дорогий! — почав Семен Семенович, усміхаючись сонцесяйно і привітно.

— Вечір добрий, сусіде! — ґречно відповів Павло Максимович. — Як ся маєте?

— Та нічого, дякую… А ви?

— Спасибі, теж нічого…

— Ви знаєте, сусіде, — мовби між іншим сказав Семен Семенович. — Я взавтра якраз їду в район, у фінвідділ. То можу заодно отого хлоп'ячого білета в ощадкасу завезти. Щоб часу не гаяти. Бо його ж іще у Київ на перевірку посилатимуть. Давайте!

Павло Максимович якось дивно глянув на Семена Семеновича і враз став червоний, як мак.

— Гм… — він опустив очі, насупив брови, потім знову пильно глянув на сусіду. — Гм… Не турбуйтеся, любий. Не турбуйтеся. Я мотоциклом із самого раночку завезу. Мені не важко…

— Та нащо ж, сусіде, власний бензин витрачати? Як я на колгоспному "бобику"…

— А мені у район однак треба. У сільгосптехніку.

— Овва! Чого це раптом, сусіде?

— Того самого, сусіде, чого й вам у фінвідділ. Запала напружена тиша.

— Вбачаю у вашій впертості, сусіде, прихований задум, — звузив очі Семен Семенович.

— І я вбачаю. У вашій, сусіде, настирливості.

— Шкода, сусіде, шкода, що ви так говорите.

— І мені вельми жаль.

— Між іншим, якщо вже на те пішло, мушу, сусіде, нагадати, що, коли ото діти купляли цукерки і тітка Галя, продавщиця, дала їм на здачу лотерейного білета, то у спільних грошах мого сина було два карбованці, а вашого — карбованець з копійками. І лише тому, що мій син добрий і поступливий, білет узяв додому ваш син.

— Ну, знаєте, це, сусіде, смішно. При чому тут два карбованці і карбованець з копійками? Не добираю!

— А при тому, що два карбованці, вибачте, більше, ніж карбованець з копійками. Це у першому класі проходять. Шкода, що ви не добираєте.

— Але білет коштує п'ятдесят копійок. І на карбованець з копійками можна купити не один навіть, а принаймні, вибачте, два білети. Це теж проходять у першому класі. Знову запала хвилинна мовчанка.

— Так не дасте?

— Був би дурний, якби дав.

— Навпаки, сусіде, навпаки… Був би розумний. Ех! Скільки живу поряд з вами і не знав, що ви, пробачте, такий!

— Це я, значить, такий?! Я?! Це я, значить, прийшов до вас і почав вициганювати білет! Ха! Ну, красиво! Кра-си-во!.. Ви, сусіде…

— Це… це не я, сусіде, а ви, сусіде… Ви! Ви! — аж захлинувся Семен Семенович.

— Що?.. Що?.. — Павло Максимович звузив очі. — Ви, здається, хочете щось сказати!.. Ну, кажіть, кажіть!

— Хай вам ваш Бровко скаже! Я такого говорити не вмію…

Вони вже не говорили, а кричали.

Бровко, почувши, що хазяїн підвищив голос, і собі люто загавкав на Семена Семеновича.

Бамбури принишкли.

Ще вчора гаряче вітали вони сусідів з виграшем і співали "Розпрягайте, хлопці, коні...", а зараз, почувши сварку, вже стиха хихикали.

І не подумайте, будь ласка, що у нас на Бамбурах живуть люди погані, недоброзичливі. Ні! Усі гарні люди. Тільки ви ж знаєте, як розвинене в нашого народу почуття гумору. І це почуття ну просто примушувало у даний момент хихикати. Не можна було втриматися.

Хлопці саме сиділи у Циганову садку і їли яблука.

Хвилину тому вони жваво обговорювали маршрут першої подорожі на власному "Запорожці". Сашко Циган наполягав на південному варіанті: Херсон — Одеса — Крим. Марусик схилявся до західного: Львів — Ужгород — Закарпаття. А Журавель одстоював східний: Урал — БАМ — Владивосток.

Тепер вони примовкли і, затамувавши подих, слухали батьків.

Слухали, опустивши очі, не наважуючись глянути один на одного.

Марусик зітхнув і поклав надкушене яблуко на траву.

Журавель повагався і теж поклав, хоч то вже був недогризок, а не яблуко.

Сашко Циган густо почервонів і закусив губу.

У пригніченому мовчанні вислухали вони всю розмову до кінця.

— Ну, я піду, — не підводячи очей, тихо сказав Марусик.

— І я... — зітхнув Журавель.

Сашко Циган мовчки одвернувся.

У Семена Семеновича були білі очі й темні плями на обличчі.

— Щоб… щоб… щоб ти більше не смів водитися з тим Циганчуком! Чуєш! — затинаючись вигукнув він, побачивши сина.

У Марусика дрібно затремтіло підборіддя, він хотів щось сказати, але не зміг, захлинувся і голосно заплакав.

— От-от! Тільки й вмієш рюмсати! — як чайник, кипів Семен Семенович. — Кожен може тебе обдурити. Ніколи, ніколи з тебе нічого не вийде! Нічого в житті ти не досягнеш. Нічого ніколи не матимеш. Проживеш, як той горох при дорозі. Хто не йде, той скубне.

Довго ще вивергався, мов вулкан, Семен Семенович, доки мати Марія Омелянівна не зупинила його.

— Досить уже! Досить! Доведеш його до того, що він заїкатися почне.

Зовсім інша картина спостерігалась у хаті Непорожніх. Там наступальний бій почав син.

— Мені… мені… мені соромно! — закричав він, вбігаючи в хату.

— Овва! — спокійно підвів голову батько і примружив одне око. — Що таке? Чого це ти раптом засоромився? Ич, який сором'язливий став!

— Нащо… нащо ви так балакали з Семеном Семеновичем? Хіба можна?..

— А як мені було з ним балакати, коли він…

— Треба було віддати йому того білета! Віддати! Справді, в Марусика було більше грошей… І однак це наша спільна машина… Спільна! Усіх трьох.

— Ти диви! — обернувся батько до дружини. — Наше козеня стає дибки. Мабуть, хоче, щоб я йому добрих бебехів дав, — і вмить перемінився в лиці, гримнув на сина — Ану цить! Воно мені… воно мене ще вчитиме!.. Ану!

І…

Подальшу розмову батька з сином переповідати не будемо, щоб не травмувати вразливих читачів.

Скажемо тільки, що після тієї розмови, лежачи на горищі й тихо схлипуючи, хлопець думав: "Ні! Нема правди на світі! Нема!.. І нащо я бажав, нащо я вигравав ту машину? Щоб тільки вважалось, ніби вона наша, а насправді батько не дозволить і пальцем приторкнутися, як до мотоцикла. "Почекайте, поки виростете, поки права одержите. Тоді кататиметесь скільки влізе". Спасибі вам у шапочку! Ні! Не хочу!"

Ех, яка ж то страшна мука, коли ти бачиш, коли ти відчуваєш, що батьки твої щось не так роблять, що вони не праві!..

І яка ж то безвихідь!

Батьків же не поміняєш. Батьки ж даються людині раз і на все життя.

З самого народження вони для тебе… Вони для тебе — найрозумніші, найдобріші, найсправедливіші з людей земних.

І раптом…

Якби ті батьки знали! Якби вони тільки знали! Так ні! Вважають, що вони непогрішимі. Не доведеш їм, не переконаєш.

Ти не можеш бути правий, бо ти дитина!

Ех, які ж вони дорослі, ті батьки! Які вони безнадійно дорослі!

Отак у муках і переживаннях і заснув Сашко Циган…

І не чув він, звичайно, лежачи на горищі, як у своїй кімнаті кректали й бубоніли його батьки.

— Ну… ну, скажи, га? Хіба я не правий?! Ну…

— Ага…

— Я тобі чесно кажу, я ж хотів… хотів… Ото, думав, покурю і піду до нього. Чесне слово!.. Піду й скажу: "Сусіде, — скажу, — а сідаймо, сусіде, на мотоцикла та їдьмо у район. Здамо білета на ваше прізвище. Ви ж, сусіде, бухгалтер, освічена людина, справу маєте з фінансами, хай буде на вас записано, поки хлопці не підростуть…" Чесне слово, отак думав… А він… Ех!.. Прийшов і — наче я собі!.. Ну!

— Не хвилюйся, Павлушо, годі. Знову до ранку не спатимеш…

— Я не хвилююсь, але… Отуто… — Павло Максимович гупнув себе важезним кулаком у груди, аж у матраці дзенькнула пружина. — Отуто… наче хто мені ножа встромив і повертає, повертає… Запідозрити мене, що я… собі!.. Ну!

У матраці знову жалібно дзенькнула пружина.

І, немов луною прокотившись через два садки й два городи, дзенькнула їй у відповідь пружина в тахті сусідської хати. Там теж не спали.

— Стільки років жили душа в душу! Стільки років! — драматично шепотів Семен Семенович.

— Ех-хе-хе! — зітхала Марія Омелянівна.

— І я завжди… Ти ж пам'ятаєш, як я… І на правлінні, і… А він…

— Ех-хе-хе! — знову зітхнула Марія Омелянівна.

— І що ж я — собі, чи що?!. Я ж хотів якнайкраще… по-

людськи хотів. Хотів зареєструвати. Оформити офіційно, щоб… він же в цьому не тямить… щоб нотаріально записано було… в документах… що машина, мовляв, належить усім трьом. І до повноліття поставити на консервацію… А він… От!..

— Та не кури, Сенчику! Ти ж кинув. Серце знову болітиме. Я тебе прошу. Не кури.

— Та обидно ж! Обидно! — вдарив себе в груди Семен Семенович. — Наче я собі!.. Ну!..

І дзенькнула пружина в тахті, покотилася луна через два садки й два городи. І забриніла тонким звуком у пружині ліжка Циганових батьків.

Ну й складні ж ті дорослі! Ну й складні ж вони люди. Нічого іноді не зрозумієш.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ,

в якому наші герої задумують і здійснюють рішучу операцію. "На! Тепер ти загадуй..."

Заснув Сашко Циган і... одразу ж прокинувся. Наче й не спав зовсім.

Сонечко, як завжди, усміхалося з неба. Весело щебетало на деревах птаство. Рохкала у хліві льоха. Життя було прекрасне.

Але хлопець умить згадав учорашні події, і світ затьмарився для нього, як у найлютішу негоду.

"Ні! Так далі жити не можна!" — подумав він, і раптова рішучість охопила його.

Він швидко зліз з горища і, навіть не снідаючи, подався до Марусика.

Марусик іще спав. Уві сні обличчя його було печальне і скорботне.

— Альо! — торкнув його за плече Сашко Циган.

— Га? — перелякано розплющив очі Марусик.

— Вставай! Годі спати. Треба вирішити, як нам жити далі.

— Що? — не второпав спросоння Марусик.

— Ти як хочеш, а я думаю втекти з дому, — важко зітхнув Сашко Циган.

— Як?!

— Звичайно. Втечу та й усе. Хай собі їздять на тій машині скільки влізе. У мене вчора з батьком... розмова була.

— І в мене, — зітхнув Марусик.

— Нецікаво мені стало дома. Розумієш? Нецікаво.

— А куди ж тікатимеш?

— Не знаю ще…

— Слухай, — несподівано збадьорився Марусик. — Надовго втекти, звичайно, важко. Все одно міліція знайде й поверне. А от на кілька днів, щоб провчити їх, — це можна. Тоді й я з тобою. Га?

— Давай! Хоч на кілька днів… — Сашко Циган навіть повеселішав. Відверто кажучи, він і сам не уявляв, як він утече.

— Ну, а куди тікатимемо, як ти думаєш? — спитав Марусик. Він звик, що ідеї виходять від Сашка Цигана.

— Ну… я думаю… — Сашко Циган насупив брови, що мало означати задуму, — я думаю… краще за все… у ліс.

— У ліс? — скривився Марусик.

— А що? У македонському курені сховаємось.

— А їстимемо що?

— Щось із собою візьмемо. А тоді Журавель піднесе. Гриби збиратимемо, ягоди…

— Гриби-и… — знову скривився Марусик. — Уже збирали… Хай вони сказяться! Може, все-таки не в ліс? Га? Якось воно у лісі все-таки…

— Ну, ти все-таки!.. І втекти хочеш, і щоб усе було, як дома на печі. Уже ж з'ясували, що той незнайомець абсолютно не страшний. Навіть навпаки. Може, щось нам ще й порадить. Гарне… Як зустрінеться…

— Ну, гаразд! — махнув рукою Марусик. — У ліс, то в ліс.

…Журавель порався біля скособочених дверей повітки, які він так і не полагодив ні позавчора, ні вчора. Тому так рано і встав.

Побачивши друзів, він здригнувся, дуже вже рішучий вигляд вони мали. А коли друзі виклали йому суть справи, Журавель сумно зітхнув.

— А я? Мене, значить, кидаєте?

— А тобі тікати нічого. В тебе нема причин. Та й їсти нам носитимеш, — сказав Сашко Циган. — І тобі ж треба… ондо повітку… і дрова, і воду…

Журавель ще раз зітхнув, але сперечатися не став. Не вмів він сперечатися.

Македонський курінь хлопці виявили торік зовсім випадково, коли ходили по гриби. Він стояв на краю западини серед густих кущів і був майже непомітний. Сплетений з міцних гілок, укритий товстим шаром почорнілого злежалого листя, він, здавалось, стояв тут цілу вічність.

— Ого! — виглянув Журавель. — У ньому, мабуть, ще Александр Македонський жив.

Він саме тоді читав книжку про Александра Македонського.

Так і прозвали вони його — македонський курінь. І якось, коли їх застала в лісі гроза, вони ховалися в курені від дощу. Було затишно, пахло грибами, прілим листям і глицею. Десь угорі шамотів у кронах

дерев дощ, блискало і гриміло, але в курінь не потрапляла жодна краплина.

Довго потім хлопці з приємністю згадували македонський курінь.

Його побудували, мабуть, туристи-грибники, що частенько навідували на машинах наш Губанівський ліс.

Найкоротший шлях до македонського куреня пролягає повз Бакай. Та хлопці, не змовляючись, звернули вбік і дали доброго гака, обминаючи озеро. Хай йому грець! Ніхто його, звичайно, не боїться, але просто неприємно дивитися на нього. А для чого, питається, робити те, що неприємно?!

Як завжди у переломні вирішальні моменти життя, настрій був тривожно-урочистий. Не хотілося ні говорити, ні слухати.

Йшли мовчки.

Сашко Циган і Марусик несли по великій торбі з харчами. Журавель ніс дві ковдри.

У лісі тихо було, хоч мак сій. Наче ліс разом з ними переживав урочистість моменту.

Вони ледве розшукали курінь. Двічі проходили повз нього і повертали потім назад. Десь має бути отут, а не видно…

— Не знайдуть, — впевнено сказав Сашко Циган. — Раз ми не одразу знайшли, ніхто нас тут не знайде.

— Ага, — сказав Марусик, і в голосі його було не стільки радості, скільки прихованого суму.

Журавель м'явся, переступав з ноги на ногу. Йому не хотілось розлучатися з друзями.

— А може… може, давайте гриби пошукаємо, — несміливо запропонував він.

— А що, давайте, — підтримав Сашко Циган. І гайнули хлопці по гриби.

Той, хто збирав коли-небудь гриби, знає, яка то заразлива штука, — тільки почни. І як воно заспокоює. Всі думки з голови — фіть! — і нема. Всі почуття з серця — геть. Ні про що не думаєш. Одне тільки на умі — гриб! Де ти, голубчику, де ховаєшся — чи під оцим здибленим опалим листям, чи під отією згорбленою глицею? А коли усміхається тобі удача, ти вже нічого не чуєш, нічого не бачиш, не помічаєш. Голову до землі і — як той пес мисливський.

Сьогодні хлопцям щастило, як ніколи. А коли щастить, і час летить мов на крилах. Сонце вже повернуло на вечірній пруг, коли вони нарешті схаменулися. Грибів у кожного було — повні торби.

— Що з ними робити? — знизав плечима Сашко Циган, коли підійшли до куреня.

— Може, хай Журавель додому забере, — сказав Марусик.

— Ні! Ні! — замахав руками Журавель. — Я й свої вам залишу. Бо одразу ж зрозуміють, де я був. І вас почнуть шукати в лісі.

— О! Правильно! Розумно! — похвалив його Сашко Циган. — У тебе іноді каструлька варить.

— Ви їх посушіть, — порадив заохочений похвалою Журавель. — На гілки понахромлюйте, як ото білочки роблять.

— Зупинись, — сказав Циган. — У мене вже слів нема вихваляти твій розум. Не виснажуй мене. Іди вже додому. А то зірвеш нам всю операцію.

Журавель скривився, наче в нього боліли зуби.

— Іди! — повторив Сашко Циган. — А то стемніє, самому, боязко буде йти.

— Ви ж тут обережніше… З вовками й ведмедями не заводьтеся, — пожартував на прощання Журавель.

Після того як він пішов, Сашко Циган і Марусик деякий час мовчали, потім Циган сказав:

— А мені тут подобається. Ніхто не дорікає, моркву не шкребе.

— Ага, — без особливого захоплення кивнув Марусик.

— Хай!.. Хай вони тепер ділять ту машину… хоч пилкою ріжуть. Я її, щоб мене тепер просили, не хочу.

— І я, — вже зовсім щиро підхопив Марусик.

У лісі темніє швидко. Тільки зайшло сонце, і — не встиг озирнутися — хоч в око стрель.

Сашко Циган хотів запалити вогнище, але Марусик гаряче запротестував:

— Ні! Ні! Ще страшніше буде. Давай спати вкладатися. Циган не став наполягати.

Загорнувшись у ковдри, вони лежали у цілковитій темряві, чекаючи сну. Але сон не приходив. Десь недалеко тріснула гілка. Щось наче ухнуло…

— Що… що це? — прошепотів Марусик. — Хо… ходить хтось…

— Та ні. Спи.

— Ох! Пропадемо ми тут ні за цапову душу.

— Та! Ну тебе! — Сашко Циган намагався шепотіти бадьоро, але в самого дрібно тремтіло біля пупа.

Що не кажіть, лячно вночі у лісі.

Чи то інстинкт далеких доісторичних предків прокидається (коли кожної миті можна було чекати нападу шаблезубого тигра, або печерного ведмедя, чи ще когось). Але навіть дорослий незатишно почуває себе вночі у лісі.

Тому я цілком розумію наших героїв.

Коли довго не спиш, якось втрачаєш відчуття часу. Здається, минула година, а збігло всього лише п'ять хвилин. І навпаки…

Циган не міг би сказати, скільки минуло часу. Ані раптом… Почулися кроки. Блимнуло світло ліхтарика. І… В курінь хтось зазирнув.

— А-а, давні знайомі! Привіт! Здоровенькі були! Циганові перехопило подих, наче хтось холодними пальцями стиснув горло. То був незнайоме ц ь…

— Ну, як? Тепер переконалися?.. Тож-то…

"Ні! Ні! Не хочу! Досить з мене..." — подумки вигукнув Сашко Циган. Але незнайомець почув його.

— Ну, це вже твоя справа. Не хочеш — не треба… Можна й відмінити. Ну, спи, спи! Тільки не забудь зранку передати чарівний талісман іншому…

Світло ліхтарика погасло. Незнайомець зник.

Сашко Циган наче полетів у чорну безодню. І одразу прокинувся.

Ліс був сповнений пташиного гомону. Десь угорі, просто над головою, лікар-дятел дбайливо вистукував сосну. Сонячне павутиння заснувало вхід у курінь.

Сашко Циган не міг навіть збагнути, чи то наснилося йому, чи справді зазирав уночі в курінь незнайомець. Настільки чіткою була згадка про нього, настільки виразно чувся його голос.

"Ні, мабуть, таки сон", — вирішив він.

Хлопець виліз з куреня. Ранковий ліс був такий гарний і веселий, що нічні страхи уявлялися тепер просто дивними і сміхотворними.

"А навіть якби й зазирав уночі? Нічого страшного. Він же нічого злого не робить. Навіть навпаки. Чого ж боятися?"

І таємничий незнайомець вже здавався йому навіть симпатичним.

Прокинувся й Марусик. З куреня вистромилася його заспана скуйовджена голова. Очі дивилися перелякано.

— Привіт!.. Здоровенькі були! — весело вигукнув Сашко Циган. — Вилазь. Снідати будемо.

Він уже розпалював вогнище. Ніде так смачно не їсться, як ранком у лісі. Хлопці навернули трохи не півторби харчів.

— Цікаво, як там наші старі,— усміхнувся Сашко Циган.

Марусику хотілося зітхнути, він ледве стримався. Він дуже переживав.

"Мої, мабуть, очей не зімкнули. Тато курив цілу ніч, хоч три роки, як покинув. Він, коли дуже хвилюється, завжди закурює. І потім йому погано. Мати корвалол пила й плакала…"

Роздуми його перервав Сашко Циган.

— На! — сказав він і простягнув Марусику жаб'ячу лапку.

— Нащо? — здригнувся Марусик.

— Як "нащо"? Тепер ти загадуй. Тільки гляди, не так, як я…

— Та… Не треба. Не хочу я…

— Як це не хочеш? Це ж, можна сказати, через тебе усе заварилось. Я ж хотів викинути, пам'ятаєш. А ти… Ні, візьми! Тільки дивись: не забери з магазину все під віничок. Не будь жаднюгою, — і Сашко Циган силоміць сунув жаб'ячу лапку Марусику в кишеню.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ,

в якому наші герої переконуються, що дорослі — дуже складні люди. На Бамбурах знову співи

Вони враз нашорошили вуха. їм здалося, що здаля крізь хащі до них продирається дикий кабан або якийсь інший звір.

Ламалися й тріщали гілки. Аж двигтіла земля під важкими швидкими стрибками.

Ближче… Ближче… Ближче…

Вони вже збиралися дременути навтіки, коли з кущів вискочив… захеканий Журавель.

— Ану тебе! — в один голос полегшено вигукнули хлопці.

— Ху! Ху! Ху! — пихтів, як компресор, Журавель, не в змозі вимовити й слова.

Нарешті він трохи одхекався і лише тоді видихнув:

— Оххх!.. Там таке робиться! Таке робиться!.. Півночі мене допитували. Ніхто не спав. Матері голосять. Батьки з ліхтарями понад річкою блукають… А сьогодні зранку твій, Цигане, батько на мотоциклі в район мотонув. У міліцію.

— Ой-йой! — аж присів з переляку Марусик. — Що ж це буде?

Сашко Циган насупив брови:

— Та-ак!..

Потім зітхнув і спитав, наче без будь-якої цікавості, удавано байдужим тоном;

— А… а білета вже здали в ощадкасу? Не знаєш? Журавель якось дивно глянув на хлопців, сунув руку

в кишеню і витяг… лотерейний білет:

— Ось він…

— Що-о?!

Не знаю, чи можна здивуватися більше, ніж здивувалися хлопці.

Журавель махнув рукою:

— Та хай йому! Ото як прийшов я учора надвечір з лісу додому, там уже обстановка була неспокійна. Хоч паніки ще й не було. "Не бачив?" — питають. "Не. бачив. Ми, — брешу, — посварилися трохи. Вони кудись подались. А куди, не знаю". Година минула, дві. Смеркло. Матері ваші дедалі більше нервують. Батьки, правда, тримаються. Тільки сопуть похмуро. А тоді раптом бачу, підходить твій, Цигане, батько до твого, Марусику, й каже… Хрипло так, приглушено: "Нате вам, сусіде, того білета лотерейного, везіть в ощадкасу". І простягає. А той здивовано: "Та ви ж збиралися вранці самі!.. Чого ж…" — "Не було коли… — І рукою махнув. — Беріть, ви ж просили". Твій, Марусику, брови як насупить: "Ні,— каже, — не хочу!" — "Та нате ж!.." — "Не хочу і все…" Той дає, а той не бере. Той дає, а той не бере. І обидва червоні, очі ховають, одвертаються. Просто як діти. Тоді твій, Марусику, замахав-

замахав руками і втік у хату. А твій побачив мене й до мене: "На, синку, матері оддаси!" Силою білета мені в руку вклав і пішов. Я — до матері. А вона: "Та ти що! Не хочу! — І теж руками замахала. — Хай учителька цим займається! Таїсії Миколаївні оддаси…" Отак!.. —

Журавель усміхнувся й простягнув лотерейний білет Сашкові Цигану. — На! Сам Таїсії Миколаївні оддавай.

Сашко Циган почервонів і одсахнувся:

— Ні! Не буду.

— Та ти що? Це ж ти виграв.

— Ну й що? А тепер я до нього й торкатися не хочу.

— Марусику… — ступив крок Журавель.

— Ні! Ні! Ні! Мене не вплутуй! Я взагалі був проти. — І Марусик відскочив, наче Журавель тримав у руці не папірець, а палаючий факел.

— Ну, знаєте… — почав був Журавель. Та Сашко Циган перебив його:

— Не гарячкуй. Білет у тебе, то хай у тебе й полежить. А там видно буде…

— От-от! Вірно! — підхопив Марусик. — А зараз гайда додому. А то…

Журавель не вмів сперечатися.

…Додому вони поверталися повз Бакай, найкоротшим шляхом. Щоб швидше. І зловісне страшне чорне озеро не здалося їм зараз ні страшним, ні зловісним.

Коли вони вже наближалися до Бамбурів, Марусик важко зітхнув.

— Не дрейф! — зрозумів його зітхання Сашко Циган. — Ну, подумаєш, потиличників пару дадуть. А навіть як і більше… Зате…

— А я й не боюсь. Подумаєш, — знову зітхнув Марусик. — Просто маму жалко. Як вони переживали, мабуть…

Потиличників не було. Були сльози, зойки і голосіння. Навіть Семен Семенович одвернувся й витер сльозу.

А коли примчав з району на мотоциклі Циганів батько, він крекнув, побачивши сина, щось хотів сказати, але перехопив погляд дружини, ще раз крекнув, махнув рукою, сів на мотоцикл і поїхав у бригаду.

І решта батьків теж заспішила на роботу.

А ввечері, коли всі посходились і лаштувалися до вечері, на дорозі раптом з'явився Кузьма-поштар. Він з такою силою накручував педалі, наче закінчував дистанцію велокросу на світову першість.

З розгону вгнався на подвір'я Циганів і так різко загальмував, що отетерілий Бровко навіть не гавкнув, а лише здивовано роззявив пащу. Обличчя в захеканого Кузьми-поштаря було дуже збентежене й винувате.

Спершу подумалося: це тому, що два дні він не розвозив пошту (бо гуляв у сусідньому селі на весіллі двоюрідної сестри). Але…

— Ех, люди добрі,— жалібно скривився поштар. — Пробачте мені, якщо можете. Неприємно, ох, як неприємно приносити гірку новину, та хіба ж я винен…

— Що таке? — сполошилася Циганова мати, Ганна Трохимівна.

— Ох, краще б ви не від мене почули…

— Та що таке? Кажи вже! — нахмурився Павло Максимович.

— Та от... у газеті вчорашній поправка. У таблицю лотерейну вкралася помилка. Замість трійки вісімка була надрукована. — І Кузьма-поштар, винувато похиливши голову, простягнув газету.

Павло Максимович подивився на газету, потім на поштаря, потім на дружину, потім на сина, потім на Семена Семеновича, який, стоячи на ґанку, уважно слухав, — і раптом... зареготав. Та так оглушливо, що Бровко аж присів і прищулив вуха.

— Га-га-га-га! Га-га-га-га-га!.. А ми тут мало не той... не... Га-га-га-га-га!

На хвилину завмерши, зареготала й Ганна Трохимівна, а за нею й Семен Семенович, і Марія Омелянівна, не кажучи вже про наших хлопців, які аж вищали від реготу.

Кузьма-поштар, нічого не розуміючи, вирячився на цих дивних людей, які весело реготали, почувши таку невеселу новину.

— Сусіде! — загукав Павло Максимович своїм громовим голосом до Семена Семеновича. — Ну, сусіде! Це треба відзначити! Це треба відзначити! Неодмінно!..

Години через дві надвечірні Бамбури знову сповнилися дзвінким співом. Тільки пісні були вже не ті, що напередодні.

"Ой, сусідко, сусідко, сусідко..." — обнявшися і, мов голубки, прихиливши одна до одної голови, виводили Ганна Трохимівна та Марія Омелянівна.

А Павло Максимович та Семен Семенович густими голосами басили: "По опеньки ходила..." Тільки замість "По опеньки ходила, козубеньку згубила" співали: "По опеньки ходили, "Запорожця" згубили..." І при цьому сміялися, аж захлинались (так їм подобався їхній жарт).

Хлопці дивилися на своїх батьків з ніжністю.

Ох, ці дорослі!

Які вони все-таки складні люди…

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ,

в якому ви знайомитеся з кіногрупою, а також з феноменальним талантом шестикласника Гриші Пасічного. "Ех ти! Артист!" Сварка

Минуло кілька днів.

Пригода з лотерейним білетом потроху почала забуватися.

Життя, як пишуть у романах, входило в свою звичну колію.

І про чарівний талісман, про жаб'ячу лапку, не згадували.

Журавель про неї, здається, зовсім забув. А Сашко Циган вирішив, що Марусик, мабуть, просто боїться загадувати. І махнув рукою: боїться, так боїться, його справа.

Якось Сашко Циган поїхав з батьком на мотоциклі у район.

Після тієї пригоди з виграшем машини батько Сашка Цигана помітно подобрішав і став часто катати сина на мотоциклі.

Марусик і Журавель сиділи на колодках біля воріт і лузали насіння. І враз побачили, як дорогою, здіймаючи куряву, прямо до них мчить машина.

Бровко аж зайшовся, шалено рвучись на прив'язі.

Не доїжджаючи до воріт, машина спинилася. То була "Волга" з шхаматкою — таксі. Тільки на лобовому склі косо застромлена довгаста табличка з написом "Кінозйомочна".

Марусик раптом зблід як полотно. Та Журавель не помітив цього. Вся його увага була зосереджена на машині.

Троє дверцят відчинилися одночасно — як у кіно, коли ловлять злочинців і з машини вискакують детективи. Вийшло четверо: троє чоловіків і одна жінка.

Жінка була вже немолода, але вдягнена, як студентка, — у потертих джинсах, майці з емблемою авторалі і у велосипедній шапочці з довгим козирком.

Височенний з двома фотоапаратами на шиї чолов'яга захоплено сплеснув руками й вигукнув:

— От село! Писанка! Ельдорадо!

— А що я вам казав! Що? — самовдоволено зареготав товстун у білому капелюсі, збитому на потилицю. — Курнатовський сказав — значить, все! Завжди слухайте Курнатовського. На вибір натури без Курнатовського їхати неможливо. А з Курнатовським завжди буде все гаразд!

Третій з чоловіків, худенький, щупленький, у великих темних окулярах, кисло кривився і мовчки крутив носом.

— Гелій Борисович, а вам що — не подобається? — спитала жінка.

— Ммм… — невиразно промурмотів Гелій Борисович.

— Не слухайте його! Цим художникам ніколи не догодиш. Таке село! — Курнатовський скинув догори руки. — Та гарнішого села нема на всій планеті!

— Тож-то й воно! Надто вже гарне. Неприродно, — скривився Гелій Борисович.

— Операторові подобається, режисеру подобається, мені подобається… Це головне. А дивіться, які типажі! Ми ще тут і головного героя знайдемо, — Курнатовський жестом показав на Журавля й Марусика.

І спершу жінка, а за нею й чоловіки попрямували до хлопців.

— Здрастуйте, хлопці! — підкреслено щирим голосом, яким завжди розмовляють городяни з сільськими хлопцями, привіталася жінка.

Чоловіки мовчки кивнули.

Марусик і Журавель чемненько підвелися з колодок. Марусик був у цю мить як з хреста знятий.

— Ми з кіностудії, — сказала жінка. — Я — режисер. Це — головний оператор. Це — художник. А це — директор картини. Знімаємо фільм для дітей. Про пригоди сільських хлопчаків. Шукаємо натуру, тобто село, де б можна було проводити натурні зйомки. І кандидатів на ролі заодно шукаємо. Як тут у вас, є гарні хлопці, жваві, з характером, щоб і в самодіяльності виступали, і вчилися добре? Га?

Хлопці перезирнулися.

— Та що там питати! Оцей, по-моєму, за типажем абсолютно підходить, — Курнатовський кивнув на Марусика. — Точно за сценарієм. Кирпатий, веснянкуватий… Абсолютно.

Тепер уже перезирнулися кіношники.

Довготелесий оператор глянув на Марусика і підняв угору одну брову. Що це мало означати — чи схвалення, чи сумнів — важко було сказати...

Щуплявий художник Гелій Борисович підбадьорливо усміхнувся Марусику — теж невідомо, чи співчуваючи, чи вітаючи його.

Марусик, здавалося, от-от знепритомніє.

— А що? Можна. Спробуємо. Спробуємо, — лагідно промовила режисерша. — Як твоє прізвище, хлопчику? Ім'я, адреса… — Вона вийняла з кишені джинсів блокнота. Директор Курнатовський запобігливо простягнув їй авторучку.

Прізвище, ім'я і адресу Марусика сказав Журавель. У самого Марусика відібрало мову.

…Вже давно розвіялася пилюка після того, як поїхали кіношники, і Бровко вже замовк, заспокоївся, заліз у будку, а Марусик усе ще не міг прийти до тями.

Він важко дихав широко розкритим ротом, наче риба, щойно витягнута з води.

— Ти що? Отетерів від щастя, чи що? Схаменись! — Журавель ляснув його долонею по спині.

Але Марусик не зреагував. Не на жарт наполошений, Журавель ляснув його ще раз — з усієї сили. Марусик поточився, мало не впав, і нарешті вимовив пересохлими губами;

— Жа… жаб'яча лапка…

— Що? — Журавель відчув, як у нього похололо в животі.

— Жаб'яча лапка, — повторив Марусик і перевів на Журавля скляний погляд. — Я ще вчора подумав, чого мені найбільше хотілося б. І вирішив — мабуть, стати кіноартистом. І от, бачиш…

— Тю! — тільки й зміг вимовити Журавель.

Саме тут почулося диркання мотоцикла і до воріт під'їхали Сашко Циган з батьком.

Батько зсадив Сашка біля хлопців, розвернувся і зник за курявою.

Сашко Циган був обвітрений, розчервонілий, радісно збуджений. — Здорові будьте, хлопці! — бадьоро вигукнув він і раптом, пильно глянувши на них, здивовано підняв брови вгору. — Що це ви якісь, наче вас із криниці тільки що витягли? Що трапилося?

І Журавель, збиваючись, почав розповідати, що саме трапилось.

Сашко Циган слухав, і на обличчі його мінялася, як то кажуть, ціла гама переживань: і здивування, і захоплення, і жаль, що його не було в цей час, і, не будемо приховувати, заздрість до Марусика.

На закінчення Журавель поспішив додати:

— Не хвилюйся, ні я, ні ти за сценарієм не підходимо. За сценарієм їм треба веснянкуватого, кирпатого, саме такого, як Марусик.

— Гм… — задумливо гмикнув Сашко. Циган. — Так кажеш, питали, чи є в нас гарні хлопці, жваві, моторні, з характером, щоб і в самодіяльності

виступали, і вчилися добре, і взагалі… — Сашко Циган звузив очі. — А про Гришу Пасічного ви не сказали?

Марусик густо почервонів і одвернувся. Журавель розгублено усміхнувся, глянув на Марусика і знизав плечима.

— Ну, ви! Кадри! Я вам скажу!

Гришу Пасічного знало все село. Жодного свята не було, жодного вечора, щоб Гриша не виступав у художній самодіяльності. І як виступав! Такого успіху не мав ніхто. Ні наш гарбузянський соловейко — переможець районної олімпіади доярка Ганна Тертична (колоратурне сопрано), ні баяніст комбайнер Мирон Кандиба, ні акробати-механізатори брати Затягайло (Іван, Павло і Олександр…)

Коли тільки оголошували: "А зараз виступить Гриша Пасічний", — зал уже вибухав оплесками. І цей хлопчина таке виробляв, таке виробляв на сцені — глядачі аж боки рвали, за реготом не чути було половини слів. А слова у виступі Гриші Пасічного мали неабияке значення. Тому що номер його називався "Художнє читання". Він читав гуморески Остапа Вишні, уривки з повісті Івана Микитенка "Гавриїл Кириченко — школяр", оповідання Панаса Висікана та інші смішні речі. Здавалося, на сцені не один кирпатий веснянкуватий п'ятикласник, а цілий театр сатири. То був талант, справжній талант! Як то кажуть — од бога.

— Не згадати Гришу Пасічного — це, знаєте… — презирливо скривився Сашко Циган.

Журавель знову розгублено усміхнувся, глянув на Марусика.

Марусик червонів дедалі більше. Не дивлячись на Цигана, він пробурмотів:

— А де… де його було шукати?.. І взагалі… вони ж поспішали… ті кіношники.

— Не напускай туману в очі! — одрубав Сашко Циган. — Скажи, що сам хотів. Сам випхався. Слави забажалося. Не думав я, що ти такий… Артист!

І тут раптом Марусика прорвало:

— Ти… ти сам, а не я… Ти просто заздриш, що не ти… що не тебе… Звик завжди командувати, бути першим, а тут… Хтось йому, бач, носа втер. Просто заздриш! І все!

Сашко Циган розгублено завмер. Журавель із здивованим переляком позирав на Марусика.

Це був справжній бунт. Уперше в житті Марусик підняв голос проти Сашка Цигана. Та ще й як підняв!

Що це буде зараз?

Сашко Циган зблід, потім почервонів, потім знову зблід.

— Ну… ну… ну й пень… Я заздрю! Йому! Ха! Та… та хай тобі жаби в болоті заздрять! Та я… та я після цього й знати тебе не хочу! Все! Ти мені більше не друг! Щоб і стежку забув до мене!

Він круто повернувся й пішов геть.

Журавель якусь мить розпачливо дивився йому вслід, потім обернувся до Марусика:

— Нащо ти так?

— А чого ж він? Чого? Завжди… Завжди давить… Йому все можна, а іншим нічого. Набридло! Набридло! Проживу й без нього! Що я йому — горох при дорозі: хто йде, той скубне. Я теж людина. А ти… біжи за ним, як тобі його жаль! — І Марусик теж повернувсь і теж пішов геть. Тільки в інший бік.

Журавель стояв і отетеріло крутив головою то на Сашка Цигана, то на Марусика.

Отак несподівано, неждано-негадано, ні сіло ні впало побили горшки хлопці.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ,

в якому ви дізнаєтесь про пригоду на річці Голубеньці і про те, що відбулося потім і чим закінчилася наша незвичайна пригода

Ця новина, дорогі друзі, вразила мене, можна сказати, у самісіньке серце. Я в голову не клав, що таке може статися.

З дитинства, з немовлячого, сказати б, віку були вони разом. Не без того, звичайно, що іноді й сварилися, чубилися, билися навіть, але до вечора вже й мирилися.

Та цього разу вечір миру не приніс. Ні вечір, ні наступний ранок, ні день, ні знову вечір…Та й другий день, і третій, і четвертий…

Журавель робив відчайдушні спроби помирити їх, але ті спроби лопалися, як бульки на воді.

— Ач, роги показав! Я йому ті роги вкручу! Ще засвербить йому в носі! — цідив крізь зуби Сашко Циган і ні про яке замирення не хотів і слухати.

Марусик теж бурмосився:

— Не хочу-у!.. І все! Не хочу-у!..

Журавель розривався навпіл. Половина тягла до Сашка Цигана, половина до Марусика.

А головне, розривалося його серце. Бо він бачив, що хоч і принидилися його друзі, але обидва переживали страшенно.

Так-так, і Сашко Циган теж.

Думають, що як ватажок, то вже й не переживає, зневажає всі тонкі почуття.

Та нічого подібного!

Та, може, ватажки важче переживають, ніж неватажки. Бо й поплакати не можуть, не дозволяють собі. А переживання, які приховуються, тамуються в серці, завжди важчі за ті, що вибалакуються, вискаржуються на людях.

Бунт Марусика зачепив Сашка Цигана за живе. І зрадила йому його легка вдача. Втратив він бадьорість свою і веселість. Що називається, нудив білим світом. Нічого йому не хотілося, ніщо його не радувало.

Ну, а Марусик— так той зовсім, як то кажуть, перевівся на смик — схуд, змарнів, не Марусик, а сама тінь.

Кіношники ж — анічичирк, ні пари з уст. Поїхали і як у воду канули. І де вони в ката поділися? Марусику вже й чекати несила.

Одного дня тинявся він по селу без діла, і ноги якось самі собою принесли його до подвір'я Гриші Пасічного.

Гриша сидів на призьбі, вшнипившись у книжку. Чи новий номер готував, чи просто так читав — хто його зна.

Марусик відчув себе раптом наче злодій, спійманий на гарячому.

Став як укопаний і не міг зрушити з місця.

І враз несподівана рішучість оволоділа ним. Він кілька разів глибоко вдихнув і пішов до Гриші.

— Гришо!

— Га? — стрепенувся той, відриваючись од книжки.

— Тут недавно… кіношники приїздили… — Марусик одвів очі.— Тебе десь не було. То вони мене записали. На зйомки. Фільм для дітей зніматимуть.

— Та ну! — вигукнув Гриша і враз примружився. — А ти, мене за носа не водиш?

— О! — Марусик черконув себе відстовбурченим великим пальцем по шиї.— Хлопець їм потрібний. Кирпатий, веснянкуватий… Але я… я їм скажу, як вони приїдуть, щоб вони тебе взяли…

І, не давши Гриші опам'ятатися, повернувся й кинувся тікати.

Дома не встиг Марусик відхекатися, як прийшов Журавель.

Розмова не клеїлась. Скільки не забалакував до нього Журавель, Марусик відмовчувався, відмахувався рукою. А потім раптом дістав з кишені жаб'ячу лапку і простягнув Журавлю:

— На!

Журавель закліпав очима, він уже й думати забув про чарівний талісман після тої сварки.

— Візьми! — зітхнув Марусик. — Вона мені більше не потрібна. Тепер ти долю спокушай.

Журавель якось напівусміхнувся і прихилив до плеча голову:

— Давай!

І ледве встиг він сховати жаб'ячу лапку до кишені, як рипнула хвіртка і з'явився захеканий Гриша Пасічний.

— Слу-уха-ай!.. — просто од хвіртки загукав він Марусику. — Чого ж ти втік, чудило? Ти ж мені толком розкажи, що то за кіношники і що вони таке зніматимуть... — Він повернувся до Журавля. — А то, розумієш: "Я скажу, щоб узяли тебе" — і навтіки! Хто ж так робить? От чудило!

Марусик втягнув голову в плечі і, як спійманий горобець, зиркнув на Журавля.

Журавель розплився в усмішці.

— Та то він до мене побіг. Я його чекав. У нас з ним справа одна. А про кіношників тих толком і розказати нічого. Ми отуто біля воріт сидимо, насіння лузаємо, раптом під'їздять... Тир-бир, ми кіно знімаємо про сільських хлопчаків.

— Ти… А ти ж як? — спитав Марусик, важко дихаючи.

— Одпустило… Як тільки ти пішов на дно, корчі зразу одпустили. — Журавель винувато усміхнувся (не вмів Журавель брехати, і, коли доводилося говорити неправду, він завжди винувато усміхався).

Сашко Циган підвівся, теж винувато всміхнувся і сказав:

— Ти пробач… я не хотів… я ж думав, що то він… Ваші макітри у воді такі схожі…

Малеча зареготала.

Марусику нічого не лишалося, як теж засміятися. А потім вони йшли додому й весело сміялися втрьох. І ніхто з них не згадував про сварку, наче її й не було. Найвеселіше сміявся Журавель. Він підстрибував на ходу, він захлинався, він заливався радісним сміхом.

— До речі, а як там… жаб'яча лапка… чарівний талісман? — спитав раптом Марусик.

— О! Жаб'яча лапка! Будь здоров! — захоплено вигукнув Журавель.

— Ти хоч побажав що-небудь?

— Аякже!.. Аякже!.. Побажав, звичайно! Аякже. І — справдилося! Справдилося! — Він лукаво усміхнувся.

Хлопці перезирнулися і… враз зрозуміли, що саме побажав Журавель. Через те побажання вони і йдуть зараз разом, і сміються, і радіють, і… Хоча і без усякого талісмана вони б, звичайно, помирилися. Але… І тут де не взявся Бровко. Кинувся до хлопців, метляючи хвостом і припадаючи до землі, наче хотів сказати: "Ех, який же я радий, що все

гаразд, що ви помирилися! Який же я радий! І як же я вас, хлопці, люблю!"

І сонце, хоч усміхалося воно, дивлячись на наші Гарбузяни, завжди тільки вранці, а зараз вже було надвечір'я, не витримало і весело засміялося, виграючи іскристим промінням своїм на шибках вікон, на новеньких бляшаних покрівлях, на мереживних лініях електропередач, на садках, на левадах, на хвилях річки Голубеньки.

І на щасливих обличчях наших героїв.

А вже тоді спокійно сховалося за крайнебо.

Отака незвичайна пригода сталася в наших Гарбузянах. Хоча, якщо добре подумати, що ж у ній надзвичайного?

Нічого надзвичайного в ній немає. Нічогісінько. Усі події цілком реальні, нічого неймовірного, а тим паче чарівного не відбулося. Звичайнісінький збіг обставин.

А втім… Якщо подумати ще раз, то… хто його зна…

Чесно кажучи, я дуже люблю надзвичайні події. Без них якось нудно жити на світі.

Пригода друга

СЕКРЕТ ДІДА КОЦЮБИ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ,

в якому ви знайомитесь з дідом Коцюбою, з "диверсантами" та з Тайфун Марусею. Придибенція в Липках

І знову сонце визирнуло з-за Лисої гори і всміхнулося. Як завжди всміхалося, милуючись нашими Гарбузянами. І сяйнистим промінням своїм освітило, голублячи, Бамбури, славнозвісний куток нашого села, де жили герої цієї повісті Сашко Циган, Марусик і Журавель.

Але сьогодні воно чогось не хотіло будити їх, а підкликало з-за обрію білу кучеряву хмарку, схожу на баранця, і, ховаючись за нею, почало сходити над селом.

Сонце наче знало, що один з наших героїв, а саме Журавель, у цю мить додивляється дивний незвичайний сон, який він мав розказати своїм друзям з усіма подробицями, нічого не пропускаючи і нічого не забувши.

І поки він додивляється той сон, не будемо йому заважати, а давайте повернемося з вами у день вчорашній і побачимо, що ж трапилося з нашими героями вчора. Бо, чесно кажучи, без цього буде незрозумілий і дивний сон Журавля, і подальші події повісті.

Так от — учора…

…Учора хлопців занесло у зовсім інший, протилежний від Бамбурів куток села, що звався ніжно й тихомрійно — Липки.

Назва цілком зрозуміла, бо за останньою хатою одразу починався буйний, хоч і невеликий, липовий гай.

Хлопців часто заносило сюди. На відміну від Бамбурів, Липки були безлюдні й занехаяні. Майже в усіх хатах вікна і двері забиті дошками, будівлі покинуті, зарослі бур'яном. Старі люди повмирали, молоді до міста переїхали. На всі Липки лише в одній хаті, попід самісіньким гаєм, жив самотній дід — старий Коцюба.

Для дорослих, звичайно, Липки — сум і нудьга. Але для хлопців — то рай земний. Правда, що може бути принаднішого для нестримної хлоп'ячої фантазії за полишене безлюдне людське житло! Де кожен куток дихає таємницею, де кожна стежка веде в несподіване, загадкове.

Як же захоплююче гратися там у сищиків-розбійників, у війну, у різні погоні та переслідування.

Ррип-ррип! — таємничо скрипить старезна, на одній петлі хвіртка.

Пурх! — вилітає з-під ветхої почорнілої стріхи якийсь птах.

— Повітря! — кричите ви, падаючи на землю.

— Та-та-та-та-та-та! — з автомата стріляєте по фашистському "месеру", що вже впурхнув у густу крону старої груші.

Ні! Що не кажіть, покинуті безлюдні Липки — то рай земний для хлопців.

У той день вони ловили диверсанта. За агентурними даними, його скинув уночі ворожий літак у районі Липок.

Вам не треба пояснювати, яка то складна, відповідальна справа — ловити диверсанта. Скільки вона вимагає вміння, терпіння й витримки. І обережності. Щоб не сполохати його, заскочити зненацька, схопити й знешкодити.

Тут просто так іти не можна. Тут треба скрадатися, повзти навкарачки, а то й на животі.

Сашко Циган, Марусик і Журавель обнишпорили вже весь куток і підповзли до гаю.

— Тсс! — застережно підняв палець угору Сашко Циган, який повз, як завжди, першим. — Єсть.

Марусик і Журавель порівнялися з ним і витягли шиї.

Диверсантів було двоє.

Вони сиділи у траві під липою і… цілувалися. Диверсанти були дуже схожі на колгоспних комсомольців Васю і Клаву.

— Ну скажи… скажи… — в перерві між поцілунками канючив "диверсант" Вася.

— Еге… — капризно закопилювала губу "диверсантка" Клава. — Тобі скажи, а ти… Спершу поїдеш до Києва, зачепишся, пропишешся, викличеш мене… тоді, може, скажу… Зрозумів?

— Клаво!

— І не кажи… Не кажи мені! Я тут не залишусь. Що я — дурна? Дурніша за всіх? Ти подивись — самі порожні позабивані хати. Один пришелепуватий дід Коцюба…

Хлопці перезирнулись і зневажливо скривилися. І втратили пильність. Під рукою в Сашка Цигана тріснула суха гілка.

— Стривай!.. — нашорошив вуха "диверсант" Вася. Довелося хлопцям негайно відступити. Вася був майже двометрового зросту, в армії служив у десантних військах… І якщо зважити на те, що дорослі чогось дуже не люблять, коли діти підглядають, як вони цілуються, то краще було, не затримуючись, відступити. Що хлопці й зробили з швидкістю майже надзвуковою.

— Хай йому! — одхекуючись сказав Сашко Циган, коли вони були вже на безпечній відстані.

— Ага! — хукнув Марусик.

— Пождіть! Он хтось іде, — кивнув Журавель.

Хлопці причаїлися за велетенськими, як слонячі вуха, лопухами.

По дорозі йшов незнайомий.

— Оце таки диверсант, — впевнено сказав Сашко Циган.

— Диверсант, — мов луна, повторили Марусик і Журавель. По цій дорозі чужі, незнайомі не ходили. Ця дорога вела від птахоферми у колгоспні поля. Незнайомець був молодий, з чорною борідкою, у потертих джинсах і зеленій будзагонівській куртці з яскравою емблемою на рукаві — явно міський. За плечима метлявся невеликий рюкзак.

Він звернув з дороги і попрямував до хати діда Коцюби.

Хлопці поповзом рушили за ним.

Дід Коцюба порався біля вуликів у садку.

— Доброго дня вам, діду, — чемненько привітався диверсант.

Дід Коцюба звів голову:

— Здоров, синку, як не жартуєш.

— Можна у вас тут присісти… перепочити трохи?

— Сідай, а чого ж… Місце є… Мандруєш кудись?

— Та просто так… Землю ногами міряю.

— Турист, значить… Хлопці перезирнулися. Диверсант явно був підозрілий.

— Ну, то нічого, — сказав дід. — Григорій Сковорода теж турист був.

— Точно, — усміхнувся диверсант. — От і я за його прикладом… Інститут закінчив, останні канікули перед роботою… Вирішив по Україні трохи походити.

— Правильно! — схвально кивнув дід Коцюба. — А то в нас дехто одразу за кордон пнеться, у джунглі, у прерії… А в шевченківських, гоголівських місцях, куди люди з усього світу приїздять, зроду й не був.

— От-от, — підтакнув диверсант.

— Хитрий, зміюка! — прошепотів Сашко Циган. Марусик і Журавель мовчки кивнули.

— Медку хочеш? — лагідно спитав дід Коцюба.

— Спасибі.

— Покуштуй спершу, тоді дякуватимеш, — дід узяв з призьби пузатенький горщик і простягнув диверсантові.

Марусик зітхнув.

Кілька днів тому в перерві між боями дід і їх почастував медом. Спогади про те частування були такі солодкі, що хлопці дружно ковтнули слину.

— Нектар! Амброзія! Смакота! — захоплено вигукував диверсант, куштуючи мед. — Спасибі! Спасибі!..

— Не мені — бджолам дякуй. І липам отим. І землі нашій.

— Да-да… Земля наша… — незнайомець мрійливо зітхнув. — Кращої нема в світі… Аж очі вбирає…

— Правильно.

— Тільки щось не дуже людно тут у вас.

— Да-а… — тепер уже дід зітхнув. — На цьому кутку, вважай, я один тільки й лишився.

— Один? Зовсім?

— Ага…

"Ех, і нащо дід оце каже? — з досадою подумав Марусик. — А як то справді лихий чоловік? І щось замислив недобре. Ніхто й крику дідового не почує…"

— А з рідні у вас — що, нема нікого? — далі розпитував диверсант.

— Чого це? Двоє синів, дочка, онуків п'ятеро, ще й правнуків двоє… Жінка, правда, померла, — зітхнув дід. — Позаторік. Царство їй небесне.

— А де ж діти, онуки?

— Один син на флоті служить. Перший помошник капітана. Дочка у Вінниці замужем, бабуся вже. А другий син, наймолодший, у Києві. У робітничий клас перейшов. На "Арсеналі" робить… Онука, дочка його, Галочка, медсестрою в лікарні.

— А чого ж вони вас до себе не заберуть?

— Що я, скриня, щоб мене забирати?

— Ну, вам же тут самотньо самому. Та й важко ж, мабуть…

— Пробував я. Не видержую. Додому, сюди-от тягне. Не можу. Майже ж вісімдесят год… за вичотом війни, фронту проробив отут, на цій землі. Тільки позаторік, як баби не стало, перейшов на пенсію. А то все при ділі, в колгоспі.

— І ким же ви робили?

— Та ким же… Колгоспником.

— Рядовим?

— Рядовим. Хліборобом. А хліб саме рядові й роблять.

— І так усе життя?

— Усе життя. І тут…

Хлопці спершу відчули, наче щось війнуло, а вже тоді побачили її — чорняву зеленооку дівчину, яка поривчасто увірвалася невідомо звідки на подвір'я діда Коцюби. І всі троє одразу, наче по команді, всміхнулися.

— Драстуйте, діду! — вигукнула дівчина і лише тоді побачила незнайомця. — Ой! Драстуйте!

— Драстуйте! Драстуйте! — з цікавістю глянув той на дівчину. Але вона на нього вже не дивилася.

— Дідуню! Тут моїх комсомольців не було?

— Котрих?

— Ну… Клави, Васька…

— Та щось не бачив. А що таке?

— Та внески зібрати не можу. Ніяк не зустріну…

"Ми! Ми бачили! Отам у гаю цілуються твої комсомольці!" — дуже хотілося вигукнути хлопцям. Але вони, звичайно, не вигукнули.

— Шкода, що ви, діду, не комсомолець. Я б хоч з вас внески зібрала.

— А що — давай, — усміхнувся дід. — Скільки тобі?

— Та я жартую. Навпаки. Може, вам що треба? То я… Ви не соромтесь. Ви чогось завжди соромитесь. А це ж наш комсомольський обов'язок — допомагати пенсіонерам.

— Спасибі, дочко. Не треба мені нічого. Все в мене є. Та що такому дідові й треба? Хай я тебе краще медом почастую. — Він узяв з призьби ще один пузатий глечик (там їх стояло кілька, наче спеціально для частування) — Тримай! Хай це буде мій комсомольський внесок.

— Отакої! Замість я вам, ви мені…

— А куди ж мені його? На базар же у Київ не потягну. Для людей і тримаю.

— Ну, дякую… Можна, я вас поцілую?

— Давай! — жартівливо махнув рукою дід.

— Від імені комсомольської організації колгоспу! — дівчина обняла й дзвінко поцілувала діда у щоку.

— О! — весело вигукнув бородатий турист. — А я, до речі, теж комсомолець. З Києва. Сергій… Може, й мене… — і підставив щоку.

— Переб'єшся! — кинула дівчина, крутнулася й побігла. Мить — і вже й слід її простиг.

Сашко Циган сердито засичав:

— Ач! Розігнався! Диверсант! Утри свого носа.

Дід Коцюба з ніжністю дивився в той бік, куди побігла дівчина.

— Маруся! — кивнув він їй услід. — Гарне дівча. Моторне. Як вітер. Не дівчина, а справжній тайфун, гураган… її так і називають Тайфун Маруся. Наш комсомольський секретар.

— Да-а, — задумано проказав диверсант Сергій. — Одна така Тайфун Маруся варта цілої де-небудь комсомольської організації… Дідусю, водички у вас можна попросити? А то я до меду допався і…

— Зараз винесу, — дід почвалав до сіней.

— Та чого ж вам ноги бити? Я… — кинувся за ним Сергій.

Обидва зникли у темряві сіней.

— Ач! Розігнався! — повторив Сашко Циган. — Спритний який!

Тайфун Марусю у нас в Гарбузянах любили всі — від найменших дошкільнят до найстарших дідів та бабусь.

Бувають такі люди, на яких тільки варто глянути — і вже усміхаєшся мимохіть приязно і весело. Не була вона, Тайфун Маруся, красунею (та ж сама Клава набагато краща), але було в ній щось таке невідпорно симпатичне, що прихиляло до неї серця буквально всіх. І оті ямочки на щоках, і ота білозуба усмішка, і кирпатий задерикуватий носик, і оті неслухняні кучері, які весь час спадали на лоба і які вона раз у раз смішно здмухувала з очей… А головне — запальна вдача (або, як кажуть дорослі, темперамент), поєднана зі щирою добротою й зичливістю до людей, — усе не могло не подобатися.

Я просто не уявляю собі наших Гарбузян без Тайфун Марусі.

І тому не дивно, що…

— Спробував би він її поцілувати! — запально вигукнув Марусик.

— …Так би по пиці дістав, — підхопив Журавель.

— …Що летів би аж до Києва! — поставив крапку Сашко Циган.

Тим часом із сіней з'явилися дід Коцюба й Сергій. Сергій витирав тильним боком долоні губи. А дід продовжував почату ще в сінях розмову:

— …Був у нас колись голова. Михайло Львович. Ото був чоловік! При йому наш колгосп хіба ж такий був! На всю Україну гримів. У центральних

газетах писали… Алеї на соші бачив? Він насадив. При йому була спеціальна бригада дідів — дерева садили. У сусідніх колгоспах — ані деревця. Голо. З одного колгоспу інший видно. А в нас… Чиясь корова об дерево почухається — штраф десять карбованців. А тваринництво! Корови не молоком — сметаною доїлися. Спеціальний дід сидів, тесав гребінці дерев'яні для корів. Розчісувати. Бо пластмасові, вважав, негігієнічні. Корови як лялечки були… Не на машині — на бричці їздив. Біля кожної баби зупиниться, злізе, за ручку поздоровкається, розпитає про все. Що вони скажуть — бригадирам чуби м'яв… Для його центральною фігурою не бригадир був, а рядовий, як ти кажеш, хлібороб…

— А де ж подівся ваш Михайло Львович?

— На пенсію пішов. Хворіти почав… Серце… І прислали Степана Махайловича. Той бричку поламав, машин понакупляв, — і сам, і бригадири — усі їздили, з вікна керували. І дерева замість садити пиляли — на дошки… Раніше молодь не тікала, а при йому порозбігалася хто куди. Агроном і той утік. Хіба можна було видержать? Руками розмахує, кричить. Домахався! Зовсім колгосп розвалив. Слава богу, оце нарешті зняли. Новий тепер. Я його ще й не бачив. Кілька днів усього. Сидить, справи приймає. Кажуть, діловий, принциповий. Хто його зна. Побачимо. Про Махайловича теж казали… От ходімо в хату, я тобі інтересний документ покажу.

Дід Коцюба й Сергій зайшли в хату.

Хлопці ще довгенько чекали, причаївшись за тином, але так і не дочекалися. Видно, розмова діда з диверсантом Сергієм затяглася.

Та й час було повертатися додому на Бамбури, бо вже мали от-от прийти з роботи батьки. І хлопці подалися на свій куток.

Отака-то придибенція, як каже тато Сашка Цигана Павло Максимович, трапилася з ними вчора.

А тепер повернімося у сьогоднішній ранок.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ,

в якому ви дізнаєтесь про дивний сон Журавля і про незвичайні пригоди, що трапилися з ним уві сні

…Нарешті сонце вирішило, що вже час, і, одігнавши від себе білу хмарку, схожу на баранця, бризнуло золотими сліпучими іскрами прямо в замружені очі Журавля. Журавель стріпнув повіками і розплющив очі.

І одразу підніс до очей руку, затуляючись від сонця.

Кілька хвилин він лежав нерухомо, хоч уже прокинувся. Уже зрозумів, що то був сон, але йому не хотілося розлучатися з тим незвичайним почуттям, яке він переживав уві сні і яке ще зберігалося в його серці. Такого сну він не бачив ніколи…

Нарешті він підхопився. Нашвидку поснідав і побіг до хлопців. Йому аж кортіло швидше розказати свій сон.

Сашко Циган і Марусик вже повставали, давно поснідали і саме йшли до нього. Він зустрів їх біля воріт.

— Ой, хлопці! Який я сон бачив! Сашко Циган поблажливо усміхнувся:

— Ну, давай! Тільки швидко. Не розтягуй. Щоб, поки дійдемо до Липок, устиг. А то там, може, хто його зна, що й робиться. Залишили діда на того диверсанта, а він…

— Та, мабуть, ще вчора й пішов, — махнув Марусик рукою. — Турист. Чого йому тут, у Липках, товктися?!

— А я чогось думаю, що він лишився в діда ночувати, — Сашко Циган нахмурив брови. — Чогось він мені дуже підозрілий, той турист.

— Та!.. Не вигадуй! — знову махнув рукою Марусик.

— Він, по-моєму, навмисне до діда йшов. Ну, куди йому було йти тією дорогою?

— Мало куди… — Марусик розвів руками. — Туристи тому й туристи, що йдуть, куди заманеться.

— Ну, побачимо, — сказав Сашко Циган. — Давай, Журавель, розповідай свій сон!

— Так от, — почав Журавель. — Значить, так… Сниться мені…— Він завжди починав однаково, з цих слів. — Сниться мені, наче йду я селом із Бамбурів у Липки, як оце ми зараз ідемо. Тільки сам, один, вас нема…

— Неправда, так бути не могло, — сказав Марусик.

— Та не перебивай, ну! Завжди ти перебиваєш. Так от… Іду я, іду. Доходжу до Липок. Дивлюсь, біля однієї з хат, забитих дошками, сидить отой диверсант Сергій. Сидить, як дитина, просто на землі, розставивши ноги, і… плаче. Гірко так плаче, сльози по щоках ллються струмками і на бороді капками звисають.

Я до нього:

"Що таке? Чого це ви?"

А він плаче, заливається, слова вимовити не може.

Нарешті прохопився:

"Таке горе! Таке горе!"

"Та що таке? Що сталося?"

"Ой, — каже, — ой, тільки-но зараз Тайфун Марусю Кощій Безсмертний украв".

І плаче-заливається.

Я на нього — луп! — як на божевільного.

"Тю! — кажу. — Що це ви таке балакаєте? Який Кощій Безсмертний? Хіба він існує насправді? Він же тільки в казках..."

Тут Сергій на мене глянув так, наче не він, а я божевільний. І похитав головою.

І я — як ото тільки уві сні й буває — починаю раптом вірити, що Кощій Безсмертний справді існує і що він ото справді вкрав нашу Тайфун Марусю. У мене защеміло в горлі, і на очі теж навернулися сльози (Журавель враз почервонів і одвернувся).

"Що ж, — кажу, — робити? Що ж тепер буде?"

А Сергій дивиться на мене й каже:

"Треба йти її визволяти. Я б сам пішов, але ти ж бачиш — у мене дерев'яні ноги... Липові...

Я придивляюся і бачу — справді з-під холош джинсів визирають дерев'яні розсохлі, потріскані ноги.

"Так от чому він сидить на землі", — зринав думка.

"Доведеться вже тобі самому", — зітхає він.

"Я, — кажу, — будь ласка… Але куди треба йти? Де шукати?"

"А оно, — каже, — сидить чорний кіт. Він тебе доведе". Дивлюсь — на призьбі сидить чорний як ніч кіт і дивиться на мене розумними, просто-таки людськими очима. І киває головою: правда, мовляв, доведу. "Ну, гаразд", — кажу я.

Кіт стрибнув з призьби і поважно так, не поспішаючи, попрямував до липового гаю. Я — за ним.

Увійшли ми в гай. Кіт попереду, я за ним. Ідемо та йдемо. Гай все густішає.

"Ого, який він дрімучий, той гай! А я не знав", — думаю. А кіт обернувся, наче прочитав мої думки, підморгнув мені й усміхнувся зовсім по-людському. Йдемо далі. Гай уже такий густий, що й неба не видно. Темно, як уночі. Але кота я добре бачу. Він наче прожектором освітлений, як ото в театрі. Довго ми йшли дрімучим гаєм. Аж от попереду посвітлішало. Вийшли ми на галявину.

Кіт раптом залопотів крилами (звідки вони в нього й взялися?), знявся й полетів. Був то вже не кіт, а чорний ворон… А я дивлюсь і бачу — стоять посеред галявини три хатини. Одна — на курячих лапках. До дверей табличка прибита, і на ній написано: "Я. К. Баба".

Друга — з протипожежним щитом на всю стіну. На дверях табличка: "З.З. Горинич".

Третя — із заґратованими віконцями і з табличкою на дверях: "К. К. Безсмертний".

Над дверима кожного будиночка годинник висить, що показує не лише час, а й число, День тижня, місяць і рік…

Усі хатини горожами залізними обгороджені. А край галявини — арка, і на ній великими літерами написано: "Дачний кооператив "Три погибелі".

Сховався я за деревом, спостерігаю.

Біля хатки на курячих лапках якась особа у джинсовій спідниці, у вельветовому жакеті, у кросовках. І з садовим обприскувачем у руках. Наче й не стара, але з рота два кривих золотих зуби стирчать. І довгий ніс аж до підборіддя звисає.

У темних окулярах.

На голові — кепочка, в яких зараз модниці ходять.

Рипнули двері хатини, де протипожежний щит. Вийшов звідти дядечко з червоним носом, за плечима вогнегасник. У руках авоська, і в ній порожні пляшки з-під денатурату (на етикетках череп з кістками і застереження: "Пити не можна. Отрута").

"Палкий привіт, Яго Костівно!" — привітався дядечко і хукнув через плече, на якому висів вогнегасник. І з рота в нього вирвалося полум'я, яке вогнегасник одразу загасив.

"Недобрий день, Змій Змійович".

Тут я одразу збагнув, хто переді мною, — Баба Яга і Змій Горинич.

"Що? Обприскуєте? — спитав Горинич і знову хукнув через плече. — Ху!"

"Та обприскую, хай воно сказиться, — Баба Яга свиснула носом. — Тля якась на деревах завелася. Усі отруйні яблука мені поїла. Скоро нічим буде клієнтів частувати".

У цей час з-за дерев підтюпцем вибіг огрядний череватий дядечко в спортивному костюмі.

"Фізкульт-ура! Тридцять три вісімнадцять!" — гукнув він на бігу.

"Недобрий день, Кощій Кощійович!" — привіталася Баба Яга.

"Палко вітаю! Ху!" хукнув через плече вогнем Змій Горинич.

Кощій Безсмертний (ви вже, мабуть, зрозуміли, що то був саме він) зробив коло по подвір'ю і забіг у свою хату.

"Ач! Фізкультурою захопився! Бігає! Кілограми зганяє". — Баба Яга зневажливо свиснула носом.

"Авжеж! Перед клієнтами незручно. Кощій, а черево, як у ковбасника. Ху!.."

"Та ще й одружуватися надумав".

"Ну?" — здивувався Горинич і навіть забув хукнути вогнем через плече.

"Сьогодні дівчину приніс. Гарну. Тьху! І що ви, чоловіки, у жінках розумієте? Нічого! Гарну вам неодмінно подавай. Та ота гарна як сяде на голову, так усе життя й просидить, ще й каблучком по лисині цокатиме".

"Це правда. Ху!"

"Не гарну вибирати треба, а щоб…" — Баба Яга лунко вдарила себе кулаком у груди і засвистіла носом.

Змій Горинич мовчки хукнув вогнем через плече.

"А ви чого. Змію Змійовичу, не той… це одружуєтесь?"

"Та!" — Горинич махнув рукою і знову хукнув вогнем.

"Воно, звичайно, важкувато знайти дружину, щоб терпіла отой ваш, вибачте, вогонь з рота", — зітхнула Баба Яга.

У відповідь Горинич теж зітхнув.

"Ви б кинули. Може, тоді б…"

"Як же його кинеш? Робота така, Горинич!"

"Та ви, Змію Змійовичу, крім усього, ще й, вибачте, ледар. Сидите і цілий день цмулите отой, — тьху! — денатурат".

"Даремно ви, Яго Костівно, даремно… Увесь прогрес — завдяки ледарям".

"От-от!" — Баба Яга свиснула носом.

"Абсолютно! А що? Від чого прогрес? Від того, що комусь ліньки стає щось робити. Ліньки самому тягати плуга — ось вам трактор. Ліньки вручну збирати врожай — нате вам комбайн. Навіть гичкозбиральну машину вже вигадали…"

— А що — правильно! — вигукнув Марусик. — Той твій Горинич — не дурний дядько.

— Та цить! Не перебивай! — цитьнув на нього Сашко Циган. — Хай розказує. Мені його сьогоднішній сон подобається.

— Так от, — вів далі Журавель. — Слухаю я їхні теревені, а сам думаю, що робити? Тайфун Маруся у хатині Кощія Безсмертного. Це ясно. Але як її звідти визволити? У мене ж ні зброї ніякої, нічого. Тільки хитрістю можна.

Вирішив я для початку піти в розвідку. В усіх діях, як ви знаєте, головне — знати обстановку. Що? Де? Як? Не спитавши броду, не лізь у воду.

Поповз я в обхід до хатини Кощія Безсмертного. Повзу обережненько, голову пригнув, щокою по землі труся, намагаючись, щоб піді мною жодна гілочка не тріснула.

І раптом…

"А хто це, хто тут повзе?" — єхидний голос.

"По-моєму, Журавель".

"Хе-хе-ху!"

Рвучко підвів я голову, дивлюся — стоять наді мною усі троє: Кощій Безсмертний, Баба Яга і Змій Горинич.

"Це він, герой, мою наречену Тайфун Марусю визволяти прийшов", — усміхнувся Кощій Безсмертний.

"Точно", — розтягла Баба Яга рота від вуха до вуха.

"Хе-хе-ху!" — мов з паяльної лампи, жухнув полум'ям Змій Горинич.

І як вони почули? Я ж так старався! І все про мене знають.

"Ех, хлопче, хлопче, — співчутливо зітхнув Кощій Безсмертний. — І чого ти сюди прийшов? Тут же тобі й капець буде. Ех-хе-хе"

"Дайте я його спопелю! Дайте! — благально склав руки Змій Горинич. — Я так давно нікого не спопеляв".

"Е, ні! Я жінка. Жінці треба поступатися місцем".

"Ага! Поступатись! Та ви завжди всюди без черги лізете. Як розкриєте свого… — ху! — гучномовця, хоч хрестись та втікай".

"Що? "Гучномовця"! Це в мене гучномовець? Ах ти яг грубіян! Та я тобі… Та я тебе…"

"Цитьте! — гримнув Кощій Безсмертний. — Припиніть базар! Перед хлопцем незручно. Що він про нас подумає? Розірвемо його акуратненько на три частини — та й квит! Кожному буде по шматку. Кожен із своїм шматком що захоче, те й зробить".

"О!"

"Геніально!"

Серце в мене похололо. Ще мить і…

І раптом вони завмерли. Задерев'яніли. Так, як ото, коли ми граємо у "завмри". Кощій Безсмертний застиг з піднятою правицею. Баба Яга з

роззявленим ротом, з якого стирчали два кривих золотих зуби. А Змій Горинич — набравши повні груди повітря, щоб хукнути.

Я здивовано вирячився. Що таке? І раптом почув дивний переливчастий, наче з музичної скриньки, голос:

"Не бійся. Тепер вони тобі нічого не зроблять".

Я обернувся на голос. Під деревом стояв чоловік у чорному костюмі, білій сорочці з галстуком і в чорному лискучому циліндрі. Костюм був акуратно випрасуваний, але, видно, дуже старий, давно ношений, бо лиснів на колінах.

Щось дивне і незвичайне одразу впало мені в око. Я придивився: те, що мені здалося спершу галстуком, було не галстук. Замість галстука висів візерунчастий мідний маятник від старовинного годинника, який мірно гойдався туди й сюди. І в такт маятникові раз у раз по черзі заплющувались і розплющувались очі на круглому обличчі незнайомця.

"Хто ви?" — здивовано спитав я.

"Мить Митьович Тік-Так, — він підняв циліндр і нахилив голову. — Володар Часу".

"То це ви зробили?" — кивнув я на завмерлих Кощія Безсмертного, Бабу Ягу та Змія Горинича.

"Тік-Так!.. Я зупинив для них час. Бо інакше тебе б уже не було на світі. Але тобі треба поспішати. Більше як на півгодини, тобто на тридцять хвилин, зупинити час я не можу. Отже, швидше тікай!"

"Та ви що? А Тайфун Маруся? Я ж її прийшов визволяти.

Я миттю. Зараз!" — Я кинувся до хатини Кощія Безсмертного.

Але двері були замкнені. Як я не смикав їх, як не намагався відчинити — все марно.

"Будь ласка! — безпорадно глянув я на Митя Митьовича. — Допоможіть мені".

"На жаль, — розвів руками Тік-Так. — Більше, ніж зробив, я зробити не можу. Лише час підвладний мені. Чарівних дверей Кощія Безсмертного відчинити я не в силі".

"Що ж робити? — розгублено спитав я. — Невже ми допустимо, щоб Тайфун Марусю силою взяв собі за дружину Кощій Безсмертний?!"

"Ні! Цього допустити не можна".

"Так що?"

"Є один вихід. Треба…"

— Ну?

— Що?

Журавель зітхнув і махнув рукою:

— І тут… я прокинувся.

— Ану тебе! — спересердя штовхнув Марусик Журавля.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ,

в якому ви знайомитесь з бригадиром Бобешком та шофером Бобинцем. Гостра сутичка. Несподівана секретна інформація

— От! — усміхнувся Сашко Циган. — Андерсен! Звичайно, мабуть, ти щось і додав зараз на ходу. Мабуть, не все воно так гладенько тобі снилося, але мені подобається. Ти такий хоробрий. Не побоявся піти визволяти Тайфун Марусю. Хоч і уві сні, у вигадці. Молодець!

Хлопці вже підходили до Липок. Ще здаля вони побачили, що на подвір'ї діда Коцюби біля вуликів разом з дідом порається й бородатий Сергій.

— О! Що я вам казав! — метнув на хлопців вогненний погляд Сашко Циган. — Турист. Ох, не подобається мені цей турист!

Хлопці розгублено мовчали.

До садиби діда Коцюби добиралися вже крадькома — де перебігаючи, а де й поповзом.

Та не встигли вони як слід умоститися на спостережному пункті у лопухах під дідовим тином, як загуркотіла машина і до дідових воріт під'їхав колгоспівський "бобик".

З "бобика", крекчучи, важко вивалився огрядний, як то кажуть, ширший, ніж довший, бригадир, потім виліз довготелесий шофер. Бригадир, відсапуючись, попрямував у двір. Шофер, витримуючи дистанцію, — слідом за ним.

Бригадир ступав так, що, здавалося, аж земля вгиналася під ним. Причому при кожному кроці він розвертав плечі і всім тулубом повертався то вліво, то вправо.

— Здоров, діду! — хрипким голосом привітався бригадир.

— Привіт! — таким же хрипким голосом привітався й шофер.

— Драстуйте, як не жартуєте, — кивнув дід.

— У тебе гості? — повернувся всім тулубом до Сергія бригадир і простягнув йому свою здоровенну, як лопата, руку. — Бобешко. Бригадир…

— Сергій, турист… з Києва…

— Бобинець, — простягнув йому руку й шофер.

— Сергій.

Бобешко розвернувся до діда:

— Як діла, старий? Давно тебе щось не видно. Зарився тут, на пустирі. Тижнями ні ти людей, ні вони тебе. Хіба можна? І не страшно тобі тут самому?

— Не страшно. Та й не сам я. Бджоли зі мною. Оно, чуєте, гудуть.

— Тобі не страшно. А мені, брат, страшно, — схилив голову набік бригадир. — За тебе. Вхопить тут тебе якась трясця — відповідай тоді. Як скрутить, не догукаєшся.

— Як скрутить, — зітхнув дід, — то гукай не гукай — не" поможе. Молодості й здоров'я не догукаєшся.

— То все пусті розмови, — насупився Бобешко. — їхати не збираєшся?

— Куди?

— У Київ хоча б.

— Збираюся.

— От, — усміхнувся Бобешко. — Нарешті. Правильно.

— Через тиждень. У ту суботу… Онука заміж виходить. Галочка.

— Вітаю тебе, старий! От і залишайся там. Правнуків гоцати.

— Ні,— рішуче сказав дід. — Хай уже без мене гоцають. Досить, що я онуків гоцав.

— От егоїст! — скривився бригадир. — Ні! Не можна тобі тут жити самому. Не можна. Людина мусить жити в колективі. Людина — колективна істота. Не комаха якась, щоб…

— Ви комах не чіпайте, — перебив його дід. — Комахи — це… Чи бачили ви, приміром, щоб будівельники здали об'єкт без недоробок? Бачили? Не бачили. А чи бачили ви, щоб бджоли, скажімо, соти недобудували, недоробили, або мурахи мурашник, або… Ні, не бачили! Бо такого не буває.

— Припини, діду! — гримнув бригадир. — Припини! Сидиш тут без людей, і, бач, у голову всячина лізе…

— Іменно! — підхопив Бобинець. — Іменно — лізе. Натякає, понімаєш, сам не знає на що…

— Знаю. Знаю на що! — в очах у діда спалахнули блискавиці.— Ви оно корівники поприймали з недоробками? Поприймали. Вітер по них тепер узимку гуляє. Корови хворіють. А будівельники премію одержали і — будьте здорові.

— Ну… — Бобешко на хвилину затнувся. — Ну, той, хто в цьому винен, того вже знято. Отже…

— А хіба сам він приймав? А правління де було?

— Ну, добре, добре! — нетерпляче перебив діда Бобешко. — Досить! Щось ти язика розпустив. Не для того ми приїхали, щоб дискусії тут з тобою розводити.

— Іменно! — підтакнув Бобинець.

— Так от! — голос Бобешка набрав металу. — Є думка розширити посівні площі нашого колгоспу… За рахунок земель, що гуляють. Зокрема вашого кутка.

— Чия думка? — спитав дід.

— Не прикидайся, старий! — насупив брови бригадир. — Будемо зносити оці розвалюхи, оцей гайок… Все одно тут ніхто не живе.

— А я?

— Тож-то й воно! Ти, старий, один гальмуєш нам усе діло.

— Іменно! Гальмуєш! — знову підтакнув Бобинець.

— Так от, є думка, щоб… той… — Бобешко говорив тоном офіційним, як на зборах. — Щоб переселити тебе, старий, десь у центр села. Або… ще краще, якби ти…

— Чия думка? — повторив дід.

— Ну, знаєш! — підвищив голос бригадир.

— Просто цікаво, з чиєї розумної голови випурхнула ця думка? Хто це вирішив мене переселити, зі мною не поговоривши навіть?

— Отож ми прийшли й говоримо, — скривився бригадир.

— Хто ж так говорить? "Є думка! Є думка!" Усе вирішено. Про що ж говорити? — Губи в діда тремтіли. — А куди ж я у центр села з оцими вуликами? Га? Від оцих лип? Від гаю цього? Для бджіл липовий цвіт — це ж…

— Не кажи, діду, дурниць. Прекрасно знайдуть твої бджоли інший цвіт. Оно в Демиденка теж пасіка.

— Та хіба ж можна рівняти! У мене ж мед…

— Гай ми, діду, все одно… — невблаганно сказав Бобешко.

— Ні! Ні! — стрепенувся враз дід Коцюба. — Не поїду я нікуди! Чуєте? З місця не зрушу. Тільки силою, на налигачі. Як совість вам дозволить…

— От бачиш, що робиться, коли людина одривається від

Колективу, від людей. Свідомість її перероджується. Вона дбає тільки про себе, про свої інтереси. Суспільні інтереси її не обходять.

— Іменно — не обходять. Одноосібник! — вереснув Бобинець.

І раптом…

Хлопці навіть здригнулися від несподіванки, почувши голос Сергія.

— Та хіба можна… Хіба можна вирубати такий гай? Це ж, пробачте, злочин!

Бобешко й Бобинець теж здивовано вирячились на Сергія. Вони, мабуть, навіть забули про його присутність.

Бобешко усім тулубом повернувся до нього й примружив очі:

— Ви, товаришу, хто такий? Турист? Так ото беріть свій мішечок і йдіть собі далі. І не лізьте не в своє діло.

— Іменно — не лізь! Включай третю швидкість і… газуй! — Бобинець зробив красномовний жест.

Сергій гордо скинув голову:

— Крім того, що я турист, я ще людина. Радянська. Якій не байдуже, що робиться на землі, по якій вона ходить. І я прошу пояснити, чим викликане рішення вирубати цей гай.

Хлопці здивовано перезирнулися — от тобі й диверсант! Бригадир Бобешко зробився червоний мов буряк. Здавалося, він зараз хукне із рота його вирветься полум'я.

— Я бачу, що товариш турист балакучий. Гаразд. Пояснюю. Оцей куток села і цей гай, а точніше, гайок, а не гай, вклинюються між колгоспних ланів. Як бачите, хати тут дошками позабивані, безгосподарні. Один дід, як гайстер у гнізді. І через одного товариша діда гуляє кілька гектарів прекрасної орної землі, яка може дати народові нашому радянському кількасот центнерів добірної пшениці. Ясно?

— Але ж такий липовий гай… — почав Сергій, та Бобешко перебив його:

— От іменно — липовий! Гайок. Якби сад фруктовий — інша річ. Тим паче, деревонасаджень у нашому колгоспі — слава богу. Не треба

робити культу з кожної гілки. Берегти зеленого друга треба, але в межах розумного.

— Нема питань! — одрубав Бобинець. Сергій примовк.

— Отож не встрявайте, не розібравшись що до чого, молодий чоловіче, — повчально сказав Бобешко.

— Не газуй, не глянувши, куди їдеш! — вкрутив і своє слово Бобинець.

Дід Коцюба мовчки зайшов у хату, потім прохилив двері, висунув голову:

— Не поїду я нікуди!.. Я тут вісімдесят год живу. Тут і вмру. Все! — і з грюкотом зачинив двері.

— От же ж кадр! — ляснув себе по стегну Бобешко. — Ну! Піднімай з такими господарство. Інтенсифікацію проводь. Ну! — Він повернувся усім тулубом до Бобинця. — От що. Я тут ще з ним побалакаю, пороз'яснюю. А ти поганяй до голови. Доложи. Хай дає бульдозера. Почнемо сьогодні ж… Поки що з отих халуп. А там… Бо скоро жнива, не до того буде. А тоді переоремо все по-новому.

— Нема питань! — Бобинець сів у машину і одразу газонув так, що аж курява знялася.

Хлопці тільки мовчки перезиралися. Звістка, яку вони почули, приголомшила їх. Невже Липки, всі оці хати, садки, городи, оцей буйноцвітний липовий гай, з якого лине зараз такий запаморочливий аромат, — усе буде знесено, переорано й перетвориться на рівне поле? Якось не вкладалося все це в голові.

Бобешко потупцявся на подвір'ї, потім підійшов до зачинених дверей хати й голосно заговорив:

— Даремно ти, старий, ото демонстрації влаштовуєш. Ти ж, здається, мудрий дід. Мусиш розуміти. Нічого з твоїх протестів не вийде. Проти розвитку, старий, проти прогресу не підеш. Отак! Мовчиш? Думаєш? Ну посидь, подумай гарненько… А я поки що піду гляну на той гайок, з якого місця його починати зручніше.

І Бобешко перевальцем, важкою своєю ходою подався в гай, зник за деревами. Сергій похмуро мовчав.

— Мда… — прошепотів Марусик. — Ситуація…

— Хоч би там що, а мені жаль Липок, — зітхнув Журавель. — І діда Коцюбу жаль. Усе життя тут прожив і раптом…

— Жаль, звичайно, — прошепотів Сашко Циган. — Але… Він не встиг договорити, бо в цю мить, наче з-під землі, з'явилася Тайфун Маруся. Горщика з медом у неї вже не було. В руках вона тримала букет волошок.

— О!.. — роззирнулася вона на всі боки. — А… де дідусь? Сергій ніяково усміхнувся:

— У хаті… Замкнувся.

— Чого це? — здивувалася Тайфун Маруся. — Ти що — образив його?

— Та не я… — почервонів Сергій.

— А хто?

— Та от, виявляється, весь оцей куток зносити будуть. І гай теж. Переорюватимуть під поле. Комсомол у курсі?

— Н-ні… Не в курсі…— тепер уже почервоніла Тайфун Маруся.

— Дід засмутився, звичайно. Не хоче нікуди йти звідси. Та й справді жаль. Такий гай вирубувати! — Сергій потроху розпалювався. — Тут же є дерева, яким років сто, не менше. А липа доживає іноді до п'ятисот, а то й до тисячі років. Невже не можна якось?..

— Н-не знаю, — винувато опустила голову дівчина.

— Я розумію, посівні площі треба, звісно, розширювати, треба, звісно, боротися за кожен гектар орної землі. Але нищити таку красу! ЇЇ ж відновити потім життя людського не вистачить…

— А хто дав розпорядження?

— Та приїхав бригадир Бобешко. Он він іде. З гаю, важко одсапуючись, виходив бригадир. Тайфун Маруся кинулася до нього.

— Невже є рішення правління вирубувати гай? — дзвінко вигукнула вона.

— О! Турист уже наговорив, — Бобешко кинув злий погляд на Сергія. — Та що ти слухаєш того київського дармоїда?! Що він у наших справах тямить. Він хліб тільки їсти вміє. А як той хліб робиться, він і гадки не має. Такі тільки воду каламутять…

І Сергій, і Тайфун Маруся хотіли щось сказати, але бригадир одвернувся від них, бо саме в цю мить під'їхав і різко зупинився біля дідових воріт колгоспівський "бобик".

— Ну що? — рушив Бобешко назустріч шоферові, який уже вилазив з машини. Вигляд у шофера був невпевнений. — Ну що? — повторив Бобешко, підходячи до Бобинця.

— Та… Голова сказав: діда поки що не чіпати.

— Чого? — обличчя Бобешка витягнулося.

— Секретна інформація… — Бобинець зиркнув на Сергія і Тайфун Марусю, схилився до бригадира і зашепотів йому щось на вухо.

— Та ти що?! — вражено розкрив рота Бобешко.

— Іменно! — хитнув головою Бобинець. — Умовивід! Абсолютно!

— Оце так да… — тільки й спромігся бригадир.

— Нема питань!

— Поїхали! — і навіть не глянувши більше на Тайфун Марусю й Сергія, Бобешко сів у машину.

"Бобик" форкнув, розвернувся й помчав геть. Хлопці тільки здивовано провели його очима. Вони нічого не розуміли.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ,

в якому вже Сашко Циган розповість вам про свій сон і про ті неймовірні дива, що він у ньому бачив

Увечері Сашко Циган вирішив поговорити з татом. Усе-

таки тато теж бригадир, мусить знати, що воно й до чого. Але… Тато чогось явно знітився.

— Та чув я, начебто були такі розмови. Але конкретної, як мені здається, вказівки не було. По-моєму… Видно, йому незручно було перед сином, що він, бригадир, був не в курсі такого важливого заходу.

До того ж у бригадира Непорожнього (Сашкового тата) з бригадиром Бобешко були складні стосунки.

Бобешко любив першим виступати на зборах із запальними промовами і в тих промовах завжди різко критикував інших бригадирів, через що їм уже було важко критикувати його, Бобешка, бо якось незручно критикувати того, хто тільки-но критикував тебе. Отже, розмови з татом не вийшло. Сашко довго не міг заснути. Думки його стрибали й плуталися. То виникали дід Коцюба, Сергій, Бобинець, який каже:

"Секретна інформація…" — і шепоче щось на вухо бригадирові. І бригадир аж надувся весь — от-от вибухне. Що ж то за секретна інформація, яка так вразила Бобешка? То згадувався раптом дивний сон Журавля. Змій Горинич. Баба Яга. Кощій, який украв Тайфун Марусю, щоб оженитися на ній. І Володар Часу Мить Митьович Тік-Так… Останні його загадкові слова: "Є один вихід. Треба…" і — Сашко не помітив, як і заснув.

…Прокинувся він з таким почуттям, наче сталося щось неймовірне. І справді…

Марусик і Журавель одразу помітили незвичайний стан свого друга.

— Що таке? — спитав Марусик. — Що сталося? — спитав Журавель — Нічого… — якось загадково усміхнувся Сашко Циган.

— Не обманюй, — сказав Журавель. — Ти ж не вмієш, — сказав Марусик.

— Просто… — Він знову загадково усміхнувся. — Знаєте, як звуть того чорного кота? — Якого?

— Того, що тобі, Журавель, наснився учора.

— Як? — здивовано кліпнув Журавель. — Лаврентій.

— Хто тобі сказав? — ще більше здивувався Журавель.

— Бровко. Марусик і Журавель перезирнулися.

— Ти що? Того? — Марусик покрутив біля скроні пальцем.

— Ні… Просто сон мені сьогодні приснився. Наче продовження твого сну, Журавель.

— Та ну? — вигукнув Журавель. — Ану давай! Давай-да-

вай! Розказуй!

— Ви ж знаєте, я свої сни ніколи не пам'ятаю. А цей так чітко запам'ятався, ніби в кіно бачив. Так от. Сниться мені, що сиджу я в садку й сумую…

— Сам? — спитав Марусик.

— Сам.

— Тому й сумуєш. Нас же там не було? Правда? — усміхнувся Журавель.

— Я ж тобі не снився, чого ж ти мені мусиш сниться… Ото сиджу я в садку й сумую. Підходить до мене Бровко. Морду мені на коліна поклав, у очі зазирає. Потім усміхнувся:

"Не сумуй, друже… Все буде гаразд".

І те, що він людською мовою говорить, ніскілечки мене не дивує. Він же, знаєте, розумніший за деяких наших однокласників.

"Ти ж хочеш піти Тайфун Марусю визволяти, — далі веде Бровко. — А для цього тобі кіт Лаврентій потрібен".

"Точно", — кажу я, наче давно знаю, що того чорного кота звати Лаврентій.

"Так чого ж ти мовчиш? — каже Бровко. — Лаврентій — мій добрий приятель. Зараз гукнем його. Оно він літає. Гав-

гав!"

Дивлюсь — чорний ворон з неба летить. Крилами залопотів, сів біля нас, на чорного кота обернувся.

"Привіт, Бровко! Що таке?" — людською мовою каже.

"Та от другові й хазяїнові моєму ти потрібен. З якого приводу, сам знаєш".

"Нема питань! — каже кіт Лаврентій. — Ходімо!"

Хвіст трубою — і почалапав не поспішаючи. Я — за ним. Ідемо-йдемо ми садком нашим, а садок ніяк не кінчається. Довго йшли. Раптом бачу — виходимо на подвір'я. Хата. Вікна навхрест дошками забиті. О! Та це ж

Липки! Третя від діда Коцюби хата, де ми у війну грали. Я й не знав, що наш садок переходить у липківські садки і що вони — наче один великий сад…

Кіт Лаврентій обернувся враз на ворона, залопотів крильми, знявся в небо і зник.

Рип! — рипнули раптом двері забитої хати, і з-за дверей з темряви почувся глухий скрипучий голос:

"А йди-но сюди…"

— Ой! Страшно як! — хрипло проказав Марусик.

— А я й не кажу… Страшно. І мені було. Але що зробиш, Не оддавати ж Тайфун Марусю Кощієві.

Затиснув я свій страх у жменю і ступив прямо у темряву сіней.

"Що тобі треба?" — пролунав із темряви той же голос.

"Мить Митьович, це ви?" — питаю.

"Мить Митьович зараз *у" відрядженні в Південній півкулі, на острові Мадагаскар. Буде завтра".

"Що ж робити? А як же Тайфун Маруся? Я…"

"А-а! Ясно, — перебив мене голос із темряви. — Мить Митьович наказав, як прийде хтось і питатиме Тайфун Марусю, переказати таке. Треба увесь бур'ян, що на подвір'ї, в саду і на городі, вирвати, винести і скласти у ярку за гаєм".

Гм… Нічого собі завданнячко! Ви ж знаєте, скільки там того бур'яну.

"А ви самі хто будете? — питаю в темряву. — Покажіться хоч. А то я й не знаю, чиї накази мушу виконувати".

У темряві хтось засовався, закректав:

"Я тітонька Незабудь — секретарка Митя Митьовича з питань пам'яті. А показатися не можу, бо я невидима від народження. І накази не мої, а Митя Митьовича. Якщо хочеш допомогти Тайфун Марусі, не барись".

"Ну що ж, — думаю, — у казках і не таке буває. Попелюшці он загадували за одну ніч стільки зробити, що подумати страшно, і то нічого. А мені бур'ян якийсь вирвати… Впораюсь!"

"Гаразд, — кажу, — треба так треба. Іду".

Вийшов на подвір'я, взявся до роботи. Якби ж хоч сапка якась була, чи заступ, чи ніж принаймні, а то ж голими руками. А там і будяк колючий, і кропива жалюча, і якого тільки бур'янища не понаростало! Рву щосили, а сам трохи не плачу. Руки болять несамовито.

На подвір'ї усе вирвав, у садок перейшов. Рву й на купу складаю (щоб потім винести). Рву й складаю. Рву й складаю. І раптом:

"Ох, сердега! Ах, бідолашний! Це ж треба дитині так мордуватися! Ай-яй-яй!" — жалісні-жалісні голоси.

Підвів голову. Стоять під яблунею двоє — він і вона. Він — у звичайному собі костюмі. Сорочка в клітинку, в арифметику, як у нас кажуть. Вона — у звичайному квітчастому платті. От тільки на головах маленькі золоті корони.

Очі в обох світло-сірі, водянисті, і в очах сльози — так мене жаліють. І обличчя якісь м'які, наче з вати.

"Що таке? Ви хто?" — питаю здивовано.

Він очі рукавом витер.

"Я, — каже, — цар Добрило. А це моя дружина, цариця Злагода. А ти хто ж такий, синку?"

"Я, — кажу, — Сашко Непорожній. Циган по-вуличному. П'ятикласник".

"А хто ж тебе, Сашко Непорожній, Циган по-вуличному, п'ятикласнику наш дорогий, примусив отак тяжко працювати?" — сплеснула руками цариця Злагода.

"Ніхто, — кажу, — не примусив. Я сам, так мені захотілося".

Не можу ж я якимсь чужим царям правду казати.

"Ой, не кажи, синку, неправди. Так не буває,— похитав головою цар Добрило. — Щоб п'ятикласник, Циган по-

вуличному, та сам по собі таку роботу придумав".

"Іменно!" — підхопила цариця Злагода.

"Ну, — кажу, — то ваша справа — можете вірити, можете не вірити".

"Ну, чого ти такий?" — докірливо схилила голову набік цариця.

"Іменно! — тепер уже цар підхопив. — Ми ж тобі добра зичимо. Хочемо зробити так, щоб ти був щасливий".

"Чого це раптом?" — питаю.

"Просто так. Бо ми любимо робити добро. Недарма ж я цар Добрило".

"А я цариця Злагода".

"Кидай к бісовому батьку той бур'ян і кажи швидше, що ти хочеш. Усі твої бажання виконаємо. Хочеш мотоцикла, човна моторного, джинсів імпортних наймодніших — усе буде. Кажи швидше, не муч, у мене аж руки сверблять, так хочу щось для тебе зробити".

На якусь мить, чесно кажу, завагавсь я. Дж тут згадав чарівний талісман, жаб'ячу лапку, і наче мене хто холодною водою з криниці облив.

"Ні,— кажу, — дякую, нічого мені не треба".

"Ну й порося ти, Сашко Непорожній, Циган по-вуличному, п'ятикласник. До тебе з усією душею, як до рідного, а ти..."

Очі в царя і в цариці враз стали холодними, мов крижинки. І обличчя закам'яніли і стали вже не як з вати, а як з мармуру.

"Знаєте, — кажу, — ви краще мені не перебаранчайте, бо час іде, а мені ще треба он скільки бур'янища вирвати".

І, не зважаючи на них, знову взявся до роботи.

Рву бур'ян, а сам краєм ока на царя й царицю позираю.

Бачу — шепочуться про щось, радяться. Потім, видно, до якогось спільного рішення прийшли. Цариця рукою махнула: "Давай!" Цар Добрило, мов стара баба-шептуха, пошептав собі під ніс якесь заклинання, на чотири боки сплюнув, хукнув, хекнув, на одній нозі крутнувся…

Я бур'янину — смик, а разом із землею з коріння золоті монети як сипонули. Тьху! Я другу бур'янину за чуба, а вона просто в моїх руках на хокейну клюшку перетворилася. З автографами чемпіонів світу, гравців нашої збірної… От!

"Та не той!.. — кричу. — Що ви як діти! Однак нічого не візьму. Сказав — значить, усе!"

Клюшку в бур'яни закинув, золоті монети землею присипав.

А цар і цариця всміхаються медово.

"Не гарячкуй, синку. Ти ще сам себе не знаєш", — каже цар.

"Так уже людина створена, що не в силі вона відмовитися від благ земних, — каже цариця. — Та ще й безплатно…"

"Ні,— кажу, — то тільки людей вашого царського режиму стосується. А я зовсім з іншого суспільства".

"От упертий, черевик!" — лайнувся цар.

"А лаятись, — кажу, — негарно. А ще в короні".

"Він мене повчає, ну!" — плаксиво скривився цар.

"Не хвилюйся, любий! — обняла й пригорнула його цариця. — Нічого-нічого. Він іще пошкодує, він іще поплаче, він іще у нас у ногах валятиметься, як щось захоче, а дістати не зможе".

"Не діждете!" — хотів я гукнути, аж це несподівано залопотіли крила, де не взявся сів біля мене чорний ворон, обернувся на кота Лаврентія й каже:

"Ходімо швидше! Там у селі таке трапилося… таке трапилося…"

І я прокинувся.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ,

в якому наші герої дізнаються про секретну справу. "Піть-піть-піть! Тьох-тьох-тьох!.." А зорі такі далекі… Як мрії!

— Ну, ти артист! — усміхнувся Марусик. — Понавигадував такого…

— Та нічого я не вигадував! Снилося усе точно, як я розказав, — ударив себе в груди Сашко Циган.

— А я вірю. Могло снитися. Сни — це… — Журавель підняв палець догори.

— Спершу один понакручував, тепер другий. Так я й повірив. Таких снів не буває. Щоб так усе, як у кіно, послідовно одне за одне чіплялося. У сні завжди якась каша — все плутається й перескакує.

— Це від голови залежить. У кого в голові не той… непорядок, у того і в снах каша, нічого не розбереш. Правда, Журавель?

Журавель мовчки всміхнувся.

— У самих у вас каша. До лікаря вам треба. Галюцинації у вас якісь, — образився Марусик.

— Ну, гаразд, — примирливо мовив Журавель. — Ходімо в Липки. Глянемо, що там і як.

…Біля воріт діда Коцюби стояв "бобик". Хлопці спершу думали, що то знову Бобинець і Бобешко. Але побачили, що з-

за хати, з садка разом з дідом Коцюбою і Сергієм вийшов стрункий чоловік — новий голова колгоспу Максим Богданович Танасієнко.

— Так, мабуть, ви таки маєте, рацію, Іване Івановичу, — усміхнувся голова до діда.

Хлопці перезирнулися. Вони й не знали, що діда звати Іван Іванович. Усі в селі звали його просто дід Коцюба та и усе.

— І вам, Сергію Петровичу, спасибі,— голова поклав руку Сергієві на плече. — За вчасну інформацію. І коли ви вже тут, то поїхали, дещо обговоримо. До побачення, Іване Івановичу!

Голова сів за кермо "бобика", Сергій умостився на передньому сидінні біля нього, і вони поїхали.

Дід, приклавши руку козирком до очей, дивився їм услід. Потім усміхнувся, похитав головою і почовгав до вуликів.

Хлопці не встигли обмінятися враженнями про цю розмову, не встигли навіть слова сказати, бо раптом почули поблизу приглушені голоси.

Вони причаїлися по один бік кущів, що росли біля дідового тину, а по другий бік, виявляється…

— Та-ак… Мабуть, ти таки правду казав, — упізнали хлопці хрипкий голос Бобешка.

— Іменно, — то вже був Бобинець.

— Просто так голова не став би…

— Нема питань.

— І хто ж його, хитруна старого, знав… Тьху! — Бобешко сплюнув, лайнувся, і хлопці побачили, як бригадир, а за ним і шофер вилізли з кущів і пригинці подалися геть. То було досить кумедне видовище, бо бригадир був товстий, а шофер високий і обом пригинатися було незручно.

Лише тепер хлопці спостерегли, що далеченько, аж за п'ятою від діда хатою, так, щоб не видно було з дідового двору, стояв на узбіччі бригадирський "бобик".

Хлопці захихикали. Дива! Дорослі дядьки, мов школярі, підглядали й підслуховували з-за кущів. І тепер тікали, озираючись, щоб їх ніхто не побачив.

— Ну так що? Що скажете? — враз посерйознішав Сашко Циган.

— Га? — і собі спитав Журавель.

— Нема питань, — сказав Марусик.

— Якраз питання є! — з притиском сказав Сашко Циган. — Іменно! Я ж і кажу! — підхопив Марусик. Журавель промовчав.

— Ти чого мовчиш? — накинувся на нього Сашко Циган. — Може, ти розумієш, що тут робиться? Що то за секрет у діда Коцюби… Івана Івановича? Що так збентежило бригадира Бобешка? Чого це новий голова такий люб'язний з дідом? І що то за один — Сергій Петрович? Третій день уже товчеться в діда і, схоже, не збирається звідси забиратися. Турист! Якщо ти розумієш, то поясни нам. Га? Ти ж у пас, здається, найкмітливіший.

— Нічого я не можу пояснити, — підняв і опустив плече Журавель. — Знаю тільки, що новий голова мені чогось подобається. Той, Махайлович, не усміхався ніколи, завжди тільки кричав і лаявся, а цей усміхається!

— Точно, — кивнув Марусик.

— Ну, це ще нічого не означає,— примружив одне око Сашко Циган. — Може усміхатися-усміхатися, а потім я-ак дасть! Поживемо-побачимо…

Хлопці покрутилися ще трохи у Липках, потинялися по безлюдних дворах і пішли до себе на Бамбури. У Липках нічого цікавого вже не відбувалося, дід порався на пасіці, а гратися сьогодні не було настрою.

По дорозі назустріч їм їхав колгоспний грузовик. З кузова стирчали дошки, на яких сидів отой Вася, який цілувався з комсомолкою Клавою у липовому гаю. А в кабіні поряд з шофером сиділа усміхнена Тайфун Маруся.

Грузовик уже минув хлопців і раптом спинився. Хряснули, відчиняючись, дверцята, і почувся дзвінкий голос Тайфун Марусі:

— Гей, хлопці!

Вони обернулися. Дівчина махнула їм рукою. Вони підбігли.

— Ви куди? У справі якійсь чи просто так?

— А що? — басом спитав Сашко Циган.

Марусикові й Журавлю від розгубленості одібрало мову.

— Так якщо… то, може б, допомогли? Га? У нас перебої з кадрами…

Усі троє враз почервоніли.

Та що вона питає?!

Та якби вони навіть були дуже-дуже зайняті будь-якими найважливішими справами — вони б усе кинули й пішли за нею на край світу. Хіба вона не знає?! Хіба вона не бачить?!

— А що, можна… — наче вагаючись, знову-таки басом сказав Сашко Циган.

— Можна, — не своїм голосом підтвердив Журавель.

— Нема питань, — півником прокукурікав Марусик (він теж дуже хотів сказати басом, але голос у нього зірвався).

— Ну то лізьте швиденько! — розцвіла усмішкою Тайфун Маруся.

Добре Журавлю! З його "циркулями" він за якусь мить був уже в кузові.

Сашкові Цигану довелося разів кілька підстрибнути, поки, вхопившися за борт, видряпався нарешті й він нагору.

А Марусик безпомічно підскакував біля колеса і не міг, бідолаха, ніяк ухопитися за борт.

Шофер не бачив цього і вже натиснув на газ.

Якби Журавель у цю мить не перехилився й не подав Марусикові руку, той лишився б на дорозі.

Проминувши подвір'я діда Коцюби, грузовик під'їхав до липового гаю і спинився.

Тайфун Маруся перша вискочила з машини:

— Приїхали!

Хлопці зістрибнули на землю. Причому Марусик не втримався на ногах і впав, заривши носом у пісок. Ще мить, і він би заплакав. Але Тайфун Маруся не усміхнулася навіть, удала, ніби нічого не бачить. Він із вдячністю глянув на неї. От дівчина! Ну як її не любити після цього!

Вася удвох з рудовусим шофером дядьком Миколою вже скидали на землю довгі дошки, і вони тріскали, як постріли.

— Що це буде? — спитав Сашко Циган.

— Секрет! — лукаво усміхнулася й приклала палець до губів Тайфун Маруся. — Нікому-нікому!

— Ні! Серйозно, — сказав Журавель.

— А я серйозно, — відповіла Тайфун Маруся. — В селі поки що ніхто не повинен знати. Так просив голова. Ну, крім тих, звичайно, хто це

робитиме. І я сподіваюсь, що ви… Я вас дуже, хлопці, прошу! Потерпіть хоч до завтра, добре?

— Ні пари з уст, — сказав Сашко Циган.

— Могила! — підтвердив Журавель.

— Нема питань! — Марусик сказав і вже тоді подумав: "От причепилося оте бобинцеве "нема питань"! Повторюю, як папуга".

Вася і дядько Микола поскидали дошки, потім з півсотні метрових та півтораметрових стовпчиків, зняли з кузова теслярський інструмент: пилки, сокири, молотки, обценьки, ящичок із цвяхами, а також кілька заступів.

Тайфун Маруся роздала заступи хлопцям, одного взяла собі.

— Ми з вами будемо копати ямки. Це наше перше завдання. — І весело загукала до шофера — Дядьку Миколо, розмічайте швидше! Не бачите — хлопцям не терпиться.

Хлопці дружно засміялися. Вони ладні були сміятися на кожне її жартівливе слово. Вона ще й не скаже, а вони вже губи розтягують.

І що за чари такі мала та дівчина!

Дядько Микола взяв заступ і, широко крокуючи попід липовим гаєм, почав розмічати. Копне, два кроки ступить, знову копне… Нарешті розмітив — довгі три ряди ямок попід гаєм.

— Копатимете углиб на півметра, не менше. Отак. — Він на кожному заступі, на держаку, зробив олівцем позначку. — І чим вужче, тим краще. Так, щоб тільки стовпчик уліз. Ясно?

— Ясно! — хором відказали хлопці.

— Ну, тоді почали! — скомандувала Тайфун Маруся і сунула свій заступ у першу ямку.

Хлопці поквапливо, наче їх хто у шию гнав, і собі вгризлися в землю. Аж заскрипіли заступи.

Ой та сходить сонечко З-за гори, з-за гори, Загуділи в чистім полі Трактори, трактори, — затягла Тайфун Маруся і раптом, без усякого переходу, заспівала приспів зовсім з іншої пісні: Піть-піть-піть!.. Тьох-тьох-тьох!.. Ай-я-я! Ох-ох-ох! Там соловейко щебетав!..

І Вася, і дядько Микола, а за ними й хлопці дружно підхопили як один на повні груди:

Піть-піть-піть!.. Тьох-тьох-тьох! Ай-я-я! Ох-ох-ох! Там соловейко щебетав!..

І так їм у цю мить гарно копалося й співалося, що, здається, ще трохи — і серця повискакують з грудей від радості.

Яке ж то щастя такі хвилини! Що може зрівнятися з ними? Усе тіло бринить від бадьорості, сили й радості, і сама та радість виривається в небо піснею.

І вже співаєш не ти, не друзі твої,— вся земля, весь світ співає разом з тобою.

Якщо є щастя в житті, то це воно!

У нас в Гарбузянах взагалі люблять співати, коли працюють. І в полі чи то в саду чуєш, з одного кінця лунає: "Посіяла огірочки…", а з іншого:

"Ой дівчино, шумить гай..." Та так, що аж небо тремтить і супутники з орбіти на орбіту перескакують.

Навіть на тваринницьких фермах рогаті та хвостаті мешканці їхні так звикли до співів, що корови без пісні доїтися вже не хочуть, а льошки неспокійно верещать, вимагаючи музики.

Дід Коцюба вийшов до воріт, дивиться на те, що робиться попід гаєм, і всміхається. І мені здається, його аніскілечки не дивує ота "секретна" операція Тайфун Марусі. Може, він щось знає? Загадковий народ ті діди...

Уже вкопано кілька стовпчиків, і дядько Микола та Вася прибивають до них дошки.

Так це ж лавки!

— Стадіон будують! — змовницьки шепоче, скориставшися з перерви між піснями, Сашко Циган.

— Думають, що ми нетямущі,— підморгує Марусик. Журавель мовчить.

Та от вкопують вищі, півтораметрові стовпчики. Дядько Микола набиває на них збоку метрові поперечники і настеляє зверху довгі дошки.

Стіл!

— Тю!.. — здивовано вигукує Сашко Циган. — Районна конференція тут буде, чи що?

— Ага, конференція. Науково-практична, — сміється Тайфун Маруся. — Тільки — цс-с-е!.. Нікому-нікому.

І, хоч хлопці трохи розчаровані, настрій у них все одно чудовий. Вони закоханими очима дивляться на Тайфун Марусю і не можуть надивитися. А вона раз у раз зиркає на здоровенного Васю, який чогось не звертає на неї ніякої уваги. Махає собі молотком, забиваючи у дошки цвяхи, і хоч би голову підвів. Дивний Вася!

Знайшов до кого залицятися — до тієї кицьки Клави, яка тільки й думає, щоб утекти з села.

...Того вечора сон довго не приходив на Бамбури.

У трьох хатах троє хлопців лежали горілиць і крізь відчинені вікна дивилися в зоряне небо. І линули у безмежні простори мрій.

І уявлялося їм…

Одному — що палає сільський клуб. А там саме збори… І вривається він на задимлену сцену, де сидить у президії Тайфун Маруся, хапає її, непритомну, на руки і виносить з полум'я…

Другому — що мчить по шосе згори грузовик. А в кабіні Тайфун Маруся. І шофера поряд з нею нема. Де він, хто його знає. І стрибає на ходу в машину мужній герой-піонер, і зупиняє машину, рятуючи перелякану дівчину.

А третьому, — що напали в лісі на Тайфун Марусю озброєні бандити-рецидивісти. І він, ризикуючи власним життям…

Ех!.. Ну, чого вони ще такі малі!

Чого вони не такі, як отой Вася!

Дивний, дивний Вася!

Нічого не бачить, нічого не розуміє, нічого не хоче знати…

А зорі такі далекі… Як мрії…

РОЗДІЛ ШОСТИЙ,

в якому ви переконуєтеся, що Марусик теж бачить сни. З підземного палацу — у золоту вежу. Кіт Лаврентій приходить на допомогу

Марусик був такий блідий і переляканий, що хлопці самі злякалися.

— Ой!..

— Я… — Марусик скривився, от-от заплаче. — Я теж сон бачив. Про… про те саме…

— Га! Га-га! — Сашко Циган зареготав. — А казав…"

— Цікаво, — загорівся Журавель. — Це вже просто цікаво. Ану…

— Стривайте! Дайте хоч отямитися, з духом зібратись. Марусик оддихався, несміливо усміхнувсь:

— З чого почався сон, не пам'ятаю. Пам'ятаю, наче щось було, а що — хоч убийте… Ніби зайшов у кіно, коли сеанс уже давно почався. Іду я якоюсь незнайомою дорогою, а куди — сам не знаю. У голові тільки думка, як у вас, що треба рятувати Тайфун Марусю від Кощія Безсмертного. Але де її шукати і як рятувати — поняття не маю. Іду я дорогою і заходжу у темний ліс. Такий страшний, що аж у животі

холодно. І раптом… Навіть згадувати й розказувати страшно. Десь із гущавини вилітає білий сич. Крилами залопотів, сів переді мною на землю й обернувся на білу кицьку. І та кицька до мене людською мовою:

"Ходімо, я тебе проведу куди треба".

Пішла кицька в темряву. Я — за нею. І, хоч темно в лісі, як у погребі, я кицьку прекрасно бачу, мов удень.

"Авжеж, — думаю, — бо вона біла. Тому-то й Журавель бачив. І ніякого прожектора не треба". І ще думаю: "Чого це хлопці вигадали, що то чорний кіт, як то біла кицька. І не у ворона, а в сича обертається. І звуть її зовсім не Лаврентій, а Пуся. От хлопці! От плутаники!"

Іду я, і враз помічаю, що то не ліс уже, а довгий темний коридор, у кінці якого ледь прочинені двері і від них довга смужка світла. Підходить кицька до дверей, лапою відчиняє:

"Будь ласка! Заходь!"

І я заходжу у сяючий вогнями палац, розкішний, як станція метро. Дивлюсь — по ескалатору спускаються до мене, побравшись за руки, двоє. Я одразу пізнаю, що то цар Добрило й цариця Злагода.

Тільки обоє вони в дублянках, хоч у палаці зовсім не холодно. На цареві бачу, бо дублянка розстебнута, як ти правильно, Цигане, казав, сорочку в арифметику. А на цариці, тут уже вибачай, не квітчасте плаття, а джинси, як на отій режисерші-кіношниці, пам'ятаєш, Журавель… Ну, ясна річ, у золотих коронах.

Спускаються цар і цариця до мене й одразу… Цар мене обіймає, цариця цілує. Я хочу ухилитися, та куди там.

"Ходімо, синку, ми покажемо тобі твої володіння".

І, обнявши мене з двох боків за плечі, повели залою, схожою на величезний універмаг.

От під стіною стоять автомашини — спершу "Чайка", потім "Волга", "Лада", "Жигулі", "Москвич", "Запорожець"...

"Це все твоє, твоє..."

От мотоцикли, моторолери, мопеди, велосипеди, самокати... Далі моторні човни. Там яхти з білими вітрилами.

"Це все твоє, твоє..."

Спорттовари — від футбольних м'ячів "танго" до повного хокейного реманенту.

Культтовари — від кольорового плоского телевізора майже на всю стіну до електронного годинника найновішої марки.

Одяг — верхній, нижній, літній, зимовий, демісезонний... Усіх кольорів, які тільки є в природі!

І через кожні кілька кроків — кіоск: один з морозивом — п'ятнадцять сортів. Другий з "пепсі-колою", лимонадом і соками фруктовими. Третій з цукерками, шоколадками, горіхами, апельсинами, мандаринами, бананами...

"Це все твоє, твоє... Бери, куштуй!"

Не втримавсь я, хлопці, узяв одну цукерку. Смачнюща — страх! Умерти можна! Запив її "пепсі-колою". Взяв іншу. З лікером усередині. Аж дух перехопило!

Відділ іграшок. Заводних, механічних, електричних...

Я рота розкрив і тільки головою кручу на всі боки.

"Це все твоє, твоє..." — усміхаються лагідно цар з царицею.

"І що, — думаю, — той Сашко Циган від них хотів? Чого нарікав на них? Такі симпатичні обоє. Такі добрі, такі лагідні. Чого, — думаю, — йому треба було?.. Правильно вони його поросям назвали. Так ставитися до тих, хто безкорисливо робить тобі добро, — таки неподобство. І більш нічого. Отак, — думаю, — ми іноді й до батьків ставимося. Вони для нас — усе, а ми їм— ніякої вдячності і поваги".

"Спасибі,— кажу, — вам, товариші, царю Добрило і царице Злагода. Тільки за що ж це мені таке? Чим я заслужив?"

"Заслужив!" — вигукнув цар.

"Заслужив, ще й як!" — повторила цариця.

"Ти ж такий гарний хлопчик".

"Такий добрий, розумний".

"А що, — думаю, — правильно! Я такий!" Хто ж про себе інакше подумає?

Раптом відчуваю, що мені у грудях пече і хукнути хочеться.

Тримавсь я, тримавсь, тоді не втерпів — хукнув. А з рота полум'я як жухне — жжух!..

Ой леле! Що ж це таке? Може, то від цієї цукерки з лікером?

"Ой, — думаю, — як незручно!.. Цар і цариця розгніватися можуть".

І пучками рота затуляю. А вони наче й зраділи навіть.

"Хукай, синку! Хукай, любий!"

"Вогонь з рота — це здоров'я".

"А й справді,— думаю, — чого це я? Вірно! Вогонь з рота — це здоров'я".

І знов хукнув. І знову з рота, наче з паяльної лампи, на півметра полум'я.

"Ах ти ж наш синочок!"

"Ах ти ж наш дорогенький!" — милуються на мене, руками сплескують.

"От тільки на тобі вогнегасник. А то ж усі речі цінні попалиш. Жаль буде. — І цар Добрило припасував мені за плечем вогнегасника. — А тепер ми тебе з твоїми старшими братами й сестричкою познайомимо".

Дивлюсь — спускаються по ескалатору троє: тітка і двоє дядьків. Тітка страшнюча — з довгим, аж до підборіддя, носом, з рота два кривих зуби стирчать. Один дядько з червоним носом, зеленими очима, за плечем вогнегасник. Другий — огрядний, з черевцем і з довгими кістлявими руками. А на руках пазуристі гачкуваті пальці.

Спустилися всі троє і — до царя й цариці. Обніматися.

"Здрастуйте, татусю!"

"Здрастуйте, мамусю!"

Цар і цариця усіх перецілували та й кажуть:

"Познайомтеся, от ваш молодшенький братик. Марусик-

Горюсик".

Першою кинулася до мене тітка.

"Ой братику! Ой Горюсику! Яка я рада!" — і дві подряпини від зубів, цілуючи, на моїй щоці залишила.

Потім отой з вогнегасником:

"Палкий привіт! Ху!" — все волосся мені з лівого боку обсмалив.

А тоді вже череватий з кістлявими руками:

"Тридцять три вісімнадцять! Дуже ти, брате, вчасно нагодився. У мене ж сьогодні весілля. Ага! Женюсь! Поздоров, брате! Дівчину беру — золото! Гарна, розумна, симпатична, все вміє, все може… Користується повагою в колективі… Ну, просто…"

Ой леле! Та це ж Баба Яга, Змій Горинич і Кощій Безсмертний!

Серце в мене так і впало.

"Тайфун Маруся…" — ледь чутно прошепотів я.

"А звідки ти знаєш?" — підозріло глянув на мене Кощій.

"Та я… я ж рятувати її прийшов", — не знаю й сам, як вирвалося в мене.

Кощій Безсмертний скривився, наче оцту скуштував:

"Що-о?! — і до царя й цариці сердито — Що це ви мені за брата підсунули, який хоче зробити мені таку капость?"

Цар і цариця винувато заусміхалися:

"Та що ти, синку! Що ти! То він пожартував".

"Він же ще не дозрів, не встиг. Десять хвилин, як тільки вогнем хукати став".

"От ми його у золоту вежу посадим, він і достигне".

"Усе буде гаразд".

Кощій брови насупив:

"Дивіться!";

І всі троє зникли. Наче їх і не було. Тільки що стояли, і раптом — раз! — наче корова язиком злизала.

А цар і цариця підхопили мене попід руки:

"Ходімо, синку!"

"Ходімо, любий!"

Говорять лагідно, усміхаються ніжно, а руки як обценьки. Вхопили так, що й не вирвешся. Поставили мене на ескалатор, і потарабанив він нас нагору.

Глянув я — ескалатор довгий, кінця не видно. Та, мабуть, якийсь швидкісний. Бо не встиг я й озирнутися, як ми вже були нагорі.

Дивлюсь — кругла кімната. Підлога золота, стіни золоті, стеля золота. Кругленькі вікна, а на них золоті грати. І ніякої обстановки. Сісти навіть ніде.

"Тут тобі буде дуже зручно", — каже цар.

"Прощай", — каже цариця.

Раз! — і зникли обоє.

Підійшов я до вікна. Земля десь далеко внизу, наче з десятого поверху дивлюсь.

Раптом чую голос чийсь, дуже знайомий, а чий — ніяк не збагну:

"Спокійно… спокійно… не хвилюйся. Усе гаразд… усе гаразд… Ти все маєш. У тебе все є… Будь-яке бажання твоє буде негайно виконано. Всі люди мріють про таке. А маєш ти. Бо ти — найдостойніший. Найрозумніший. Найдобріший. Найчесніший. Усе гаразд… Усе гаразд…"

І знову я подумав: "А що? Я таки не дурний. І вчителька Таїсія Миколаївна колись на уроці казала (коли п'ятірку мені ставила). І сам відчуваю. І не злий я. Останню цукерку якось Петі Бараболі віддав. А хіба не чесний? Як урок не вивчу, завжди признаюсь. Не намагаюся обдурити вчительку, як інші".

Запекло мені в грудях, обернувсь я, хукнув через плече, де вогнегасник висів, полум'я пригасив одразу.

"А що, — думаю, — з вогнегасником дуже зручно…"

Ходжу я по кімнаті, дивлюся на своє відображення у золотих стінах, милуюся. Коли це — хлоп-хлоп! — крилами хтось за вікном залопотів, на золоте підвіконня сів. Дивлюсь — чорний ворон. Клюнув дзьобом у золоті грати і обернувся на чорного кота.

Та це ж Лаврентій!

"Слухай! — каже мені Лаврентій. — Тікай звідси швидше, бо пропадеш".

Сказав він це, і тільки тут страх мене охопив. Та що ж це робиться? Та що ж це діється? Це ж я у Змія Горинича обертаюся. Змієням Горюсиком уже став. От яка то чарівна вража сила царя Добрила та цариці Злагоди! То вони навмисне задарюють, щоб розбестити, щоб відучити трудитися…

А як же Тайфун Маруся? Хто ж її врятує? Сьогодні Кощій на ній ожениться й квит! Пропаде прекрасна дівчина, яку все наше село Гарбузяни так ніжно любить.

"Лаврентію! Голубе! Що робити? Треба ж рятувати Тайфун Марусю, а я, бач…"

Кіт Лаврентій лапою за вухом почухав і каже:

"Для того щоб когось рятувати, спершу треба самому врятуватися. Як мінімум!"

Ну ж розумний кіт!

"Лаврушо, — кажу, — то як же ж бути?"

Лаврентій знову за вухом почухав і каже:

"Бери оно заступ, копай".

Дивлюсь, стоїть попід стіною заступ, звичайний, залізний, з дерев'яним держаком.

Звідки він тут узявся?

Беру я заступ.

"Де копати?"

Кіт Лаврентій лапою на золоту підлогу показує:

"Тут".

Копнув я. Дивна річ — заступ, як у землю, в підлогу вгруз.

Почав копати. Чудеса! Кольором золото, а на дотик земля. І пахне землею. І так гарно копається.

Настрій у мене одразу став, як отоді, коли ми вчора копали.

І сама собою пісня заспівалася:

Піть-піть-піть!..

Тьох-тьох-тьох!

Ай-я-я! Ох-ох-ох!

Там соловейко щебетав!..

Співаю й чую, наче не один я співаю, а з вами усіма. І голос Тайфун Марусі виводить.

І так мені гарно!.. Однак помічаю я незбагненну, здавалося б, річ. Копаю я підлогу, а яма робиться у стіні.

Та це мене чогось не дивує. Наче так і треба. Захопивсь я, заступом розмахався, аж поки не зупинив мене кіт Лаврентій:

"Досить! Уже пролізеш. Треба тікати".

Визирнув я крізь дірку у стіні. Ох же й високо!

"Ой, — кажу. — Як же я звідси злізу? Гепнусь — мокрого місця не лишиться".

Кіт Лаврентій усміхнувся:

"Не бійся! Я тобі свої крила дам".

"А ти?"

"А я так стрибну. Ми, коти, висоти не боїмося".

Сказав, скочив мені на плечі, лапкою дряпонув ліву лопатку, праву — і вже в мене за спиною крила.

Замахав я ними і злетів у небо. І так мені легко, так мені радісно й весело, що й передати вам не можу. Літаю, перевертаюсь у повітрі, мов

той голуб. Дивлюсь, а поряд ви літаєте. І підлітаєш до мене ти, Журавель, і кажеш:

"Ех, Марусик, Марусик! Не чекали ми від тебе такого".

Я хочу виправдатись, хочу щось сказати, але тут підлітаєш до мене ти, Цигане, і як уріжеш мене по зашийку…

— Правильно! — весело сказав Сашко Циган. — Бо заслужив! Я можу й зараз додати.

— Та почекай! Не перебивай! Хай договорить! — зупинив його Журавель.

— Та нема чого договорювати, — зітхнув Марусик. — Бо тут я й прокинувся…

РОЗДІЛ СЬОМИЙ,

в якому ви довідаєтесь про приголомшливу новину, яку розповів нашим героям Петя Бараболя, а також про таємниче зникнення головної героїні

— Бач! А казав, що тобі ніколи нічого не сниться. Це ж просто здорово! Такий збіг — Журавель загадково усміхнувся.

— Який збіг? — спитав Сашко Циган.

— При чому тут збіг? — спитав Марусик.

— А при тому, що мені теж сьогодні сон приснився, — продовжував загадково усміхатися Журавель.

— Який? Про те саме?

— Ага.

— Та ти що!

— Точно.

— Ну, це вже…

Але почути, який сон приснився Журавлю, хлопцям зараз не вдалося. Бо в цю мить назустріч їм вискочив їхній однокласник, захеканий Петя Бараболя.

Хлопці йшли понад річкою і, коли Петя вискочив на стежку, спершу думали, що на річці щось трапилося, — хтось топиться абощо.

Але…

— Ой, хлопці! Слухайте! Я щось знаю! — хекаючи, випалив Бараболя. — Таке… таке… Луснете від подиву!

— Ну, що? Що?

Бараболя злодійкувато озирнувся на всі боки і приклав палець до вуст:

— Тільки — ш-ш-ш… Секрет!.. Державна таємниця!

— Вже й державна? — недовірливо скривився Сашко Циган.

— Абсолютно! — вдарив себе в груди Бараболя.

— Ну, давай! — сказав Журавель. Бараболя оцінююче глянув на хлопців.

— А ви… не той? Не викажете мене? Бо…

— Та кажи вже свій секрет! Не тягни, — нетерпляче вигукнув Марусик.

— Ти що, нас не знаєш? — образився Сашко Циган. — Коли ми кого виказували?

Бараболя знову злодійкувато озирнувсь і стишив голос:

— Так от. Я тільки що з Липок… Там, біля діда Коцюби, стіл вкопаний. Довжелезний, на все село. І лавки. І в селі про це ніхто — ні гу-гу…

Хлопці перезирнулись і, зверхньо глянувши на Бараболю, усміхнулися. Таємниця! Ха!..

Їм дуже кортіло сказати Бараболі, що то ж вони самі вкопували вчора оту "таємницю", і ще трохи — й Марусик, мабуть, таки б не втерпів…

Та… Бараболя чи то не помітив їхніх зверхніх усмішок, чи не зважив на них.

— І знаєте, для чого той стіл? — Бараболя стишив голос аж до шепоту. — Для прийому. Державного!

Хлопці знову перезирнулись, але вже без усмішок.

— Що?

Бараболя переможно глянув на них:

— Справа в тому, що онука діда Коцюби виходить заміж… Хлопці закліпали очима:

— Ну й що?

Тепер уже Бараболя зверхньо усміхнувся:

— А ви знаєте за кого?

Він швидко закивав пальцем і, коли хлопці прихилили до нього свої голови, урочисто прошепотів:

— За сина дуже відповідального чоловіка… з міністерства…

Хвилину всі мовчали, потім Журавель спитав:

— А ти звідки знаєш?

— Знаю… Мені Віталька Бобинець сказав. Він чув, як його тато з бригадиром Бобешком про це балакав. І голова стіл оце наказав поставити. Бо з Києва приїдуть… Онука, мабуть, із женихом, і відповідальний тато з міністерства, і хто його ще зна хто. Одне слово, державний прийом!

Бараболя замовк і повільним поглядом обвів хлопців. І якось одразу скис. Мабуть, він чекав од них іншої реакції. Більш захопленої, чи що. Чекав, що вони будуть охати, ахати й розпитувати. А вони мовчали.

— Ну… ну, я біжу! Ніколи мені,— махнув він рукою й побіг.

— Поспішає всьому селу по секрету таємницю відкрити, — хмикнув Сашко Циган.

— Щось мені не віриться, — сказав Журавель.

— І мені,— сказав Марусик. — Бараболя таке базікало.

— А знаєте що… Давайте у Тайфун Марусі спитаємо, — почервонів Журавель.

— О! Правильно! — підхопив Марусик. — Вона ж казала: "Почекайте до завтра". А сьогодні вже завтра.

— Ходімо! — рішуче мовив Сашко Циган.

Тайфун Маруся працювала в ланці буряководів тітки Явдохи Чепурної.

Та коли хлопці знайшли на полі ланку Чепурної, комсомольського секретаря серед дівчат не побачили.

Тітка Явдоха підозріло глянула на них і спитала:

— А нащо вона вам? Хлопці ніяково потупилися.

— Та… треба, — туманно пояснив Сашко Циган. — А де вона?

Тітка Явдоха знизала плечима:

— Хто її зна… Не вийшла чогось на роботу.

— Може, захворіла? — стурбовано спитав Журавель.

— Хто її зна… — повторила тітка Явдоха. — Але дивна річ, загінка, яку вона мала сьогодні прорвати, зроблена. Як у казці просто. Наче вночі якась фея за неї прорвала.

Дівчата-буряководи, порозгинавши спини, лукаво позирали на хлопців.

— Либонь, на побачення до нашої Маруськи прийшли.

— Поодинці лячно, то колективом.

— Ач, женихи!

— Ха-ха-ха!..

Хлопці пекли раків, аж поки не зникли за пагорком білі хустки буряководів. Але у їхніх вухах ще довго лунав дзвінкий сміх дівчат.

Жила Тайфун Маруся в центрі села, неподалік від контори правління колгоспу.

Її бабуся, баба Параска, висока, статурна, з гарним строгим обличчям, була неговірка.

— Нема. Не знаю. Дома не ночувала, — і одвернулась від хлопців, наче то вони були винні, що її онука не ночувала вдома і невідомо куди зникла.

Хлопці йшли мовчки вулицею. Було від чого дивуватися. Зникла Тайфун Маруся. Вдома не ночувала. На роботу не вийшла. Хоча загінку її на полі хтось прорвав… Таке не щодня трапляється.

— Може, її таки вкрав Кощій? — спробував пожартувати Марусик. — А загінку Баба Яга вночі прорвала…

Але друзі не підтримали його жартівливого тону.

Назустріч їм ішла Клава (та, яку вони бачили в липовому гаю) і турист Сергій.

Клава, як то кажуть, пряла очима, пускала бісики — кокетувала страшенно.

— А де ви в Києві живете? Не секрет?

— Не секрет. У Голосієві,— сказав Сергій і чогось усміхнувся хлопцям, минаючи їх.

— Ви пожартували?.. Я ж знаю. Голосієво — це ж ліс. Ви пожартували. Ви мене розсмішили. Ха-ха-ха! От жартун! Ха-

ха-ха! — Клава роблено зареготала.

Сергій щось відповів, але хлопці вже не почули. Клава знову зареготала.

— Вже на цього оком накидає,— зневажливо скривився Сашко Циган. — От!

— А що? Вірняк. Київська прописка, — із знанням справи сказав Марусик.

Журавель промовчав.

Хлопці підходили до правління.

У цей час двері контори правління розчинилися і на ґанок одне за одним вискочили спершу доярка Ганна Тертична, потім комбайнер Мирон Кандиба, а за ним брати-

механізатори Затягайли (Іван, Павло і Олександр). Усі вони були чогось схвильовані, заклопотані.

Ганна Тертична, червона як мак, щось шепотіла собі під ніс.

Мирон Кандиба на ходу чухав потилицю. А брати-

механізатори перемовлялися малозрозумілими вигуками:

— От!

— Кіно!

— Тримай себе в руках!..

І поки хлопці встигли отямитися, всі п'ятеро зникли.

— Щось таки трапилось.. — округлив очі Марусик.

— Схоже, — зітхнув Сашко Циган.

— І де вона могла подітися? — задумливо мовив Журавель.

— Нумо, хлопці, гайда в Липки! Може, дід щось знає. Все ж воно навколо діда крутиться. Мусить він щось знати. Гайда! — Сашко Циган махнув рукою, і хлопці рвонули в Липки.

Дід, як завжди, порався на пасіці, човгав біля вуликів, може, й без особливої потреби, але не міг він сидіти склавши руки, така вже була в нього вдача.

— Здрастуйте, діду! — загукали хлопці ще здаля, від хвіртки.

— Здрастуйте, як не жартуєте, — усміхнувся їм назустріч дід.

Хлопці перезирнулися, не знаючи, з чого починати.

— Медку захотілося? — спробував допомогти їм дід.

— Та ні! Ні! — запротестував Сашко Циган. — Ви що, думаєте, що ми такі канюки, тільки просити вміємо? Ми у справі.

— Ого-о! У якій же такій справі? Слухаю, люди добрі. Сашко Циган озирнувся на Журавля. І той, вмить почервонівши, випалив:

— Ви… ви не знаєте, де Маруся Тайфун? Та, що вчора з нами… отут…

Дід наморщив лоба:

— Та нібито не знаю… А що?

— Дома не ночувала…

— І на роботу не вийшла…

Це, перебиваючи один одного, вигукнули Марусик і Сашко Циган.

Усмішка сповзла з дідового обличчя:

— Що ви кажете! Це погано. Де ж вона поділася? Хлопці знизали плечима.

— А загінка, яку вона мала сьогодні прорвати, зроблена, — сказав Журавель.

— А-а… Тоді не страшно, — дід знову усміхнувся. — Тоді знайдеться. Не хвилюйтесь. Або у якійсь своїй справі… Або… Знайдеться!

І так він це впевнено сказав, що хлопці одразу заспокоїлись.

— Діду! — ризикнув раптом Сашко Циган. — А як ви думаєте, що воно таке буде?

І він кивком показав на довгий стіл і лавки попід гаєм.

— Отаке! — хмикнув дід. — Самі робили, а мене питаєте. Хлопці знітилися.

— Та робити робили, а… — Сашко Циган знизав плечима. Дід Коцюба і собі знизав плечима:

— Я теж не знаю. Щось голова затіяв. А що, тримає в секреті.

— Якийсь прийом? Чи що? — лукаво примружився Марусик.

— Може бути, — і собі примружив одне око дід.

— Скажіть, а ваша онука заміж виходить? Ге? — Сашко Циган пильно глянув на діда.

— А звідки ви знаєте?

— Та люди кажуть.

— Ох, ті люди балакучі. Виходить. А що?

— Та нічого. Як за гарного хлопця, то хай буде щаслива, — Сашко Циган аж свердлив діда поглядом.

— Хай! Я не проти. Для того й заміж виходять, і женяться. І ви, дасть бог, колись поженитеся.

— А гарний хлопець? — не вгавав Сашко Циган.

— Я ще не бачив. Але за поганого вона, мабуть, не пішла б. Я її знаю… А ти чого так розпитуєш? Мовби ревнуєш. Ти ж наче сватів не засилав.

Марусик захихикав. Сашко Циган почервонів.

— Та я нічого. Просто так… Ну, бувайте, діду, не будемо вам заважати.

— А ви мені й не заважаєте.

— До побачення! Ходімо, хлопці!

Марусикові й Журавлю не лишалося нічого іншого, як теж попрощатися.

— Ходіть здорові, хлопці. Як меду захочете, прошу… Коли вони вийшли за хвіртку, Марусик зашепотів:

— Ну чого ти так поспішав? Чого? Ще трохи — і він розколовся б. От!

— Які розумні! — зашипів Сашко Циган. — Чого ж ви мовчали? Усю розмову на мене звалили і хочете…

— Ну добре-добре, не лайтеся, — заспокоїв їх Журавель. Дід Коцюба стояв біля хати і, усміхаючись, дивився їм услід.

Марусик обернувся, помітив це і сказав:

— О! Дивіться! І сміється… Щось він не договорював, щось він знає… Ех, шкода, що…

Хлопці підійшли до того довжелезного столу, який так весело вкопували вони вчора спільно з Тайфун Марусею. І згадка про неї з новою силою спалахнула у їхніх душах.

— Все буде гаразд, от побачите. Вона мені так снилася, що… Я певен, усе буде гаразд, — сказав Журавель.

— Ну, розказуй уже свій сон, — сказав Сашко Циган. Вони сіли на лавці біля столу, і Журавель почав…

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ,

в якому свій сон розповідає знову Журавель. Мить Митьович дає пораду. Важкі світлі години. Підступи царя й цариці. Друзі рятують Марусика. Скандал на дачі "Три погибелі"

Усе почалося з цокання годинника.

Цок-цок! Цок-цок! Цок-цок! Цок-цок!..

Мабуть, коли я засинав, то прислухався до годинника, що висів на стіні. Ви ж знаєте, іноді те цокання чуєш (коли прислухаєшся), іноді не чуєш.

Я чув… І коли заснув, то перше, що побачив, — отой галстук-маятник на грудях Митя Митьовича Тік-Така.

Володар Часу сидів отут на лавці коло цього столу, як оце ми сидимо, і усміхався мені в свої стрілки-вуса.

А я чи сидів, чи стояв навпроти нього, не пам'ятаю (уві сні ж себе найчастіше не бачиш).

Чую тільки, що я питаю його:

"Ви казали, що якось можна врятувати Тайфун Марусю…"

"Можна", — підморгнув мені Мить Митьович (ви ж пам'ятаєте, що в нього очі у такт галстука-маятника по черзі моргали).

"А як?" — питаю я.

"А так, — каже він. — Пояснюю. Кощій живе за рахунок, так би мовити, темного часу людей казкового віку, тобто дітей. Темним часом називається час, витрачений без користі для інших (на лінощі, нудьгу, марнотратство тощо), а також на недобрі справи. Оскільки такого часу, як ти знаєш, набирається ще, на жаль, багато, Кощій — безсмертний".

"А чому він живе за рахунок саме дітей?"

"Враховується час лише тих, хто вірить у казки. Трапляються, правда, такі й серед дорослих, але таких одиниці".

"Зрозуміло… Ну, так що ж робити?"

"Треба тобі набрати рівно добу світлого часу, тобто часу, витраченого з максимальною користю для інших. Тоді можна заплутати Кощія, збити його з пантелику. Оскільки життя Кощія залежить від часу, він весь час позирає на годинник і стежить за календарем. Той, хто матиме рівно добу світлого часу, може пересунути на цю добу календар Кощія назад. Це виведе Безсмертного з рівноваги, і цим можна скористатися для звільнення дівчини".

"А цей світлий час, ця доба за все життя рахується, чи як?" — питаю.

"Та ні! — засміявся Мить Митьович. — Тільки за останні

два тижні. Свіженький мусить бути час. Бо інакше не подіє".

"А-а… То як же його набереш за стільки?" — скривився.

"Важко. Я розумію. Якби легко, не було б питань. Тому можеш друзів своїх залучити. Ви ж, здається, усі втрьох Тайфун Марусю визволити хочете?"

"Ага, — кажу, — втрьох".

"Тому й світлий час може зараховуватися на трьох".

"О! — кажу. — Це інша справа".

Гульк! А ви вже за столом сидите, як оце зараз.

Я рота розкрив, щоб вам усе розказати, а Мить Митьович руку застережливо підняв:

"Не хвилюйся! Вони вже в курсі. Вони все чули, що я тобі казав".

"Ну, тоді,— кажу, — згадуймо, хлопці, швиденько, що ми такого за два останніх тижні світлого зробили".

Ви на мене дивитесь, моргаєте розгублено, а тоді ти, Цигане, кажеш:

"А як же його підрахувати точно, по хвилинах? Хіба пам'ятаєш?"

"Ну, то дрібниці. Для цього у нас часометр є. Та й тітонька Незабудь поможе".

"Поможу. Звичайно", — почувся поряд з Митем Митьовичем скрипучий голос, хоча нікого там не було.

Мить Митьович витяг з кишені прилад, схожий на електронний калькулятор, і сказав весело:

"Поїхали!"

Ви наморщили лоби. Я також.

"Ну… — сказав ти, Сашко Циган. — Ну, хоча б учора… оцей стіл і лавки…"

"Ага! Правильно!" — підхопили ми з Марусиком.

"Годиться! — почувся скрипучий голос тітоньки Незабудь. — По три години чотирнадцять хвилин сімнадцять секунд кожний. Обчислюю усіх трьох разом, бо труд був колективний".

"Ясно", — сказав Мить Митьович і заклацав клавішами на часометрі.

"Дев'ять годин сорок дві хвилини п'ятдесят одна секунда".

Ми весело глянули один на одного.

"О!" — потер руки Марусик.

Але далі справи пішли гірше. Як ми не напружувалися, нічого серйозного згадати не могли.

В результаті кругом-бігом набралося світлих хвилинок ще десь од сили на півгодини.

Ми й не підозрівали, що за два тижні так мало зробили корисного. Не для себе. Для людей.

"Так що ж тепер робити?" — розгублено глянув я на Митя Митьовича.

"Саме тепер щось і треба робити", — сказав Володар Часу.

"А чи встигнемо? Він же на ній от-от ожениться…"

"Не хвилюйтесь, хлопці,— заспокоїв нас Мить Митьович. — Це вже мій клопіт, Я вас у минулий час перенесу".

Я глянув на вас. Ви глянули на мене.

"Так що ж будемо робити?"

І раптом несподівана думка майнула в моїй голові.

"Хлопці! — вигукнув я. — А хто ж за неї в колгоспі працюватиме, поки вона в Кощія сидить? Як один раз хтось її загінку висячі прорвав, то гадаєте, щодня так буде… Так давайте…"

— Стривай! — перебив Журавля в цьому місці Сашко Циган. — Досить! Не могло тобі це снитися, бо про ту загінку ти тільки сьогодні вранці дізнався.

Журавель густо почервонів.

Як неприємно, друзі мої, коли гарну щиру людину несподівано ловлять на неправді, якої вона припустилася ненароком, цілком

випадково. Ви знаєте, у таку мить просто хочеться разом з нею провалитися крізь землю. І я тільки тому не провалююсь, що дуже хочу послухати, що ж було далі.

— Ну, може, я ті слова про загінку й не сказав, — почав виправдовуватися Журавель. — Хіба дослівно запам'ятаєш? Але про те, хто за неї працює, поки вона в Кощія сидить, точно сказав… Точно!

— Ну, давай просторікуй далі,— поблажливо усміхнувся Сашко Циган. — То не має значення. То я просто так.

— Та не вигадую я! Слово честі! От! Тільки збив…

— "Так давайте…" — підказав Марусик.

— Ага…

"Так давайте, — кажу, — її загінку прорвемо…"

Ви на мене подивилися без особливого захоплення.

"Давай", — зітхнув ти, Сашко Циган.

І ти, Марусик, сказав: "Давай", — і теж зітхнув.

"Ну, гаразд, — мовив Мить Митьович. — Зараз я вас у вчорашній день перенесу".

Тільки тепер я помітив, що в нього на обох руках по великому годиннику. На лівій руці годинник звичайний, на якому цифри розташовані зліва направо, як то кажуть, за годинниковою стрілкою. А на правій руці годинник незвичайний — цифри на ньому ідуть справа

наліво, проти годинникової стрілки (там, де одинадцять, — один, де десять, — два і так далі).

Узяв Мить Митьович і почав із скреготом переводити їх стрілки на цьому незвичайному годиннику, що на правій руці.

Повний оберт зробив і каже:

"От ви й у вчорашньому дні. Маєте двадцять чотири години. Але вам стільки й не треба. Вам треба на трьох близ чотирнадцяти робочих годин, тобто по неповних п'ять на кожного".

"Не страшно", — бадьоро сказав я.

"Скажіть, а в майбутнє ви можете переносити?" — спитав Марусик.

"Можу, — мовив Мить Митьович. — Ото на лівій руці в мене хронометр майбутнього. Я знаю, що ви нетерплячі, але не квапте часу, хлопці. То ні до чого. Час — то найцінніше, що є на світі. Цінуйте кожну мить. Ваша доба почалася, хронометр уже цокає хвилини. Ставайте до роботи, не марнуйте часу. Мало що може перешкодити. Ніколи ж не вгадаєш, що трапиться попереду. Ну, працюйте. А я на кілька годин у відрядження гайну у Південну півкулю, на мис Доброї Надії".

І Мить Митьович зник.

Дивлюсь, а ми вже на буряковій плантації.

"Що ж, давайте!" — кажеш ти, Сашко Циган.

Закачали ми рукава й почали. Ну й капосна ж то робота — проривати буряки! Хто її видумав!

Вже через півгодини ми й розігнутися не могли. Поперек болить, руки затерпли, печуть вогнем. Як ті дівчата величезну, аж до крайнеба, плантацію обробляють? І ніяка механізація тут не допомагає, міжряддя машиною обробити можна, а от у рядках, щоб зайвину вирвати, щоб тільки одненького бурячка лишити, щоб же він міг нормально розвиватися, — тільки руками.

Чи знаєте ви, міські хлопці й дівчатка, яким солоним потом дістається отой солодкий цукор?!

Гну я горба і тільки раз у раз піт з лоба рукавом витираю. Важко!

Сашка Цигана я краєм ока бачу, він поряд зі мною сопе. А про тебе, Марусику, якось не думаю. Не бачу — значить, відстав трохи.

Потім обернувся. Гульк, а ти метрів за двадцять від нас сидиш на землі, лікоть на коліно поставив, голову підпер і усміхаєшся.

"Цигане, — кажу, — дивись, що робиться!"

Ти, Циган, глянув та як лайнешся:

"Ах ти ледацюга! Ми жили рвемо, а він сидить та ще й усміхається!"

І раптом ми помічаємо, що в тебе, Марусику, в роті… вогонь… Усміхаєшся ти, зуби шкіриш, і крізь зуби вогонь пашить. Як ото, знаєте, головешка тліє.

Ти, Марусику, не ображайся, я ж не спеціально. Так мені приснилося. Слово честі! Та й не винен був ти. Бо підступи царя Добрила та цариці Злагоди (до речі, потім тітонька Незабудь, вони тими іменами тільки хитро прикривалися, щоб ввести в оману свої жертви, а вони ж були звичайнісінькою лихою силою і насправді звали їх цар Доб-Рило і цариця Зла-Года).

Ми з Циганом перезирнулися розгублено. Що робити? — порадитися ні з ким. Мить Митьович у відрядженні аж у Південній півкулі на мисі Доброї Надії.

А ми ж зовсім не знаємо, що робиться у тих випадках, коли в людини вогонь з рота пашить. І лишати тебе так не можна. Це ж дуже шкідливо для здоров'я. Ми царя й царицю побачили і зрозуміли, чиїх рук то справа. Вони визирали з-за твоєї спини (маленькі такі зробилися, наче лялькові), і хихикали, і пританцьовували, зовсім як діти.

Ех, розсердився тоді Сашко Циган та як закричить: "Опудало ти, Марусику, черевик і більше нічого! Знайшов, кого слухати, кому піддаватися!"

Тут і я не витримав, докинув кілька слів.

Але на Марусика те не подіяло аж ніяк. Навіть навпаки. Чим більше ми лаялися, тим більше пашів вогонь з його рота. І тим більше хихикали й пританцьовували цар і цариця.

"Слухай, — кажу я, — може, давай по-доброму".

І до нього:

"Марусику, друже, ми ж тебе любимо. Нащо вона тобі, та пожежа в роті? Ти ж гарний хлопець. Згадай, як ми гарно вчора з Тайфун Марусею співали…"

Бачу, цар і цариця хихикати перестали, не танцюють, дивляться занепокоєно.

Тут і ти, Цигане, підключився.

Теж став пригадувати різні гарні хвилини, разом з Марусиком пережиті. Такий дует у нас вийшов, як в опері.

Слухав ти, Марусику, слухав… Бачимо, пригасає в тебе в роті вогонь.

А цар і цариця раптом почали зменшуватися, зменшуватися, — раз! — і зникли.

І як зникли вони, то й вогонь у тебе в роті згас.

Ще раз упевнивсь я, що доброта, справжня щира доброта найбільше на людину діє.

Безсилий, наче після важкої хвороби, похилився ти, Марусику, на землю. Ми — до тебе. Лежиш ти, в небо скляними очима дивишся і мовчиш. Ми й так і так до тебе — мовчиш, не озиваєшся.

А час же йде. Скільки вже ми згаяли через усе те!

Вірно казав Мить Митьович: ніколи не вгадаєш, що трапиться попереду.

"А знаєш що, — кажеш ти, Цигане. — А давай його загінку прорвемо, хай полежить трохи, одійде".

"Давай", — кажу.

І взялися ми в чотири руки тобою не зроблене доробляти.

І, дивна річ, здалася нам робота не такою важкою, як перше. З таким ми її завзяттям упорали. Не зоглянулися, як і до своїх рубежів дотяглися.

Тільки спини розігнули, щоб дух перевести, — глядь! — біжиш до нас ти, Марусику.

"Спасибі,— кажеш, — друзі!"

І в очах — сльози.

Зрадів я — страх! Та як затягну на повний голос:

Піть-піть-піть!..

Тьох-тьох-тьох!

Ай-я-я! Ох-ох-ох!

Там соловейко щебетав!..

А ви як підхопите!

І всі втрьох — до роботи. І вже втоми наче й не відчуваємо.

Що й казать, не всяка робота приємна й легка. Але й найважчу можна робити без муки, як настроїтися. Як переконати себе, що її треба зробити, що ти мусиш її зробити.

Отак, співаючи і один одного підбадьорюючи, дружно працювали ми і не помічали, як минає час.

"Досить, хлопці! Відпочиньте! Молодці! — почувся раптом голос тітоньки Незабудь. — Усе гаразд. Рівно доба. Через десять хвилин повертається з відрядження Мить Митьович. Відпочивайте".

Тільки тепер відчули ми, як потомилися. Мов снопи повалились на землю. Ми лежали, і то було блаженство. Яке ж то щастя відпочивати після важкої роботи! Ледар, який вилежується на всі боки, ніколи того щастя відчути не зможе.

І от, немов з-під землі, виріс перед нами Мить Митьович.

Хить-хить! — весело хитався галстук-маятник. І в такт йому весело підморгували нам по черзі очі Володаря Часу — то ліве, то праве.

"Порядок! — сказав Мить Митьович. — Ну, а тепер на дачу "Три погибелі". Вчорашнього дня лишилося чотири години п'ятнадцять хвилин дев'ятнадцять секунд. Не будемо чекати, перескочимо їх".

Він із скреготом перекрутив стрілки хронометра майбутнього, що, як ви пам'ятаєте, був у нього на лівій руці, і… Ми вже стояли на галявині перед трьома хатками, де жили Змій Горинич, Баба Яга і Кощій Безсмертний.

Було темно. В небі мерехтіли зірки. І лише місяць упівповні осявав сріблястим світлом галявину.

"Тсс! — прошепотів Мить Митьович. — Зараз нуль годин одна хвилина. Всі сплять. Я навмисне привів вас опівночі, щоб можна було непомітно переставити стрілки Кощієвого годинника".

Над дверима кожної хатки, як я вам уже колись казав, висів годинник, що показував час, а також число, день тижня, місяць і рік.

Мить Митьович навшпиньки підійшов до будиночка Кощія Безсмертного, підняв руку з часометром, на якому були зафіксовані оті двадцять чотири години нашого світлого часу, приставив до годинника, і стрілки його враз швидко закрутились у зворотний бік. Зробили два

повних оберти і завмерли. Одночасно замість цифри 14 вискочила цифра 13, а замість слова "п'ятниця" — слово "четвер".

"Порядок! — усміхнувся Мить Митьович. — Ну, а тепер сховаймося в кущі і переведемо хронометр майбутнього на ранок".

Ми причаїлись у кущах край галявини, і Володар Часу із скреготом перевів стрілки годинника на правій руці.

І одразу засяяло в небі сонце, і ліс наповнився пташиним гомоном і співом.

Двері будиночка із заґратованими вікнами розчинилися, і на ґанок вибіг у спортивному костюмі Кощій Безсмертний, бадьоро наспівуючи:

Фізкульт-ура! Фізкульт-ура!

На зарядку нам пора.

На зарядку нам по… по… по…

То він раптом глянув на годинник і, мов зіпсована пластинка, повторював одне й те саме…

Потім протер очі й часто-часто закліпав ними:

"Що таке? Сьогодні ж чотирнадцяте, п'ятниця. Сьогодні ж моє весілля. А на годиннику тринадцяте, четвер… Може, я ще не прокинувся, ще сплю?"

Він ущипнув себе за носа.

"Ой! Не сплю".

І раптом злякано заверещав і заплакав, як дитина:

"І-а-а-а! І-а-а-а!.."

У хатинці на курячих лапках і в хатинці з протипожежним Щитом розчинилися вікна, і з них вистромились заспані скуйовджені Баба Яга і Змій Горинич:

"Що таке?"

"Де горить?"

Але Кощій Безсмертний тільки верещав і розмазував сльози по неголених щоках.

"Та що таке?"

"Що трапилося?"

Кощій Безсмертний мовчки показав пальцем на свій годинник.

Змій Горинич і Баба Яга подивилися, потім, витягнувши шиї, глянули на свої годинники.

"А-а, ясно", — мовив Горинич.

"Зіпсувався, — сказала Яга. — Відстає на цілу добу".

Очі Кощія спалахнули:

"Та ви що? Це ж вічний годинник! Хронометр безсмертя! На транзисторах. Він не може зіпсуватися. Це ж не те, що ваші будильники-чортопхайки".

"Ану вас! Усе у вас, Кощій Кощійович, завжди вічне, безсмертне, все не може зіпсуватися. Аж бридко. А бач, і зіпсувався. І я дуже рада, ото щоб ви знали і не нахвалялися! Хи-хи!" — Баба Яга захихикала, трясучи головою і дзьобаючи себе носом у підборіддя.

"Ах, рада? — скипів Кощій. — Може, це ти й підстроїла, кривобока?!"

"Брате! — обернулася Баба Яга до Змія Горинича. — Він мене ображає! Захисти!"

Змій Горинич випнув уперед підборіддя й підступив до Кощія:

"Ображаєш? Сестру? Дівчину! Ху!"

І він хукнув полум'ям просто Кощієві в обличчя.

Та Кощій легко збив полум'я рукою і сказав:

"І ти, зміюка, з нею заодно!"

Кощій схопив з протипожежного щита вогнегасник і тріснув ним Змія по голові.

Змій крекнув і знову хукнув на Кощія. Та промахнувся, і полум'я шугнуло на Бабу Ягу. На її голові затріщало волосся, і запахло смаленим.

"Ой! Моя зачіска! Ти що?!" — Баба Яга схопила з землі ступу і швиргонула її у Змія Горинича.

І знялася веремія.

"А тепер швидше, — сказав Мить Митьович. — Поки вони б'ються, вони нічого не бачать. А Кощій забув замкнути двері. Вперед!"

Ми кинулися до розчинених дверей хати Кощія. Вскочили всередину. У кутку на підлозі лежала зв'язана Тайфун Маруся.

"Хлопці!" — радісно усміхнулася вона…

І…

Журавель замовк.

— Що? — нетерпляче спитав Марусик. Журавель зітхнув:

— І… я прокинувся.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ,

в якому починається підготовка до прийому. "Ви ж мені — як батько рідний!" Де ж усе-таки Тайфун Маруся? Голова на велосипеді. "Їдуть!.. Їдуть!.. Їдуть!.."

— Як?! — Марусик отетеріло закліпав на Журавля.

— А так… Як усі прокидаються. Очі розплющив та й усе.

— Та ну тебе з твоїм сном! — розсердився Сашко Циган. — Не міг ще хвилинку зачекати, не прокидатися. То що, так ми й не визволили її?

— Ну, як це не визволили? Мабуть, визволили… Звичайно, визволили, — Журавель відчував себе винним.

— О! Дивіться! Хтось сюди їде, — сказав Марусик.

По дорозі швидко наближалася автомашина — колгоспівський "бобик". Біля гаю "бобик" звернув з дороги, під'їхав прямо до хлопців і

спинився. З переднього сидіння важко, як мішок з картоплею, вивалився бригадир Бобешко. За ним, повільно витягаючи свої довгі ноги з машини, виліз Бобинець.

За ними, крекчучи, полізли з заднього сидіння їхні жінки — тітка Вустя (Бобешкова) і тітка Настя (Бобинцева). Спершу вилізли самі, потім почали витягати якісь корзини, кошики й клумаки.

Бобешко повернувся усім тулубом до хлопців:

— Ану киш звідси, комашня!

І зробив ледь помітний лінивий рух рукою. І оцей короткий рух був образливіший для хлопців за будь-що, стільки в ньому було зневаги.

Вони вчора це все встановлювали у поті чола, а тепер їх— киш!

— А чого це ми комашня?! — закопилив губу Сашко Циган.

Та Бобешко не удостоїв його навіть поглядом.

Тітка Вустя й тітка Настя виймали вже з корзин посуд (тарілки, склянки, ножі, ложки, виделки) і розставляли на довжелезному столі, перемовляючись.

— А казали, що новий такий принциповий, такий чесний…

— Як кришталь…

— Ага. Такий порядний…

— Ні перед ким не запобігає…

— А бач, прочув, що дідова онука… і одразу…

— Прийомчик! Хе-хе! От тобі й кришталь!

— Ага… Тільки чогось не дозволив із ферми нічого брати. "Обійдіться, будь ласка, своїми ресурсами. Самі ж їстимете, не хтось".

— То для початку, не інакше. Для враження. Щоб показати: бач, який я хазяїн. А мине трохи часу — й почне з ферми кабанчиків на прийоми тягати. Куди він дінеться!

Бобешко, що мовчки курив біля машини, раптом сердито гримнув на них:

— Ану цить! Цитьте, дівчата! Не розпускайте язики! Прикусіть!

І кинув красномовний погляд на хлопців, які з лавок поставали, але від столу принципово не одійшли.

Ви ще не знаєте наших гарбузянських хлопців. То впертий народ. Їх так просто не проженеш.

Жінки примовкли й ображено підтягли губи.

Під'їхала вантажна машина з людьми, і біля столу відразу стало гамірно. Розкладали по тарілках наїдки, розставляли на столі. Оскільки кожен ніс своє, то й товклися біля столу майже всі. І саме тому, що несли з дому, на столі була така ряснота, така велика кількість усього (кожен намагався показати свою щедрість), що ніде було й пляшку встромити.

Бобешко і Бобинець попрямували до дідового двору.

Хлопці, побачивши це, за ними. Дуже кортіло їм подивитися, як же вони тепер балакатимуть з дідом.

Дід стояв біля воріт, спершися обома руками на граблі та поклавши на них підборіддя, і дивився примруженими очима на оту метушню коло столу.

— Здрастуйте, здрастуйте, діду, — незвично лагідно привітався Бобешко.

— Здрастуйте, дорогий, — не те що лагідно, а якось навіть облесливо привітався Бобинець.

Дід глянув на них лукавим поглядом:

— Здрастуйте, здрастуйте, як не жартуєте.

Звичну свою примовку він вимовив особливо підкреслено.

На мить запала мовчанка. Вони, мабуть, вирішували, чи зважати якось на те підкреслення, чи ні. Та то була тільки; мить. Вирішили — не зважати. І вже наступної миті в обох: уста розпливлися медовими усмішками.

— Що ж ви нам не сказали, дорогий діду… Іване Івановичу, — почав Бобешко, — що ваша онука Галочка та виходить заміж? Негарно! Дід наморщив лоба:

— Як? Я, по-моєму, казав… От вам, — дід тицьнув пальцем на Бобешка.

— Ні! — категорично відрубав Бобешко.

— Ні-ні! — замотав головою Бобинець. — Не казали! Хлопці перезирнулись. Вони вперше бачили, щоб дорослі так дружно й так упевнено говорили неправду.

Як же дід не казав? Бобешко ж іще радив залишатися гоцати онуків! Що це ви, дядьки, хіба так можна?

Та Бобешко вів далі:

— Якби ви сказали, хіба б ми… То ж така радість.

— Така радість! — підхопив Бобинець.

— І не "викайте" на мене, діду. Ви ж мені як батько рідний. Я ж вашу Галочку ще отакою пам'ятаю. — Бобешко через силу нагнувся до землі, показуючи рукою. — Таке ж було дівча метке! Розумненьке — страх! Вона мене "дядя Пуз" називала…

— А мене Каланчею. Ах-ха-ха!

Бобинець узявся за живіт і склався вдвоє, сміючись.

— "Не лайтеся так, дядя Пуз, бо вас у міліцію заберуть…" Га-га-га! — Коли Бобешко сміявся, очі в нього ставали як щілини. — Я вже тоді казав, що вона далеко піде.

— А мені… а мені…— аж захлинався сміхом Бобинець, — якось співали, а я слів не знав, кажу: "В мене пам'ять на слова погана". А вона: "Зате у вас, дядьку, зорова пам'ять гарна. Що не побачите, все в кузов". Я на грузовику тоді робив. Ах-ха-

ха!.. Ах-ха-ха!..

— Да, — усміхнувся дід. — Онука в мене — гріх ображатися.

— Куди там ображатися, пишатися треба!

— Нема питань! — підхопив Бобинець.

— Я дуже-дуже радий за Галочку. Саме таким і жити в щасті, в достатку. Справжня радянська дівчина! Дуже за неї радий! Так їй і передайте!

Бобешко змахнув рукою, показуючи, мабуть, у бік Києва, куди слід передати привіт. І в цю мить його вкусила бджола.

— Ой! — Бобешко замахав руками, і його знову вкусила бджола. — Йо-йой!

Бобинець кинувся Бобешкові на допомогу і теж замахав руками, одганяючи від бригадира бджіл. Та кінчилося тим, що і його вкусило, і він заверещав теж.

— Та не махайте руками, стійте спокійно, і вони вас не чіпатимуть, — сказав дід.

Бобинець і Бобешко слухняно завмерли з перекошеними від болю обличчями (наче казковий Мить Митьович із хлоп'ячих снів вимкнув для них час).

Хлопці реготали за тином.

Дід ледве стримував усмішку:

— Ще мій батько казав: "На пасіці не розмахуй руками…" Бджоли того не люблять. Не люблять вони махунів, пустодзвонів. Вони люблять тих, хто мовчки працює.

Бобинець криво усміхнувся:

— Ох у вас язик!..

Враз опухлий Бобешко пролепетав:

— Як бритва!

Дідові, мабуть, стало їх шкода.

— Жала один одному повиколупуйте та сирої землі прикладіть, полегшає. І наступного разу пам'ятайте. То вам бджоли за липовий гай попередження зробили.

— Та хіба то ми?! Вказівка ж була… — за Бобешка відповів Бобинець.

— Роз'яснити треба було. Той, хто наказував, липового нашого гаю, либонь, і в очі не бачив.

— Тепер роз'яснять, я думаю… — багатозначно зиркнув у бік бригадира Бобинець. — Роз'яснять тепер… Нема питань!

Бобешко щось невиразно пробурмотів.

Під'їхали знову дві вантажні машини з людьми. Стало ще гамірніше.

Мирон Кандиба вже витинав на своєму баяні польки, вальси і кадрилі, та так хвацько й закаблучисто, що навіть ті, хто порався коло столу, пританцьовували на місці.

Приїзд нових машин і музика на якусь хвилю примусили хлопців обернутися, і, коли вони знову глянули на дідове подвір'я, Бобешка й Бобинця уже не було. Вони зникли так швидко й тихо, що хлопці й не помітили.

Дід Коцюба водив по землі граблями, згрібаючи скошену попід тином траву, і мружився чи то від сонця, чи то від прихованої у вуса усмішки.

Серед приїжджих побачили хлопці і своїх батьків. І одразу весь отой очікуваний "прийом" набрав характеру сімейного торжества.

А герої наші, як усі, мабуть, хлопці на світі, нічого так не любили, як сімейні свята. Та й що ж може бути радіснішого за свято! Коли розпашіла заклопотана мама, у фартушку поверх святкового плаття, порається біля столу, нарізаючи й розкладаючи по тарілках щось неймовірно смачне й духмяне!

А тато, у сніжно-білій сорочці з яскравим галстуком, крутить головою (бо святкова сорочка завжди трохи душить) і, переставляючи на столі пляшки, весь час усміхається.

А ти крутишся у них під ногами. І все в тобі нетерпляче смикається і підстрибує. І ти пританцьовуєш від нестримної радості.

Свято на те й свято, щоб радіти. І хлопці б таки, мабуть, раділи, якби… Не ота думка, яку кожен з них приховував від друзів, але яка кожному свербіла, муляла в голові і не давала радіти. Думка про Тайфун Марусю.

Майже все село зібралося вже біля столу. А Тайфун Марусі не було… Де ж це вона? Чи не трапилося з нею чогось лихого? Куди вона пропала?

Хлопці стурбовано позирали навколо, нишпорили очима. Та дарма.

От же ж! Сама була закапьорщиком, як каже Циганів тато, усієї оцієї петрушки і раптом так несподівано й таємно зникла. Може, у якусь катастрофу втрапила… Може, хтозна-

що з нею зараз… І ніхто нічого не знає, всі собі веселяться, танцюють під баян Мирона Кандиби і вже ондо зриваються співати…

Миллион, миллион, миллион алых роз…—

виводить тонкий дівчачий голос в одному кінці столу. А із другому чоловічий басок бубонить:

Червоні маки, квіти кохання…

А її, може, й справді рятувати треба. А тут горлопанівка якась.

Не було й нового голови.

І комсомольця Васі не було. Ну, для того, може, й добре, що його не було. Бо Клавка ондо біля Сергія-туриста так увивається, так очима пряде. Сергій і не дивиться. А вона все одно…

— О! Ти диви! Голова! На лисапеді!.. — вигукнув хтось. І справді. Дорогою, бадьоро накручуючи педалі, їхав на велосипеді новий голова колгоспу Максим Богданович Танасієнко.

Люди загомоніли:

— Овва! Може, й бричку відновить. Як Михайло Львович.

— А що? І правильно було б.

— Хай хоч на ракеті літає, хоч пішки ходить, аби господарство підняв.

— І то правда.

— Скільки можна у районі задніх пасти!

— Добре було б, якби… Так уже хочеться, щоб…

— Побачимо… Побачимо…

Голова підкотив до воріт діда Коцюби.

— День добрий, Іване Івановичу! Можна біля вас припаркуватися? — весело привітався він до діда.

— Паркуйся, — усміхнувся дід. — Тільки щось у тебе сьогодні транспорт благенький.

— А я цей транспорт з дитинства люблю. І їдеш, і без руху не сидиш. І швидко, й зручно, і для здоров'я корисно.

— Оце головне! — підняв палець догори дід Коцюба. — Бо скоро ходити розучаться. Крути педалі, ходи, поки ноги є. А як уже не той, то вибачайте, — дід розвів руками.

— Та ви що? Ви ще як дзвін!

— Е-е, то ти мене раніше не бачив. Хоча б років п'ять тому. Як моя ще жива була. Як я ще в колгоспі робив. Тоді… За роботою ніколи й старіти було.

— Золоті слова!

Наче з-під землі з'явилися біля голови Бобешко й Бобинець.

Затуляючи рукою опухлу щоку, Бобешко бадьоро відрапортував:

— Максиме Богдановичу, все готове! Можна хоч зараз починати.

— Почекаємо трохи, — голова глянув на годинник.

— Авжеж, авжеж, почекаємо, — розуміюче закивав Бобешко.

— Нема питань! — захоплено підхопив Бобинець.

— Я просто, щоб ви знали. Я знаю… авжеж, почекаємо. А скоро приїдуть? — Бобешко, питаючи, подивився на діда Коцюбу.

— Скоро, — сказав голова.

— А що тут у вас, вибачте, намічається, як не секрет? — несподівано спитав дід Коцюба.

Бобешко здивовано глянув на голову, потім на діда. Бобинець почервонів.

Хлопці перезирнулися. Лукавить дід, як завжди, чи, може…

Голова усміхнувся, але з відповіддю не поспішав.

— Я-то взагалі не люблю питати, не цікавий, рано чи пізно з'ясовується, але оскільки, бачу, все село зібралося, то, мабуть, щось таке… визначне, а я… Може, сорочку чисту вдягнути треба? — дід примружив одне око.

— Визначне, визначне! — засміявся голова. — А сорочку святкову таки вдягніть. Я вам саме хотів сказати. Та посоромився.

І, обнявши діда за плечі, Максим Богданович повів його до хати.

— Ох і хитрий народ ці діди! — покрутив головою Бобешко. — Наче нічого не знає, старий лис!

— Іменно! — кивнув Бобинець з якимось полегшенням. Хлопці ще раз перезирнулися.

Щось у дідовому голосі було таке… Ні, не схоже, щоб він лукавив.

— їдуть! їдуть! їдуть! — загукало одразу кілька голосів.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ,

в якому розкривається нарешті секрет діда Коцюби, та й не лише діда… Свято в Гарбузянах

Дорогою, оповитою хмарою куряви, мчала машина. Дід уже зайшов у хату, і голова поспішив до воріт. Бобешко і Бобинець виструнчилися, як на параді.

"Ну, зараз усе з'ясується", — завмерли хлопці.

Вже видно було, що машина — то колгоспний "бобик".

"Тепер ясно, чого голова на велосипеді прикрутив. Свою машину послав зустрічати гостей. Але поважні гості навіть з району і то на "Волгах" приїздять. Невже ж з Києва на рейсовому автобусі прибули?"

"Бобик" різко загальмував біля дідових воріт.

Хлопці глянули й мало не скрикнули від радості.

За кермом сидів Вася. А біля нього на передньому сидінні — Тайфун Маруся.

Більше в машині не було нікого. Тайфун Маруся випурхнула з машини, наче метелик.

— Ну? — ступив крок їй назустріч голова.

— Порядок! — вигукнула вона, усміхаючись.

— Спасибі, комсомол! — голова поклав їй руку на плече, потім обернувся до столу й гукнув — Сідайте, будь ласка, товариші! Будемо починати!

Вася дістав з машини якийсь пакунок і поніс до столу. Бобешко гостро глянув на Бобинця.

— А де ж?.. — спитав Бобешко в голови.

— Хто? — спитав голова.

— Ну… як?.. Ми що — не будемо чекати? — знову спитав Бобешко.

— А кого? Ви когось іще чекаєте? Бобешко метнув на Бобинця гострий погляд.

— Та ні… то я просто так…

— Ну, тоді до столу! — голова зробив рукою широкий жест.

У цей час рипнули двері і з хати вийшов дід Коцюба у новій вишиванці, стрункий й помолоділий.

Голова швидко підійшов до нього, взяв під руку:

— Ходімте, дорогий Іване Івановичу! Ходімте.

Тайфун Маруся підбігла і вхопила діда під другу руку.

— Ходімте, дідусю!

Дід Коцюба заупрямився:

— О! Чого це ви мене, як… як папу римського.

— Що нам той папа римський! Ви — наш папа гарбузянський! — засміялася Тайфун Маруся.

— Правильно! — підтримав її голова. І, озирнувшись, побачив наших героїв, що причаїлися біля тину.

— О! І піонерія теж бігом з нами! Чого ховаєтесь? Ану сюди! — Проходячи, він іще раз обернувся і махнув їм рукою. Та, якби й не махнув, вони б однак пішли за Тайфун Марусею. Бо вона кивнула їм.

Усі вже посідали. Вільний був лише край столу, ближчий до дідового подвір'я. І так сталося, що Максим Богданович з дідом Коцюбою сіли на чільному місці, ліворуч од них — Тайфун Маруся з Васею, а праворуч хлопці. Вони були щасливі, що сиділи навпроти неї. Раз у раз штовхали один одного ліктями і без усякої причини сміялися.

Голова підвівся, чекаючи тиші.

Нарешті всі примовкли.

— Дорогі товариші,— почав Максим Богданович. — Загальні збори колгоспників колгоспу "Зоря комунізму" вважаю відкритими. На порядку денному одне питання. Яке — зараз скажу. Звичайно, можна було зробити це в клубі, на сцені, з президією, як це завжди робиться. Але ми порадилися з комсомолом, прислухалися до його молодих ідей і вирішили у даному конкретному випадку відхилитися від звичайної форми. Отож на сьогоднішньому порядку денному одне питання. Сьогодні ми зібралися з вами, щоб відзначити ювілей… Власне, ювілей уже минув. Треба було відзначати його ще позаторік. Але краще пізніше, ніж ніколи. Так от… Позаторік минуло рівно півстоліття, як працює у колгоспі "Зоря комунізму" один з перших наших колгоспників Іван Іванович Коцюба.

Дід давно вже совався на лаві, а тут почервонів і почав підводитися:

— Та що ви… Якби я знав… Ще й сорочку, старий пень, напнув…

Але голова поклав йому руку на плече:

— Знаю, знаю, що ви скромний, не любите бучних церемоній. Тому ми це тут і влаштували. Бо ще б утекли… Але дозвольте все-таки сказати кілька слів. Довго не буду. Товариші! П'ятдесят років Іван Іванович член нашого колгоспу. П'ятдесят років рядовий хлібороб Іван Іванович Коцюба обробляє цю землю, ростить хліб…. П'ятдесят років "за вичотом", як він сам каже, чотирьох років війни. Але й на війні рядовий солдат Іван Іванович Коцюба лишався господарем цієї землі. Бо захищав її від лютого ворога. Оці лани захищав, оцей гай… — Голова повернувся до Тайфун Марусі, вона кивнула, і Вася витяг з-під столу пакунок. — Товариші! — урочисто вів далі голова. — Виношу на загальні збори пропозицію: присвоїти Івану Івановичу Коцюбі звання почесного колгоспника і нагородити його цінним подарунком. Хто за?

Присутні зметнули руки вгору.

— Хто проти? Утримався? Одноголосно! Дорогий Іване Івановичу! Дозвольте вручити вам диплом і нагрудний знак почесного колгоспника, а також… — Він знову обернувся до Тайфун Марусі, яка, поспішаючи, розгортала разом з Васею великий пакунок.

— Подарунків не один, а два! — дзвінко виголосила Тайфун Маруся. — Транзисторний приймач "Океан" і настільний електричний годинник.

Разом з Васею вони поставили на столі перед дідом розпаковані приймач і годинник, великий, фігурний, з золотими стрілками на синьому циферблаті.

— Ну нащо? Нащо? От же… — розгублено озирався на всі боки дід.

— Може, справді годинник вам не дуже й потрібний, — трохи ніяково сказав голова. — Усе життя своє прожив Іван Іванович, може, й без годинника. Прокидався разом із сонцем, а точніше, вдосвіта, раніше за світило наше, і ставав до праці. І кожну мить, кожну хвилину свого життя віддавав землі, віддавав людям. Не проживав часу даремно. То хай наш подарунок, годинник цей, буде, так би мовити, символічний. Щоб ви знали, Іване Івановичу, що ми цінуємо і шануємо хвилини, години, дні й роки вашого трудового життя, відданого народові, і ніколи їх не забудемо.

Усі за столом зааплодували.

А хлопці наші значуще перезирнулися. Такими знайомими були для них ті слова. Наче то говорив не новий голова колгоспу Максим Богданович Танасієнко, а Мить Митьович, Володар Часу з їхніх чарівних снів.

А голова тим часом вів далі:

— І ще, дорогі товариші... Влаштували ми наше сьогоднішнє свято саме тут ще з однією метою — привернути вашу увагу до цього занедбаного кутка нашого села. Давно вже час впорядкувати його. Були пропозиції знести ці полишені людьми хати, цей гай і розширити за їхній рахунок посівні площі… Та ми тут порадились і подумали: а може, краще влаштувати на цьому місці бджолоферму… Вуликів так на двісті-триста. Такі ж умови для бджіл, такий гай липовий! А ще як цей клин гречкою засіяти… Буде в нас мед і липовий, і гречаний… Як ви вважаєте, товариші? Присутні схвально загули.

— Значить, не заперечуєте? — усміхнувся голова. — Отже… — обвів поглядом стіл, шукаючи когось очима. — До речі, ідея створити тут бджолоферму належить нашому новому агрономові, який ще, правда, не приступив до роботи, але вже, як бачите, працює… Сергію Петровичу, покажіться людям.

"Турист" Сергій, який сидів поряд з Клавою навскоси від хлопців, підвівся, ніяковіючи від стількох очей, спрямованих на нього.

— Сергій Петрович Гончаренко, — сказав голова. — У цьому році закінчив Київську сільськогосподарську академію і одержав призначення в наш колгосп. Між іншим, через кілька днів у нього весілля. Він одружується з онукою нашого Івана Івановича Коцюби Галею, яка повертається в рідне село і працюватиме в медпункті. От!

За столом так і ахнули.

— А щоб тебе муха вбрикнула! Артист! — пробурмотів, усміхаючись, дід Коцюба.

— Пробачте, Іване Івановичу, що він вам одразу не відкрився, — голова теж усміхався. — Він і мені тільки оце сьогодні сказав. Хотів, каже, об'єктивну обстановку розвідати… Пробачимо йому, га, товариші?

За столом загаласували, закричали, засміялися.

Не знаю, друзі мої, чи можна почервоніти більше, ніж почервоніла красуня Клава.

Аж сльози на очах у неї виступили. А обличчя було такого кольору, що червоні помідори на столі відчували себе майже зеленими.

Хлопці ж наші реготали так, що під ними лавка вгиналася. Вони були дуже задоволені.

Як усе добре вийшло!

Як усе добре склалося!

І тут хлопці почули, як Бобешко, який сидів з Бобинцем поруч їх, люто засичав на свого невдаху-шофера:

— Що ж ти наплів, каланча!

— Та хіба ж я знав? Я ж думав… Я гадав… Умовиводи ж ро-

робив…

— "Умовиводи"!

Та героїв наших зовсім не цікавили вже ні Бобешко, ні Бобинець. Вони дивилися на Тайфун Марусю, яка сиділа з Васею проти них.

А він їй щось шепотів, шепотів, шепотів. Гаряче, пристрасно, переконливо…

Вона слухала і мовчала.

І як би здивувалися хлопці, коли б дізналися, що то ж я допоміг Тайфун Марусі звечора прорвати оту її загінку, щоб вони могли спокійно поїхати до міста за подарунками для діда Коцюби.

Але вони так ніколи й не дізнаються про те. Тайфун Маруся враз підвела очі на хлопців, усміхнулася й підморгнула їм.

І кожен з трьох вирішив, що вона усміхнулася й підморгнула саме йому.

І всі троє були щасливі… Хтось легенько торкнув Сашка Цигана за лікоть. Сашко обернувся.

Ззаду стояв Бровко. Стояв і докірливо дивився такими розумними, такими щирими, такими відданими очима… "Хлопці, а я?.. Про мене ви забули…" Сашко Циган штовхнув ліктем Журавля. Журавель теж обернувся, усе зрозумів, посунувся. І Бровко обережно поклав передні лапи на лавку між ними — ніхто й не помітив. Звичайно, собакам не можна до людських столів. Але ж то був не собака, то ж був Бровко…

Циган нищечком поцупив з тарілки добрячий шмат ковбаси і простягнув Бровкові. Бровко вдячно, самими губами (знає, як поводитися за святковим столом) узяв ковбасу, проковтнув, потім підвів голову і лизнув Сашка Цигана біля вуха, — наче щось шепнув… І раптом…

Чи то справді Бровко йому нашептав, чи з іншої якоїсь, але Сашко Циган раптом як затягне тонким голосом на повні груди пісню з весільного репертуару:

Чоботи, чоботи ви мої, Наробили клопоту ви мені…

Увесь довжелезний стіл аж вибухнув реготом. Так це було несподівано і кумедно.

І голова колгоспу Максим Богданович, сміючись, ураз підхопив пісню своїм могутнім, як виявилося, баритоном. А за їм і Сергій тенором, і дід Коцюба хриплуватим баском, а там і увесь стіл… Та так гучно ушкварили, що в гаю посипалося з дерев листя.

Співуче у нас село. Тільки зачепи — і вже співають і виводити можуть аж до ранку.

Найбільше заливалася, розсипаючи дзвінкі трелі, Тайфун

Маруся. Вона радісно позирала то на Васю, то на наших хлопців, то на діда Коцюбу. І обличчя її так сяяло, наче то було не обличчя, а сонце…

А сонце дивилося на все те з синього безхмарного неба і теж усміхалося. І переморгувалося з новим дідовим годинником, який, ви знаєте, отими золотими стрілками й цифрами чимось був схожий на сонце…

Отакі-то дива відбулися цього літа у нашому селі Гарбузяни.

Недарма наш земляк поет Андрій Лопата написав талановиті рядки:

Гарбузяни мої, Гарбузяни, Чарівні мої сни…

Пригода третя

ПАСАЖИРИ ТАЄМНИЧОГО "МЕРСЕДЕСА"

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ,

в якому Бровко починає щось передчувати. "Кажуть люди, кажуть…"

І от знову сонечко визирнуло з-за Лисої гори і радісно усміхнулося нашим Гарбузянам. І змовницьки підморгнуло Бровкові, що сидів коло своєї будки, схиливши голову набік і настовбурчивши одне вухо. Бровко й сам не знав, до чого він прислухається. Ранок був звичайний собі, літній, і жодних підозрілих звуків не було чути. Але вночі Бровкові приснився химерний сон з дивовижними карколомними пригодами, що примусив його прокинутися вдосвіта у неспокійному тривожному настрої. "Ой, щось-таки сьогодні, мабуть, станеться, — подумав Бровко. — І знову з моїми хлопцями… Можна було б гавкнути їм, розбудити, попередити, але поки що не буду, хай посплять іще, сердешні… Чує моє собаче серце — клопітний буде в них сьогодні день".

Бровко почухав задньою лапою за вухом, потягнувся, клацнув зубами і, подзенькуючи ланцюгом, поліз у будку досипати.

Цей недільний ранок був напрочуд тихий і безгомінний.

Колгосп давно віджнивував, копати буряки й картоплю ще не час, і в селі було майже безлюдно. Хто подався на базар, хто до міста у всіляких справах, а чималий гурт на чолі з дідом Коцюбою та головою колгоспу Максимом Богдановичем Танасієнком поїхав на весілля дідової онуки Галочки та нового агронома Сергія Петровича аж у самісінький Київ. Серед того гурту були й батьки Марусика та Сашка Цигана. І тому хлопці, залишені під опіку Журавлевої матері й бабусі, втрьох спали сьогодні на Циганову горищі, зарившися в духмяне сіно. І всім трьом снилися прекрасні рожеві безхмарні сни. На відміну від Бровка, хлопці нічогісінько не передчували.

Перший прокинувся Марусик. Мабуть, від незвички спати на чужому горищі. Може б, Журавель теж прокинувся з цієї причини, але, як ви вже знаєте, він дуже любив поспати, і йому було байдужісінько, де і в яких умовах він спить. Завжди і всюди йому снилися однакові захоплюючі й неймовірні сни.

Марусик протер очі й глянув спершу ліворуч, потім праворуч. Ліворуч було вухо Сашка Цигана. Праворуч стирчала з сіна боса Журавлева нога, що не відзначалася надмірною чистотою. Нога поворушила пальцями, потім смикнулася раз, другий… Певно, Журавель уві сні чи то кудись біг, чи то грав у футбола.

Марусик позіхнув і штрикнув ногу пальцем. Нога дригнулась і сховалася в сіно.

Марусик повернувся до вуха, взяв тоненьку соломинку і полоскотав нею вухо. І вухо одразу зникло. Натомість на Марусика зиркнуло сонне око Сашка Цигана.

Якусь мить око дивилося безтямно, потім моргнуло і зробилося сердитим.

— Та годі спати, — поспішив усміхнутися Марусик. — Скільки можна?!

Невдовзі усі троє вже спускалися з горища у двір.

— А що мені сьогодні снилося, хлопці…— сонно розтягуючи слова, як завжди, почав Журавель.

Та розказати нічого не встиг. Бо з сусіднього двору почувся лагідний, турботливий голос його матері:

— Журавлику! Синку! Ви вже встали? А біжіть-но швидше снідати… Давайте, хлоп'ята! Давайте, любі!

Мати Журавля була дуже добра й лагідна жінка, ніжно любила свого сина, вуличне його прізвисько прийняла якось одразу і називала тепер сина не інакше як Журавлик. І в її устах це звучало так зворушливо, що не можна було навіть уявити, щоб вона називала сина якось по-іншому. За нею й бабуся почала називати внука Журавликом.

І Сашко Циган у глибині душі, приховуючи це навіть від самого себе, заздрив другові, що в нього таке прізвисько. Але тут уже нічого не поробиш. Прізвиська не вибирають. Яке тобі люди дали, з тим і живи.

На плиті шкварчало щось таке смачне, таке апетитне, що аж памороки забивало.

Журавлева мама, Катерина Іванівна Сирокваша, на всі Бамбури була визнана майстриня куховарити. Та й не тільки на Бамбури. З усіх кутків Гарбузян, ба навіть із сусідніх сіл, приходили частенько господині повчитися в неї. А коли наближалося в Гарбузянах якесь бучне свято — весілля, чи свято новонародженого, проводи в армію абощо, — то Катерина Іванівна вже знала: прибіжать до неї з проханням. І вона не відмовляла нікому.

Вона страшенно любила частувати людей. І, мабуть, найбільшою насолодою для неї було ото дивитися, як людина з апетитом їсть приготовану нею страву, і прицмакує, і підхвалює, і айайкає від задоволення…

От і зараз Журавлева мати сіла край столу, підперла щоку рукою і з невимовною ніжністю дивилася на хлопців, які наминали смачнющу смаженину, котрою вона їх частувала.

— Їжте, голуб'ята, їжте, я вам ще покладу. їжте, поки не прохололо… Бо тоді ж зовсім інший смак.

Та хлопців не треба було й припрошувати. Від такої смакоти їх і за вуха не відтягнеш.

— Ху-у! — одхитнувся нарешті від столу Сашко Циган. — Що ви, тітко Катерино, з нами робите? Так же й луснути можна. Спасибі!

— Ага, — одхитнувся й Марусик. — У мене живіт як барабан. Таке смачне готувати — просто злочин. Хіба втримаєшся, щоб не… той… Ху!

— Та для того ж і готується, щоб їли. На здоров'ячко, голуб'ята. Вам це корисно, вам рости треба. — Катерина Іванівна була задоволена і усміхалася сонцесяйно.

— Ще раз дякую, — підвівся Сашко Циган. — Тепер і до діла можна.

— Яке там діло! Гуляйте, голуб'ята! Останні ж деньочки, скоро в школу.

— Ага, — стулив губи Сашко Циган. — А курей нагодувати, а льосі завдати, а…

— Та йдіть уже, йдіть! — махнула рукою Журавлева мати. — Я сама.

Марусик з надією глянув на Сашка Цигана.

— Ні! — рішуче мотнув той головою. — Я батькам обіцяв, як їхали.

— Ага, — змушений був уже підтакнути Марусик. — Я теж… Треба…

— А ми швиденько, разом, — підхопився Журавель. — Спершу в Марусика, а тоді в Сашка…

— Ну, глядіть, — приголубила їх усміхненим поглядом Катерина Іванівна. — Як ви такі герої праці, то давайте.

Навіть не дуже захоплююча робота у гурті робиться весело. Весело й швидко. І незабаром з усіма хатніми господарчими клопотами було покінчено.

— "Кажуть люди, кажуть!" — підвівши догори правицю, урочисто вигукнув Сашко Циган.

І хлопці весело засміялися.

Торік у їхньому колгоспі був організований народний хор. Перший же виступ хору, перша ж виконана пісня мали величезний успіх. Учасники вийшли на сцену, де стояла довга лавка, двома шеренгами — попереду жінки (у однаковісіньких блакитних сукнях), позаду у вишиваних сорочках чоловіки.

Керівник хору, з довгим, аж до плечей, кучерявим волоссям, у жовтих черевиках на високих підборах, Арнольд Бакалина, який щойно закінчив Київське культосвітнє училище, дзвінко оголосив:

— "Кажуть люди, кажуть..." Музика і слова народні. Виконує хор села Гарбузяни.

Він скинув догори праву руку, і тут — хоп! — усі чоловіка, як один, рвучко злетіли догори над жінками, ставши позад них на лавку.

Це справило на глядачів величезне враження. Зал вибухнув оплесками. Саме виконання пісні такого враження вже не справило. Бо хористи дуже кричали — старалися. А в пісні, як відомо, головне не сила звуку, а душа.

Після того вираз "Кажуть люди, кажуть..." став у Гарбузянах крилатим. Коли хотіли когось підхвалити, але не сухо, офіційно, а з теплою усмішкою, то говорили: "Кажуть, люди, кажуть..." — і додавали: "Музика і слова народні".

— Ну, а тепер, хлопці, треба глянути, як там у Липках, — сказав Журавель. — Ми ж обіцяли дідові...

— Авжеж, — погодився Сашко Циган.

— Нема питань, — підхопив Марусик.

Учора, коли виїжджали на весілля, дід Коцюба, прощаючись, схилився до хлопців і шепнув чи то жартома, чи то серйозно:

— Ви ж, хлопці, навідуйтеся до моєї розвалюхи, щоб, бува, чого не той… — І, підморгнувши, додав: — Я там для вас горщик меду залишив.

…Хлопці вже прямували до воріт, аж тут несподівано загавкав Бровко. Він рвався на ланцюгу, підстрибував, припадав до землі, мотав головою, метляв хвостом, скавучав і гавкав, гавкав, гавкав…

— Що з тобою? — обернувся до нього Сашко Циган. "Хлопці! Любі! Ну візьміть мене з собою! — благально гавкав Бровко. — Я вам знадоблюся. От побачите. Ви ж нічого, дурненькі, не знаєте, не передчуваєте. Повірте моєму собачому нюхові. Ну візьміть, хлопці! Я ж ніколи вас так не благав-гав, як тепер бла-гав-гаю…" Та хлопці не розуміли його мови.

— Перестань! — суворо наказав Сашко Циган. — Бачиш же, всі пороз'їжджалися. Мусить хтось лишатися на господарстві. От приїдуть, тоді погуляємо.

Сашко лагідно поплескав пса по загривку, і хлопці вийшли з двору.

Бровко зітхнув і тільки скрушно похитав головою; "Ех, люди, люди!.."

РОЗДІЛ ДРУГИЙ,

в якому наших героїв чекає несподівана зустріч… Таємничий "мерседес"

Хлопці йшли безлюдним, принишклим селом. Навіть кури не сокоріли, гуси не ґелґотали й свині не рохкали, наче їх і не існувало. Мабуть, нецікаво було сокоріти, ґелґотати й рохкати, коли нема кому їх слухать.

Гарбузяни завмерли, причаїлися.

За всю дорогу до Липок хлопці побачили тільки на городі спідницю Тайфунмарусиної бабусі Параски.

— А смачний усе-таки мед у діда Коцюби, — задумливо промовив Марусик, коли за пагорбом уже показався липовий гай.

— То ти заради меду тільки й ідеш? — в'їдливо спитав Сашко Циган.

— Ти що? От скажеш! Та я так наївся, що три дні на їжу й дивитися не зможу, — спалахнув Марусик.

— Прекрасно! Нам із Журавлем більше діста… — Сашко Циган не договорив, бо враз усі троє зупинились як укопані.

Біля сусідньої з дідовою хати, вікна якої були навхрест забиті дошками, стояла автомашина. Біля машини двоє: один — зовсім уже старий, у крислатому ковбойському капелюсі, квадратних темних окулярах і яскраво-смугастій сорочці навипуск, другий — літній, лисуватий, з фотоапаратом.

Не треба було бути дуже кмітливим, щоб зрозуміти, що машина закордонна, а ті двоє — іноземці. І вигляд машини, і номер — довгастий, білий, з латинськими літерами, окрім цифр, — одразу свідчили про її нетутешність.

— "Мерседес"… Західнонімецький… — прошепотів побілілими вустами Сашко Циган. Хлопці не сперечалися. Сашко Циган, ви ж пам'ятаєте, на машинах знався, як ніхто и Гарбузянах.

Лисуватий іноземець приставив фотоапарат до ока й почав клацати. А старий "ковбой" ходив у цей час по подвір'ю, щось говорив, розмахуючи руками, і показував то в один бік, то в інший. Мабуть, щось доводив, пояснював лисуватому.

Хлопців вони не бачили, бо ті були ще далеченько та її придорожні кущі затуляли їх.

Що треба було іноземцям у глухому кутку села, серед позабиваних старих хат, у яких уже ніхто не жив? Що вони тут фотографують? Це ж не військовий об'єкт, не секретне підприємство…

І раптом блискавкою спалахнула в Марусиковій голові думка: для пропаганди! Антирадянської пропаганди! Щоб надрукувати ці знімки в західній пресі і розтрубити на весь світ: от, мовляв, у яких халупах живуть радянські колгоспники, от які в них занедбані, зарослі бур'янищем садки, городи й подвір'я. Дарма, що ніхто тут уже не живе, що не сьогодні-завтра все це знесуть. Під знімками буде підписано, що нікого вдома нема, бо всі, і старі й малі, з ранку до ночі каторжно працюють на державних ланах, не маючи ні сил, ні часу обробити власну ділянку…

Захлинаючись, пошепки Марусик виклав усе це друзям.

Хлопці якусь хвилю мовчали, вражені цілковитою імовірністю такого припущення.

— І це ж вибрали момент, коли в селі нікого нема — ні людей, ні начальства, — просичав Сашко Циган.

— А ти думав! Бач, які… супери! Це тобі не наш "диверсант" Сергій, на якого ми казна-що думали, а він… Це вже справжні…— Марусик був гордий, що саме йому стрельнуло, що саме він, а не Сашко Циган додумався до такого.

— А той старий, може, й воював на нашій землі. Щось, дуже він упевнено руками розмахує. Наче в себе вдома. Наче все тут знає,— висловив припущення Сашко Циган.

— Точно! — сказав своє слово нарешті й Журавель.

І справді, старий іноземець у ковбойському капелюсі поводився так, наче місцевість йому була добре знайома, і, розповідаючи щось лисуватому, весь час ходив по подвір'ю і щось показував. Раптом старий зупинився, рвучко зняв з голови капелюх і підніс до очей руку.

Хлопці здивовано перезирнулися. Плаче він, чи що?

Але то було всього лише мить.

Старий знову надів капелюх, підійшов до машини, одкрив багажник, і вони з лисуватим почали порпатися в багажнику, щось перекидаючи і дістаючи.

Скориставшися з того, що невідомі стояли до них спинами, хлопці один за одним, скрадаючись попід придорожніми кущами, підбігли ближче і зайняли зручний спостережний пункт — за старим парканом, неподалік від подвір'я, де були чужаки.

Придався недавній досвід — саме звідси вони стежили за Бобинцем і Бобешком.

Прибулі тим часом дістали з багажника два розкладних стільці, газову плитку з балоном, каструлю, чайник, велику білу сумку-холодильник з продуктами, разклали це все на землі і заходилися готувати сніданок.

Потім старий ще за чимось поліз у багажник і, перекладаючи в ньому речі, витяг широку гостролезу лопату з червоним держаком.

І тут…

— Ой! — стиха ойкнув Марусик і одразу затулив рукою рота. — Ой, хлопці!.. — зашепотів він схвильовано. — А може… може, вони як ота місіс Гапка… і… і Фішер?

Хлопці пороззявляли роти.

…Тут я змушений перервати свою розповідь і разом з вами перенестися у минуле, років на двадцять назад, коли ні вас, ні наших героїв ще не було на світі, а Липки ще не були безлюдні, як тепер… Тоді сталася тут пригода, про яку люблять розповідати на посиденьках наші гарбузянці і яку, звичайно, Марусик, Журавель і Сашко Циган прекрасно, в усіх подробицях знали змалку, бо чули безліч разів.

Але, оскільки ви її ще не чули, я дозволю собі вам переповісти.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ,

в якому йдеться про справи далекі і навіть дуже далекі як у часі, так і в просторі

…По сусідству з дідом Коцюбою жила тоді родина Бойків — Петро Васильович, його дружина Катерина Семенівна та їхня дочка Люба, вісімнадцятилітня чорноброва красуня.

Петро Васильович був знатний механізатор, передовик, портрет його висів на Дошці пошани. Катерина Семенівна, доярка, змагалася з чоловіком і частенько, бувало, красувалася на Дошці пошани поряд з ним. Люба трудової слави батьків ще не досягла, але і її портрети раз у раз з'являлися на сторінках районної газети (не стільки, правда, через показники в праці, скільки через те, що фотокореспондент був у неї закоханий).

Одне слово, сім'я Бойків була відома на всі Гарбузяни.

І от раптом, як грім серед ясного неба, облетіла Гарбузяни несподівана новина: до Петра Васильовича їде з Америки в гості сестра.

Петро Васильович ходив розгублений, Любу кореспондент перестав фотографувати, а Катерина Семенівна нищечком навіть плакала.

— Міліонерша… А… Звичайні бідні люди за океан у гості не літають. Один квиток на літак тисячу доларів коштує. Мені швейцар з "Інтуриста" говорив. Я знаю. Точно. Немає жодних сумнівів. Міліонерша!.. Я в таких справах ніколи не помиляюсь. У мене нюх! — казав Тимофій Гузь, далекий родич Степаниди Неварикаші, який приїхав на тиждень погостювати і вже третій місяць жив на її харчах.

І пішло, поповзло по селу: "Міліонерша… Міліонерша… Ач, рідна сестричка передовика — міліонерша! Акула капіталізму!.. Ай-яй-яй!"

— Та не рідна! Двоюрідна, — пояснювала Катерина Семенівна. — Та й то не дуже. їхні батьки були по батькові тільки рідні. Дід їхній Стефан сам з Львівщини. Сім'ю там мав. Але жінка молоденькою від сухот померла, сипка лишивши, Гапчиного тата… А наш Бойко вже від другої, тутешньої…

— А як же він сюди потрапив, Стефан той? Тоді я? Львівщина була, здається, за кордоном, під Австро-Угорщиною.

— А він учився у Львові, у Вищій політехнічній школі… Познайомився там з українським поміщиком Танцюрою. І той забрав його до себе управителем.

— То дід Петра Васильовича на минуточку, значить, управитель? Експлуататор трудового селянства. Хе-хе-хе! — підхихикував Гузь.

— Управителем він десь тільки рік усього й був. А тоді оженився на простій селянці-красуні, поставив тут шинок і став шинкарювати.

— Теж непогано! Мав, значить, на минуточку шматок хліба з маслом. Не голодував.

— Сам-то не голодував. А от жінка й синок, Василь, батько мого Петра, не повірите, майже голодували. Той Стефан був такий скнара, такий скупиндря, якого світ не бачив. Жінка в нього жила гірше наймички…

— Стривайте, а як же Гапка в Америку потрапила?

— Та пише: під час окупації фашисти у Германію завезли. Опинилася в американській зоні. Батьки від бомбьожки загинули, хата згоріла, вертатися, здалося, нікуди. Вийшла в Германії заміж за поляка, в якого були родичі в Америці…

— І тепер, бідненька, міліонерша… А що? Раз може собі дозволити на минуточку гайнути в гості з Америки до нас, то вже ж копійчину має. І не малу!

— Не знаю, чужих грошей не лічу…

Сам Петро Васильович на розпитування відповідав ніяково:

— Та я її усього раз у житті й бачив. Перед війною. У сороковому. Як визволили Західну, приїздили вони з дядьком Левком та тіткою Антосею у гості на два тижні. Набурмосена така була, неговірка. Яка вона зараз, і не уявляю навіть. Стільки років не озивалася. Я вже був певен, що… І раптом… "Дорогий братець! По українському радіо на закордон дізналася, що ти живий і здоровий. Дуже хотіла б тя побачити… Зустрічай… їду…" А я ще виступати не хотів, від кореспондента тікав…

— Ну й зустрічайте… Може, машину вам привезе ваша сестричка місіс Гапка… "Крайслер-Форд" або "Ягуар".. Ги-ги-

ги! — Тимофія Гузя уся ця історія надзвичайно тішила. Він цілими днями тільки про неї й говорив.

З легкої руки Тимофія Гузя усе село стало називати Бойкову сестру "місіс Гапка".

Приїзду її чекали з нетерпінням. І от нарешті…

— Ідуть! їдуть! їдуть! — несамовито закричав Циганів батько, тоді ще замурзаний шестикласник Павлушка, який сидів з самісінького ранку на верховітті здоровенного дуба, що ріс край дороги, біля Бойкових воріт.

Під'їхала довга, з відкритим верхом інтуристівська машина, і, крім місіс Гапки, чорнявої, худорлявої, зовсім не схожої на Петра Васильовича літньої жінки, вийшли ще якийсь іноземного вигляду товстун і стрункий широкоплечий молодик у сірому костюмі і сліпучо-білій сорочці з яскравим галстуком.

Вийшовши з машини, місіс Гапка якусь хвилю розгублено нишпорила очима, озираючи досить чималенький гурт, що скупчився біля Бойкових воріт, аж поки Петро Васильович сам перший не ступив до неї крок, щоб, чого доброго, сестра не переплутала і не кинулася обіймати сусіда Павлентія Кандибу або ж секретаря сільради Любомира Цимбалюка.

І тоді місіс Гапка розкрила свої обійми й хитнулася назустріч Бойкові.

— Братец! Ах, братец, я є така щаслива, що тебе віднайшла. Несамовито! Прецінь, родина, видиш, то є найголовніше в життю… О, я то добре знаю… — Вона обвела поглядом навколо, і Петро Васильович поспішив кивнути на дружину і на дочку Любу, які ніяково тупцяли позад нього.

— Сестро! — вигукнула місіс Гапка й, вивільнивши одну руку, обняла нею Катерину Семенівну. Але тут же довелося вивільнити й другу руку і зовсім залишити брата, бо треба ж було обійняти і племінницю Любу. — Небого!.. Ах, я така рада, що вас віднайшла… то є щастя!

— Прошу до хати! — сказав Петро Васильович. І новоприбулі рушили у двір.

Тимофій Гузь і собі поткнувся було за ними, але секретар сільради Любомир Цимбалюк делікатно перетнув його шлях, наступивши на ногу.

— Ах, да! — схаменувся Гузь. — Такий моумент! Не будемо заважайт!

І всі цікаві залишилися за ворітьми.

Уже в хаті місіс Гапка раптом отямилася й сказала:

— Ах, даруйте, я вас прецінь, не познайомила! То містер Фішер, — вона показала на товстуна, який ледь нахилив голову. — Мій… приятель… А то… ваш… товариш Олексієнко…

Стрункий молодик у сірому костюмі, приємно усміхаючись, всім по черзі потиснув руки. Причому Любі усміхнувся з особливою приємністю. Саме він вніс до хати дві валізи, одну більшу, другу меншу.

Містер Фішер щось коротко сказав англійською мовою товаришу Олексієнку, і той, знову-таки приємно усміхаючись, звернувся до всіх:

— Знаєте, ви тут собі по-родинному поговоріть, а ми з містером Фішером трохи проїдемося по селу, він хоче…

— Але ж… — Катерина Семенівна перезирнулася з чоловіком. — Ми зараз за стіл сідатимемо.

— Нічого-нічого, ми хвилин через двадцять повернемося. — Олексієнко якось дивно подивився на місіс Гапку. Здавалося, щось його бентежило.

Місіс Гапка теж подивилася на Олексієнка якось дивно.

Було таке враження, наче вона боїться лишатися па самоті з родичами.

І, коли містер Фішер і Олексієнко вийшли, вона одразу кинулася до меншої валізи, розкрила її і почала поквапливо витягати різні речі.

— То, братец, тобі… То, Катюшо, тобі. Вибачайте. А то, Любасю, тобі, небого. То є суконка до вінчання. Диви, яка файна, люксусова! Прецінь, у вас таких суконок до вінчання бути не може. То є правдивий американський найлон.

— Спасибі, але… — Люба відчувала велику незручність. Та й старші Бойки теж.

— То не мусиш відмовлятися. Використовуй ту шансу, що маєш тету в Америці. Прецінь, ваші дівки хіба можуть мати такі речі?!

— Чого це, у нас також є дуже гарні,— почала Люба, але тітка її перебила:

— То псу на чоботи придалися б ті ваші речі. Прецінь, у вас хіба такий життєвий стандарт, як у Штатах? Ото, диви, камізелка… А то суконка з гремпліну. То є зараз страшенно модно, — гремплін. А рівно штучні футра.

— Дякую, але…

— Но, то не дивись, що трохи руде під пахвами. Прецінь, не на пупі — під пахвами! То не буде ж пані весь час держати руки догори. Елеганска пані мусить руки держати

при собі… Видиш, то є все трохи ношене. Натурально. Прецінь, за нові речі, за нові суконки треба на митниці платити великі гроші.

Червоний як мак Петро Васильович перезирнувся з дружиною, з дочкою і, затинаючись, сказав:

— С… спасибі, сестро, спасибі… Не треба. Ходімо, я тобі… я тобі краще свою пасіку покажу…

— Ти ж не знаєш, він же в нас пасічник! — аж надто голосно вигукнула Катерина Семенівна. — Рудий Панько. Видатний бджоляр. Аякже! Це його, як у вас кажуть, хобі. Так захоплюється, що півроку опухлий ходить. Новий вид вивів. Тільки в нього на нашому кутку такі бджоли, що геть увесь мед з'їли. Ще й два пуди цукру.

— Ну, що ти балакаєш? — схилив голову набік Петро Васильович. — Що ти, вибач, тямиш у бджолярстві?

— А що то, люди добрі, за бджоли! Що, замість давати мед, увесь його до краплі з'їдають. Ще й кусаються. Не бджоли, а якісь, прости господи, голодні собаки. Тільки що не гавкають.

— Мамо! — докірливо вигукнула Люба.

— Тобі аби навар, аби навар! Матеріалістка, — усміхнувся Петро Васильович.

— А ти ідеаліст! Утопіст! Утопиш мене в сльозах своїми бджолами.

— Ну от, береться балакати, а нічого у предметі не тямить, — обернувся до сестри Петро Васильович. — Це ж… Розумієш, у звичайної нашої бджоли хоботок шість і дві десятих міліметра, а в моєї сім і одна. На цілий міліметр! Розуміти треба! Звичайна ніколи тобі з конюшини взяток не візьме, а моя — будь ласка! Бо — хоботок!

— Дорого мені той хоботок обходиться.

Вся ця розмова відбувалася аж надто голосно. Бойки намагалися якось заглушити незручність, викликану отими ношеними дарунками.

— Ну, ви йдіть, а ми з Любою закінчимо на стіл накривати, — сказала Катерина Семенівна.

Петро Васильович водив сестру по садку, де була в нього пасіка, розповідав про бджіл, але почуття незручності, неприродності не залишало його. І він не міг щиро глянути в очі сестрі, і вона уникала погляду.

Нарешті під'їхала машина. Вийшли містер Фішер і товариш Олексієнко.

Всі зайшли до хати й сіли за стіл. Але й застолля не принесло розради.

Всі сиділи наче не за святковим столом, а на прийомі в зубного лікаря. Розмова ніяк не зав'язувалася. Товстий містер Фішер помітно нервував. Він уже кілька разів звертався з різкими короткими фразами англійською мовою то до місіс Танки, то до товариша Олексієнка.

Американська Бойкова сестра, червоніючи, щось так само коротко відповідала, Олексієнко, приємно усміхаючись, теж. Нарешті вона не витримала:

— Та скажіть уже ви, товаришу Олексієнко, бо я не можу…

— Ну що ж… — приємно усміхнувся Олексієнко. — Мабуть, доведеться мені. Так от, товариші Бойки… Петре Васильовичу, Катерино Семенівно і…— він усміхнувся ще приємніше, — і Любов Петрівно… Мушу відрекомендуватися. Я — представник Інюрколегії по Україні, займаюся справами іноземних громадян на території нашої республіки. До Інюрколегії надійшла заява від громадянки Сполучених Штатів Америки Лукашевич-Бойко про видачу їй спадщини згідно з заповітом громадянина Бойка Стефана, який помер у місті Нью-Йорку (США) 18 квітня 1963 року на дев'яносто четвертому році життя. Спадщина та складається з золотих та срібних речей (персні, обручки, браслети, портсигари, ложки і т. д. — реєстр додається), оцінюваних приблизно в сто п'ятдесят — сто шістдесят тисяч карбованців за нинішнім курсом. Речі ті закопано на обійсті колишнього шинку Стефана Бойка за десять кроків на захід від старого дуба (план місцевості додається)…" Шинок згорів ще у громадянську війну, але дуб, як бачите, зберігся… Отже…

Якби в хаті зараз вибухнула бомба, родина Бойків так би не здивувалася. Всі заніміли.

— Коли б громадянка Лукашевич-Бойко звернулася до нас одразу, тобто протягом шести місяців після смерті Стефана Бойка, — вів далі Олексієнко, — вона б мала право на одержання спадщини повною мірою…

— Коби ж я знала… — прохопилася Бойкова сестра.

— А так, — усміхнувся своєю чарівною усмішкою Олексієнко, — за нею лишається тільки право на двадцять п'ять відсотків вартості спадщини, як для особи, що знайшла скарб… Тобто близько сорока тисяч карбованців…

— Я згодна! Я згодна! — поспішливо проказала Гапка.

…Але тут я змушений перервати свою розповідь про минулі роки й негайно повернутися в наш час. Бо несподівано сталася річ, нашими героями не передбачена і не очікувана.

Поснідавши, іноземці поскладали речі у багажник, потім закурили й пішли у садок за хату.

Що вони там робили, хлопцям не було видно. Хвилин через п'ять з-за хати вийшов старший "ковбой", сів у машину, завів мотор і поїхав… За хвилину лише курява лишилася на дорозі.

Хлопці здивовано глянули один на одного.

— А… а де ж той… лисуватий? — прошепотів Марусик.

— Хто його зна… — прошепотів Сашко Циган. Журавель тільки мовчки знизав плечима.

— Гайда глянемо, — прошепотів Сашко Циган, і хлопці навкарачках обережненько, скрадаючись поза бур'янами й кущами, рушили у садок за хату.

Так сталося, що на цей раз першим повз Марусик (в якому вони порядку причаїлися були біля паркану, в такому порядку й повзли).

І тому, звичайно, Марусик перший і побачив. І в нього в першого волосся взялося дротом від жаху. А вже потім це сталося з Сашком Циганом і Журавлем.

У саду під грушею, розкинувшись на траві, лежав без руху лисуватий іноземець…

— У-у-убив, — ледь ворушачи губами, пролепетав Марусик.

— А-а-га, — тільки й міг прохрипіти Сашко Циган. Журавель обійшовся якимось невиразним звуконаслідуванням.

— Не… не захотів скарбом ділитися… Що ж… робити? — Марусик мало не плакав. — Х-хлопці!.. Що ж… Га?

— Міліцію треба, — прохрипів Сашко Циган.

— Де ж ти її візьмеш, ту міліцію, зараз? Валігура ж у лікарні,— нагадав Журавель.

Справді, дільничний міліціонер товариш Валігура, який жив за сім кілометрів у селі Васюківці, позавчора ліг у лікарню через загострення радикуліту. Це знала вся дільниця з п'яти сіл, яку він обслуговував. А до райвідділу двадцять кілометрів. Без транспорту — півдня бігти.

— Та що ж це робиться? — вихопилося в Журавля. — На що ж ті люди здатні заради…

— То не люди, а фашисти, — просичав Сашко Циган. — Награбували у війну, закопали, як тікали, а тепер один одного…

— Ой! — Марусик судорожно вчепився в плече Сашка Цигана.

"Убитий" іноземець поворухнувся.

— Жи… живий, — прошепотів Журавель.

— Та він просто спить у холодку, а ми… Пусти, а то синець буде!

— Тю! — Марусик розтиснув пальці.

…Тепер я можу спокійно залишити наших героїв і повернутися у минуле на двадцять років назад, до святкового столу у хаті Бойків, де щойно оголосив представник Інюрколегії товариш Олексієнко заповіт Стефана Бойка.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ,

в якому продовжується розповідь про місіс Гапку, містера Фішера, дармоїда Гузя та інших учасників пригоди, пов'язаної з пошуками скарбу

— Братец! Сестро! Клянусь вам, я не винна, що дідо то все мені відписав. Прецінь, дідо не знав, що ви є живі. Дідо ще у війну писав твоєму батькові Василю, але відповіді не дістав. Гадав, що всі загинули. Прецінь, дідо з тим мав, властиво, такі гризоти… Дідо в Америці, видиш, дуже бідував. Несамовито! Був майже цілий час без роботи. Все йому було байдуже, не мав охоти ні до чого. Триб життя вів неумірковании, заживав алкоголю. І як я його віднайшла (коли нагло покинув мене Юлько, вигнав з хати і лишилася я зовсім самітна), дідо був просто страшний. Доконечно потребував обслуги. Прецінь, я за ним ходила, як за малою дитиною. Він мені оповів, що як у вісімнадцятім тікав з України, то не встиг викопати свій скарб, який збирав ціле життя. Як він за ним побивався, коби ви знали! А в нотаріаті, прецінь, йому казали, що то все мусять йому віддати. І, видиш, він мені то заповів — за те моє піклування. Хіба я винна?

В очах у неї стояли сльози.

Містер Фішер, не розуміючи, що вона говорить, збентежено перебігав поглядом з неї на Бойків і знову на неї.

Бойки потроху приходили до тями. Розпач змінився на подив і цікавість.

— Ну чого ти виправдовуєшся, сестро? — сказав нарешті Петро Васильович. — Я ж до тебе нічого не маю. Ходімо відкопувати твою спадщину.

Коли вони відміряли оті десять кроків на захід і опинилися на городі в картоплях, Катерина Семенівна не витримала:

— Скільки років тут у землі бабралась і не знала, що на скарбі товчуся. Що б було глибше копнути. Чортова робота!

Олексієнко попросив гукнути двох понятих. Гукнули сусіда Павлентія Кандибу та сусідку стару Степаниду Неварикашу. Принесли три найгостріших заступи й почали.

Спершу копали вглиб, потім ушир, але, крім напівзотлілого черевика та іржавого погнутого колеса від дитячого велосипеда, поки що нічого не викопали.

— А дідо часом жартувати не любив? — спитав Петро Васильович, витираючи з чола піт.

— Но! Що ти таке кажеш! Дідо мені стільки про те оповідав. Прецінь, не один раз. Двісті, триста разів. Дідо з тим мав такі гризоти! Властиво, через те так скоро переїхав на тамтий світ.

— Нічого собі скоро! На дев'яносто четвертому році!

— Но! То що! Прецінь, він був міцний, як цей дуб. То такий рід. Його прадід пережив сто дев'ять років.

— Ти ж сама бачиш: копаємо, копаємо, ще трохи — і до Америки докопаємось, а нема нічого.

Найбільше чогось нервував приятель Гапки містер Фішер. Сам він не копав, але бігав навколо ями, зазирав і щось раз у раз джерготав чи то Ганці, чи то Олексієнку.

— Скажи, братец, а під час війни сюди не втрапив якийсь снаряд чи бомба? — спитала Гапка.,

— Здається, ні. Я б про це знав. Хоча мене самого тут тоді не було. Мене у Німеччину вивезли. Разом з молоддю села. Як і тебе. А матір, сестру, тітку німці…— Петро Васильович тяжко зітхнув. — За зв'язок з партизанами. Батько після того замовк. Чорно мовчав півроку. Майже не спав. Він, як визволили Гарбузяни, після важкого поранення приїхав додому, на поправку. А як рани загоїлись, знову на фронт упросився. Не хотіли брати, а він… І не вернувся… Лежить десь під Берліном.

— Ой! Дивіться! Дивіться! — почувся раптом з ями схвильований голос Павлентія Кандиби.

Всі обернулися до нього.

Павлентій Кандиба, кинувши заступ, щось відчайдушно тер об штани, плював на руку й знову тер.

— Що? Що таке? Що?

Павлентій розкрив долоню. На чорній від землі долоні щось жовто блиснуло.

Не встиг ніхто отямитися, як містер Фішер з несподіваною спритністю для його опасистої статури скочив у яму і схопив з Кандибиної долоні те, що там лежало.

— Оу! Голд! Голд! — загукав він.

— Десятка! Золота! Царської чеканки! — вирвалося в Катерини Семенівни.

Містер Фішер всім показував золоту монету, але з рук не випускав.

— Ти диви!

— Справді!

— А я вже думав, що жарти!

— Значить, є-таки скарб!

— Копайте, копайте!..

З новою енергією взялися за пошуки.

Та минула година, друга…

Сонце давно зайшло.

Стемніло.

Копали вже навпомацки.

— Досить! Відкладемо до ранку. Бо отак потемки, замість того щоб знайти, ще засиплемо. Вилазьте, Павлентію. — Петро Васильович виліз сам, допоміг сусідові.

Настала ніч.

О! То була незабутня ніч!

Про ту ніч найбільше потім було різних балачок і жартів.

Саме про ту ніч найбільше любили розповідати на посиденьках гарбузянські старожили приїжджим та своїй молоді.

Почалося з того, що містер Фішер забажав ночувати на городі біля ями. Як він пояснив через Гапку і Олексіенка, у нього астматичний бронхіт, у хаті він задихається і спати може тільки па городі.

— Еге! Задихається! Від страху, щоб хтось того скарбу вночі не викопав, — пошепки хихикнула Люба матері.

Усі вже помітили, що містер Фішер більше хвилюється за скарб, ніж Гапка.

— Сестро, а хто він хоч тобі такий, вибач? — тихо спитав Петро Васильович.

Гапка знітилася:

— Приятель… Абштифікант, як у нас кажуть. Потім, потім колись розкажу… — І одвернулась, не бажаючи продовжувати розмову.

Витягли абштифіканту Фішеру розкладушку на город і поставили, за його настійливою вимогою, біля самісінької ями.

— Диви, щоб він тобі вночі в яму не беркицьнувся, — сказала Гапці Катерина Семенівна.

— Най би його шляк трафив! — махнула рукою Гапка. Така реакція Катерину Семенівну трохи здивувала, але вона не сказала нічого (які тільки стосунки не бувають навіть між найближчими людьми!).

Цю їхню розмову чув Тимофій Гузь, який давно вже крутився на городі, хоч ніхто його у поняті не запрошував і брати участь у пошуках скарбу не просив.

Коли Катерина Семенівна і Люба пішли до хати лаштуватися на ночівлю і Гапка лишилася на якусь хвилю сама, Тимофій Гузь негайно скористався з цього, підгріб до неї й почав, співчутливо зітхаючи:

— Вельмишановна пані, щиро вам співчуваю. Я бачу, у пані тонка ніжна натура. Пані не розуміють. Я бачу, як

ставиться до пані той, пробачте, її приятель, абштифікант. Йому лише скарб у голові. Лише золото, гроші… Гапка зітхнула, на очі їй навернулися сльози.

— То страшенно боляче, коли тебе не розуміють, — побачивши це, активізувався Гузь. — Ох, як я те відчуваю! Як відчуваю! Мені самому довелося в житті… Повірте…

Гапка знову зітхнула і з вдячністю подивилася на Гузя.

— Я одразу відчув до пані душевний потяг, щиру симпатію… Як до рідної, близької душі… То байдуже, що пані, може, на кілька років старша за мене…

— Прецінь, якщо років двадцять — то кілька… — усміхнулася Гапка. — Мені, прошу пана, сорок сім…

— А мені тридцять… сім… — збрехав на десять років Гузь.

— Пан дуже файно зберігся…

На тому розмова обірвалася, бо підійшов Петро Васильович, який ходив з Олексієнком та Павлентієм Кандибою купатися на річку.

Ту ніч не спав ніхто.

Спершу всі повкладалися, затихли.

Гапка крутилася-крутилася, тоді не витримала, накинула халат і навшпиньках вийшла надвір.

Ніч була місячна, чудова.

Десь у кущах солодко й закохано витьохкував соловейко. З липового гаю йому відповідав другий, третій…

Гапка зітхнула.

І раптом з кущів почувся жаркий шепіт Тимофія Гузя:

— О! Пані!.. Який я щасливий! Я знав, що пані вийде… Я недаремно чекав…

Гапка здригнулася:

— Чи пан звар'ював, чи що?!

Але дармоїда вже неможливо було зупинити:

— О! Пані!.. Я полюбив вас з дертого погляду!.. Я бачу — пані нещаслива з своїм приятелем… Я чесний чоловік. Я оженюсь на пані… Я художник… Мені не потрібні гроші…

— Та най пан забирається звідси геть! Прецінь, почують родичі… Що пан собі дозволяє! — обурено зашепотіла Гапка, але замість того, щоб вернутися в хату, чомусь потяглася у садок до городу.

— О! Пані! Пані така файна… така пре… прекраснуйонца! Шкандибаючи, на відстані за Гапкою по садку й по городу і бурмочучи свої палкі визнання, Гузь у темряві не помітив ями і — ой! — шугонув туди сторч головою.

— Вай! — підкинувся на розкладушці містер Фішер і верескливо загаласував по-англійському.

З хати повискакували Бойко й Олексієнко. На всьому кутку безладно завалували собаки.

Як витягали з ями безталанного Гузя, як він марно намагався довести, що й гадки не мав таємно уночі викопувати скарб, як, не ймучи йому віри, містер Фішер згарячу копнув його ногою, а той відчайдушно заверещав: "Дивіться! Класовий ворог, капіталіст б'ється! Тримайте мене, бо я зараз учиню міжнародний скандал!" — про це гарбузянські старожили любили розповідати з мальовничими подробицями, яких щороку ставало дедалі більше.

Отака-то була вікопомна ніч.

А вранці, коли копачі знову взялися до справи, приїхав дід Коцюба (він три дні був у Києві в родичів).

— Овва! Що це, Петре, в тебе таке робиться? Атомне бомбосховище копаєте, чи що? — здивовано спитав він.

— Та… — почухав потилицю Петро Васильович. — Скарб шукаємо. Діда Стефана… Виявляється…

— Ясно! — перебив його дід Коцюба й рішуче махнув рукою. — Закидайте яму! Нема там нічого. Викопали давно, ще у війну.

— Як?! Хто?!

— Матка боска!.. — розпачливо притисла руки до грудей Гапка.

— Батько твій, друзяка мій Василь… — Дід Коцюба зітхнув. — У сорок четвертому влітку приїхали ми з ним після поранення на поправку в село. І тут саме й відшукав його лист з Америки, в якому написано було про той скарб. Ти саме у Германії тоді був — звідки міг про це знати. А ми з батьком знову на фронт. Так він і загинув, не побачившися з тобою…

— А ви… чого ж ви мені нічого не розказали? Чого? — вигукнув Петро Васильович.

— Не хотів він, щоб ти знав… — зітхнув дід Коцюба. — Соромно йому було за свого батька. Душу йому пекли ті гроші. Всі до копієчки віддав державі — для фронту. І просив, щоб нікому… Не хотів він, щоб ти навіть знав, що є в тебе в Америці дід.

— То що, дід Стефан забув про той свій лист, чи що? Не розумію.

— Може, тому, що батько не хотів писати дідові, а просив, щоб одіслали того листа назад, в Америку, і написали, що село було партизанське й жителів фашисти розстріляли. Дід, мабуть, вирішив, що й батька твого вбито і нікого нема живого.

— І не боявся дід, що хтось інший прочитає листа й викопає скарб?

— А в тому листі так хитро було написано, що тільки батько міг розшифрувати, де закопано. "Десять кроків на захід від того, синку, місця, де ти колись на мене плюнув, а я тобі зуба переднього вибив". Отакий орієнтир! Щоб ніхто, крім Василя, не розшолопав.

— А чого дід взагалі листа прислав?

— Та захворів, сердега, боявся, що не встане. Думав одкупитися від кирпатої свашки. А тоді вичуняв.

Занепокоєний містер Фішер щось заджерґотав до Гапки. Вона не відповіла, навіть бровою не повела в його бік. Закам'яніла, втупивши очі в землю.

— Батько спершу не хотів і відкопувати. А я кажу: "То гроші нормальні, чого ти, то народні гроші… Де Стефан їх узяв? У народу наторгував. І виходить, так, наче предки наші, що несли у шинок своє горе, тепер, у скрутну годину, помагають нам. Ворога помагають вибити, село наше з руїн підняти…" Отакечки! '

— Прецінь, нема скарбу… — тихо вимовила нарешті Гапка. — Нема… нема… Йой! Що ж тепер?! Що?

— Вибачай, сестро! Сама бачиш, сама чула, як воно вийшло. Я тут не винен.

— Я виджу, виджу… Ніхто не винен… Певно! Тоті гроші, нагендльовані від села, правдиво повернулися до села. То є, мабуть, справедливо. Так… Але… що ж я маю робити? — В голосі її бринів відчай.

Містер Фішер знову роздратовано заджерґотав, розмахуючи руками.

— Що таке? Чого це він? — здивовано спитав Олексіенко в Гапки. — Каже, що той скарб його. Але ж заповіт на ваше ім'я.

— То є правда! Його! — Гапка скрушно похитала головою. — Прецінь, таку підписала угоду, контракт: дев'яносто відсотків йому і лише десять мені. А що я мала робити? Що?! Хіба я могла сама дістатися сюди?

Могла? Як, прецінь, два роки я ніде не працюю. Но… Ви знаєте, що то є таке в Америці два роки без роботи? Два роки!

— Ой лишенько! — сплеснула руками Катерина Семенівна.

— Як ото Юлько кинув мене, знайшов собі багату вдовицю, і опинилась я натурально на вулиці, найнялася в ресторацію мити посуд. А два роки тому через того фацета, — вона кивнула на Фішера, — най би його шляк трафив!.. Я, видиш, розбила йому гіпсову фігурку. Поставив її на підлозі, а я йшла з повною тацею посуду, не бачила, перечепилася і… У вісімсот доларів оцінив. Стара паршива фігурка якоїсь голої кралі. А то, видиш, антикваріат. Де б то я взяла такі гроші? Тільки й мала, що дідів заповіт. Та й той трохи не викинула — не брала його всерйоз. А він, — знову кивнула на Фішера, — враз загорівся. Казав, що один емігрант з Росії торік їздив і одержав спадок. Ну і написав контракт… І на дорогу позичку документом оформив — тисячу двісті. Не по скарб, видіте, їхала… Запродала той скарб. Щоб хоч день прожити на рідній землі… на Україні. Тепер можна й до цюпи…

Петро Васильович з болем дивився на сестру. В очах його були сльози.

— Стій, Гапо, стій! — вигукнула враз Катерина Семенівна. — Не плач! Оддамо тому американцю його катові гроші, хай лусне! Чортова робота!

— Авжеж! Авжеж! — підхопила Люба.

— Но, то як? Як оддамо?! Прецінь, де я візьму такі гроші? Дві тисячі доларів! Ви знаєте, що то є таке?!

— Подумаєш, дві тисячі! — вигукнула Катерина Семенівна.

— То як? — розгублено подивилася на брата Гапка.

— А отак… — рішуче мовила Катерина Семенівна. — Зараз поїдемо, візьмемо і оддамо. Біжи, Петю, діставай книжку… А чергу на машину Кандибам оддамо.

— Умниця-розумниця моя! Дай я тебе поцілую!—

розчулено обійняв Бойко дружину, потім обернувся до Олексієнка. — Товаришу дорогий! Ви ж допоможете нам оформити це все офіційно. І… І щоб Гапка більше не їздила ні в яку Америку…

— Допоможемо! Допоможемо! Не хвилюйтеся! — весело і, як завжди, приємно заусміхався Олексієнко.

…Залишається тільки додати, що Гафія Лукашевич-Бойко, колишня місіс Гапка, живе в Гарбузянах і досі. Заміж за дармоїда Гузя вона, звичайно, не вийшла, бо він з Гарбузян на другий день кудись зник, та й, як ви, мабуть, догадуєтесь, заміж вона за нього не збиралася. Працює вона шеф-поваром у сільській чайній і живе в центрі села поруч із сільрадою. Колгосп допоміг їй побудувати хату. Прийняла вона в прийми удівця з Васюківки і щаслива з ним.

А от Люба, ви не повірите, вийшла заміж за представника Інюрколегії товариша Олексієнка, переїхала до Києва і, як пішли діти, забрала до себе спершу маму, а тоді й тата. Звичайно, коли вони стали вже пенсіонерами.

Отак почалося обезлюднення Липок…

…А тепер швиденько повертаймося у наш час, бо Сашко Циган, Журавель і Марусик аж заклякли у лопухах, чатуючи на іноземців. Переконавшись, що лисуватий не мертвий, а просто спить, вони вже не сумнівалися, що старий "ковбой" неодмінно повернеться.

І справді, десь годин через дві почулося чахкання "мерседеса", під'їхала машина і з неї вийшов старий "ковбой" і ще один похилого віку дядечко зі шрамом, що навскіс перетинав ліву щоку...

Хлопці здивовано глянули на нього.

А це хто?

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ,

в якому хлопці роблять перерву на обід, час якої трапляється несподівана випадковість. "Оу! Дер Кнабе?!"

Лисуватий іноземець прокинувся.

Пошрамований дядечко, який тільки-но приїхав, не привітався з ним (слова "гутен морген", "гутен таг" хлопці добре знали, бо вчили ж німецьку мову), а одразу почав, трошки затинаючись, щось розповідати.

З цього хлопці зробили висновок, що пошрамований з їхньої ж компанії. Мабуть, вони десь його залишали, а оце зараз забрали.

— Певно, перевіряв, розвідку робив, щоб переконатися, що ніхто не перешкодить, — прошепотів Марусик.

— Та цить! Дай послухати! — цикнув на нього Сашко Циган.

Але хоч як вслухалися хлопці в розмову прибулих, не могли зрозуміти анічогісінько. Те, що говорять вони німецькою мовою, було ясно — окремі слова знайомі, а от про що балачка — хоч ти вбий. От коли пошкодували хлопці, що на уроках Олени Всеволодівни ловили гав, грали в "морський бій" та обстрілювали жованими паперовими кульками Панька Цигилика. Та від цього було не легше.

— Чого ж вони не копають? — прошепотів Сашко Циган.

— Ага… Я вже їсти хочу, — прошепотів Журавель.

— Мабуть, чекають ночі. Таємно, без дозволу скарби, як правило, викопують тільки вночі,— авторитетно заявив Марусик. Він читав більше друзів, полюбляв пригодницьку літературу і мав у детективних справах неабиякий досвід.

— То що — нам до ранку тут сидіти без ріски в роті? — прошепотів з тривогою Журавель. — Мати сьогодні такий обід варить… борщ з пампушками, качка з яблуками… на третє пундики і компот.

Марусик глибоко зітхнув,

— Хлопці,— шепнув Сашко Циган. — А чого нам усім трьом тут стовбичити? Давайте по черзі на обід збігаємо. Двоє чергуватимуть, а один…

— А що матері скажемо? — шепнув Журавель. — Чому не разом?

— Ну… ну… що рибу на Голубеньці ловимо. Клює несамовито… не можемо одірватися… Ти перший, Журавель, і йди. Твоя ж мати, підготуєш її. Та й їсти ти завжди більше хочеш. Іди…

Журавель не став сперечатися. Як ви вже знаєте, сперечатися він не вмів. Та й думка про запашний борщ з пампушками, рум'яну качку з яблуками та солодкі пундики з компотом позбавляла його сил сперечатися.

За час чергування Сашка Цигана й Марусика нічого суттєвого не відбулося. Іноземці сиділи й розмовляли.

Хлопці навіть не уявляли собі, про що можна так довго балакати. Причому більше говорили старий "ковбой" і лисуватий, пошрамований слухав, часом перепитував, часом кивав головою, але сам говорив мало. Обличчя в нього було задумане й скорботне.

— Мабуть, війну згадують, — шепнув Сашко Циган.

— Ага, — погодився Марусик.

Журавель повернувся розімлілий і винуватий:

— Біжіть, хлопці, біжіть швидше! Такий борщ! А качка! Я не кажу вже про пундики і компот…

— Ну, біжи, Марусику! — самовіддано наказав Сашко Циган.

— А чого я, біжи ти, ти ж… — не дуже впевнено почав Марусик.

— Я сказав! — стиснув зуби Сашко Циган.

— Хлопці, біжіть удвох, чого там. А я почергую. А то борщ прохолоне і качка… Мати сказала, щоб…

— Правильно! Нема питань! — підхопив Марусик.

— Та ми ж домовились… — похитнувся Сашко Циган.

— Та що там домовились. Біжіть швидше, а я сам тут управлюся.

— А якщо… — почав Сашко Циган, але Журавель перебив його:

— Нічого не "якщо"! Бо як перестоїться обід, мати вам не простить.

— Ну, гаразд. Ти ж тут дивись. Ми швидко. Одна нога тут, друга там. — Сашко Циган підбадьорливо поплескав Журавля по плечу, і вони з Марусиком зникли.

Журавель лишився один.

Не будемо приховувати: одному в небезпечній ситуації завжди гірше, ніж удвох. Здавалося б, мусить бути удвічі, але воно чогось значно гірше, — вдесятеро, а то і більше… Ніхто цього не підраховував і підраховувати не зможе. Просто, коли ти один, нема перед ким приховувати свого страху, і все в тобі труситься, як у лихоманці. І це цілком природно: страх — то інструмент самозахисту, інстинкт, який попереджає про небезпеку. Не було б страху, людство давно б загинуло, на самісінькому початку свого існування. Це Марусик вичитав у якійсь книзі і дуже любить повторювати. Правильність цієї мудрої думки Журавель відчув зараз усім своїм єством.

Те, що перед ним німці, які в час війни воювали на нашій землі, не викликало жодного сумніву. І за віком, і за деякими іншими ознаками (хоча б ті ж самі шрами) вони цілком підходили під цю категорію. Хіба що лисуватий у війну був зовсім юним. Але, як відомо, наприкінці війни, під час тотальної мобілізації, в армію брали навіть п'ятнадцятирічних хлопців. Отже, всі вони колишні фашисти, а може, навіть і військові злочинці.

Гарбузяни були тоді партизанським селом, тут орудували карателі. Отже…

Приїхали вони сюди не просто так. Просто так іноземні туристи в Гарбузяни не їздять. У Гарбузянах нема ні Софії, ні Лаври, ні інших історичних пам'яток. Іноземним туристам тут оглядати нічого.

Отже…

Щось вони тут шукають. Це безперечно. Що? Мабуть, те, що залишилося з війни. А що могло залишитись? Або якісь секретні документи, які свідчать про щось важливе — чи про агентуру, навербовану з різних зрадників і залишену в нашій країні, чи про якісь військові секрети. Або ж награбовані коштовності, які вони з якихось причин не змогли тоді вивезти.

Або… хто його знає. В Журавля забракло фантазії.

У всякому разі, побачивши хлопця, який за ними слідкує, колишні фашисти панькатися з ним не стануть. По голові— бац!.. Яму викопають (лопата в багажнику!), закопають і — бувай здоровий!

Цілковита реальність такого повороту справи примушувала серце Журавля битися з шаленою швидкістю, як тільки хтось з іноземців позирав у той бік, де він ховався в кущах смородини.

Як багато важить у нашому житті випадковість! Як змінювалися часом навіть долі людські від зовсім, здавалося б, незначних випадкових обставин!

І де тільки взялася ця худюща смугаста здичавіла кицька!

Вона раптом з'явилася біля хати і хрипло занявчала, дивлячись на іноземців.

— Оу! Ді катце! — вигукнув старий "ковбой", широко усміхаючись. — Ком! Ком!

І простягуючи руку, він пішов до кицьки.

"Фашисти любили тварин більше, ніж людей… — устиг подумати Журавель (він читав колись про це) і тут побачив, що здичавіла кицька втікає від німця в кущі, де він сидів.

Німець рушив за нею. Крок, ще крок і…

Журавель не витримав, підхопився й, ламаючи кущі і дряпаючи руки, кинувся геть.

— Оу, Дер Кнабе! — почувся ззаду здивований голос німця. Що той іще казав, Журавель уже не чув. Він біг так, як не бігав ніколи в житті. Серце його завмирало. Йому здавалося, що от-от він почує ззаду погоню, постріли і…

Але пострілів не було. Й погоні не було теж.

Сашка Цигана й Марусика він зустрів майже біля самісіньких Бамбурів.

Хлопці, обважнілі після обіду, йшли неквапливо і про щось весело перемовлялися. Побачивши Журавля, вони так і стали, вражені.

— Що таке?

— Що сталося?

Журавель, винувато похиливши голову, все розказав.

— Ну! Ну ти даєш! — вигукнув Сашко Циган. — Чого ти підхоплювався? Він би тебе не помітив. А так… завалив такий спостережний пункт! І взагалі… тепер вони знають, що за ними стежать. От лопух! От…

"Еге! Добре тобі зараз у компанії розмахувати руками! Побув би ти сам на сам з тими фашистами", — подумав Журавель, але вголос не сказав нічого.

— Я гадаю, зараз іти туди не можна, — мовив Марусик. — Та й ні до чого. Я ж казав, вони вдень не копатимуть.

— Точно, — погодився Журавель. — Вони б давно вже… якби…

— Значить, підемо на ніч, — сказав Сашко Циган.

— І що — всю ніч будемо… — Марусик не закінчив.

— Якщо треба, то будемо, — відрубав Сашко Циган. — А що?

— Та я думаю, всю ніч не доведеться. Я думаю, вони, як тільки смеркне, своє зроблять і — шукай вітра в полі.— Журавель свиснув.

— їх не можна випускати. Це, по-моєму, головне, — сказав Сашко Циган. — Затримати треба, поки не повернуться наші.

— Нема питань, — підтвердив Марусик. — Це — головне. Точно!

— А як же їх затримати? Вони такі здорові. Не подужаємо, — серйозно сказав Журавель.

— Машину зіпсувати… Колеса попроколювати абощо… Га?

Марусик запитально подивився на Сашка Цигана.

— А якщо вони просто туристи? Міжнародний скандал!.. Ні! Не можна, — Сашко Циган заперечно замотав головою.

— А що, як перекопати дорогу? — примружив одне око Журавель.

— О! Це ідея! — загорівся Сашко Циган. — Біля хати Неварикаш. Там якраз вузьке місце. І горбок. Не видно буде, як копатимемо.

— А з другого боку — за дідом Коцюбою, біля липового гаю, де баюра, — підхопив Марусик.

— Молодці ми! Розумні хлопці! — весело вигукнув Сашко Циган. — Гайда по заступи. Одразу й почнемо!

І хлопці бігом кинулися на свої рідні Бамбури.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ,

в якому розповідається про нічні пригоди, про катастрофу і про вірного Бровка

Липки — всього лише одна вулиця, що тяглася через увесь куток, огинала липовий гай і переходила у польову дорогу.

Колись це був старий шлях на Васюківку і далі на південь, у Крим, шлях, яким чумаки їздили по сіль. Рух тут був дуже жвавий, і, як ви пам'ятаєте, поряд з дідом Коцюбою колись стояв тут навіть шинок Стефана Бойка.

Але потім дорогу на Васюківку випрямили, побудували міст через Голубеньку, і цим старим шляхом уже ніхто не їздив. Хіба що механізатори в поле. Та й то рідко.

Отже, з цього погляду ідея перекопати дорогу викликати ускладнення навряд чи могла.

Спершу, завидна, вирішили копати за дідом Коцюбою, попід гаєм. Там прибулі побачити їх аж ніяк не зможуть. А той напрямок здавався хлопцям важливішим. Бо якщо "мерседес" тікатиме після "операції", то, мабуть же таки, через поле на Васюківку, щоб не їхати через усе село. Та й прибули вони в Липки саме з того боку, з Васюківки. В цьому хлопці переконалися, коли з заступами у руках кружним шляхом дісталися

манівцями до липового гаю. На дорозі було чітко видно сліди шин "мерседеса". — Отут! — сказав Сашко Циган. Дорога в цьому місці йшла ярком. З одного боку починався гай, з другого — крутий схил, а за ним одразу глибока баюра. Об'їхати було неможливо.

Хлопці поплювали на руки і взялися до діла.

— Глибше, глибше копайте! — командував Сашко Циган. — І землю на один бік скидайте, осюди. Щоб було як протитанковий рів. Бо в тих "мерседесів" такий мотор, що…

— Еге! Глибше! Тут хоч би як, — невдоволено буркнув Марусик.

Заступи скрипіли, хлопці хекали.

Перекопати битий шлях, який сотні років вкочували, трамбували колесами мільйони всяких різних возів, колимаг, дормезів та інших засобів пересування, — ой, нелегка справа.

Земля була тверда, як камінь.

Аж до смерку провозилися друзі. Але шлях усе-таки перекопали. Вперті вони були хлопці.

— Не проїде! Не лише "мерседес" — всюдихід "Нива" і то не проїде! — упевнено сказав Сашко Циган.

Журавель і Марусик, що, зморені, лежали горілиць на траві край дороги, тільки мовчки хекнули у відповідь.

— Ну а тепер глянемо, що вони там роблять, і — на інший об'єкт! — скомандував Сашко Циган.

— Та зачекай! Дай одпочити трохи. Ач, завзятий! — запротестував Марусик. — У мене спина не розгинається.

— Вони чекати не будуть. їх твоя спина не цікавить. Уставайте, ну!

Але ні Марусик, ні Журавель навіть не поворухнулися.

— Ну гаразд. Десять хвилин на перепочинок.

Проте й через двадцять хвилин хлопці не піднялися. Лише десь за півгодини Сашко Циган спромігся підняти їх. І де в нього бралася та енергія?!

Посеред двору горіло вогнище. Іноземці сиділи навколо нього й говорили. І знову більше говорив старий "ковбой", а ті двоє слухали і лише іноді докидали пару слів. Нічого копати, здається, вони й не збиралися.

— Дивно, — знизав плечима Сашко Циган. — По-моєму, їм давно можна було б і починати.

— Це вони хочуть збити нас з пантелику, — сказав Марусик. — Вони ж бачили Журавля. І підозрюють, що якась пацанва за ними стежить. От і вирішили дотягти до глибокої ночі.

Журавель промовчав.

— Може… Може, й чекають, щоб поснули, — погодився Сашко Циган. — Але не на тих напали. Ходімо!

Між подвір'ям, де жили колись старі Кандиби, і подвір'ям

покійної Степаниди Неварикаші (тієї самої, пам'ятаєте, що, як і Павлентій, була понятого, коли шукали скарб) Липська вулиця була найвужча. Найвужча і найвибоїстіша. Тут і без того завжди застрявали підводи, а в негоду буксували машини.

Кращого місця для перепони й не знайдеш.

Тим паче, вулиця звідси починала підйом на горбок, а вже далі спускалася до липового гаю.

Тому іноземцям зовсім не було видно, що тут робиться.

— Ну, давайте! Дружно! Не розслаблятися! — закомандував Сашко Циган, коли вони, знову ж таки городами, в обхід, дісталися сюди.

— Але, хлопці…— сказав раптом Журавель, чухаючи потилицю. — Вам добре, у вас дома нікого, а мої мати й бабуся там уже, мабуть, панікують, думають, що ми потопилися. Ніхто ж так пізно рибу не ловить.

— То що ти пропонуєш? — скривився Сашко Циган,

— Ну, піти, покрутитися, повечеряти, вдати, наче йдемо на горище спати, а самим сюди.

— Тобі тільки вечеря в голові! Ні! Спершу перекопаємо,

а вже тоді…

— Нема питань! — підтримав Сашка Цигана Марусик.—

А то будемо вечеряти, а вони…

— Ну гаразд, — погодився Журавель. — Тільки давайте швидше, а то…

Але завжди, коли хочеться швидше, коли треба швидше, виходить навпаки. Це вже закон.

Журавель так старався, що держак його заступа раптом — хрусь! — і зламався. Не без того, правда, що був він уже й надламаний. Але ж треба, щоб саме зараз…

Журавель аж плюнув спересердя. Лагодити заступ у темряві без інструменту годі було й думати.

— Їсти менше треба! — прошипів Сашко Циган. — А то таку силу наїв, що все ламаєш.

Журавель тільки винувато зітхнув. Два заступи — звичайно, не три. Справи пішли рівно на третину повільніше. Журавель підбігав то до одного, то до другого:

— Дай покопати. Ти вже втомився. Дай! Але пі один, ні другий не давали.

— Одійди.

— Не заважай.

Журавель на хвилину відходив, а потім знову починав:

— Дай! Ну диви, як ти вже сопеш.

— Знаєш, біжи додому, — сказав Сашко Циган. — Справді, там уже хвилюються. А ми потім.

— Ні! — замотав головою Журавель. — Без вас не піду. Дай я покопаю.

— Ще один хочеш зламати? Пусти! Ну, пусти, кажу! Все одно ж не дам.

Ех! Яка ж то мука дивитися, як друзі працюють, а ти стоїш, нічого не робиш. Бо нема інструменту. Велике діло інструмент.

— Ну дайте… Ну!

Марусик перший зглянувся. Бо таки стомився.

— На вже. Покопай трохи.

Журавель схопив заступ з таким азартом, наче то був цінний подарунок.

Хвилин за двадцять, коли Марусик відпочив, дозволив підмінити себе й Сашко Циган.

У небі вже давно спалахнули зірки і молодий місяць срібним вітрилом виплив на неосяжний небесний простір.

— Ну все! Годі! — сказав нарешті Сашко Циган. Незважаючи на втому до Бамбурів бігли бігом. Мати й бабуся стояли біля воріт.

— Ну, слава богу! — сплеснула руками бабуся, здаля побачивши хлопців.

Мати мовчала, поки не підійшли.

— О! Оце така рибалка? Замість вудочок заступи, — усміхнулася мати. — Що це за риба ниньки пішла? Не підводна, а підземна якась. Що за сорт? Як називається?

— Та ми… ми черв'яків копали, — затинаючись, сказав Журавель.

— У три заступи. І так, що аж зламали одного? — спитала бабуся.

— Та то вони, мабуть, скарб шукали… Еге ж, синку? Журавель одвернувся. Не любив він брехати матері.

— От які ж ви! Од вас не сховаєшся, — замість Журавля відповів Сашко Циган. — Шукали. Правда. Але… — Він зітхнув і розвів руками.

— Ех ви, копачі! — лагідно промовила мати, куйовдячи синові волосся (вона була задоволена власною кмітливістю). — Ну, біжіть вечеряти, а то вже все перестоялося.

Після вечері хлопці пішли "спати" — подряпалися на Циганове горище (наче знали, що їм доведеться вночі кудись іти, і ще вчора домовилися з Журавлевою матір'ю, що ночуватимуть разом).

На горищі було темно, затишно, пахло сіном, чебрецем, м'ятою, ще якимись травами, що сушилися під дахом. Десь у кутку сюрчав цвіркун.

— Почекаємо, поки повкладаються, і тоді…— сказав Сашко Циган. — Тільки справді не засніть.

Попередження виявилося не зайвим. Бо вже через дві хвилини Журавель бачив перший сон. Задрімав і Марусик. Довелося Сашкові Цигану розштовхувати їх.

Злазили з горища обережно, м'яко ступаючи на щаблі драбини, щоб не скрипнути.

Несподівано загавкав Бровко.

— Та ти що, дурний!.. Це ж ми! Цить! Цить! — засичав на нього Сашко Циган.

Але Бровко рвався на ланцюгу, кидався й жалібно скавчав:

"Хлопці! Я з вами! Хлопці! Візьміть мене!.. Я вам буду потрібний! Відчуваю… Всім серцем відчуваю. Візьміть! Ну! Хлопці..!"

Сашко Циган змушений був підійти й приласкати його:

— Цить, дурненький, цить! Ну не можемо ми тебе взяти. Ти нам тільки все зіпсуєш. Не можемо, вибачай. Сиди тихо. І пильнуй тут добре. Пильнуй!

Бровко замовк. Але не заспокоївся. Нервово смикався, аж поки хлопці не зникли.

Небо затягло хмарами. Місяць і зірки сховалися. Хлопці ледь розбирали дорогу.

Став накрапати дощ.

— О! Цього ще не вистачало, — буркнув Сашко Циган.

— Навпаки. Для різних секретних одкопувань погана погода — найкраща, — із знанням справи заперечив Марусик.

У дворі біля "мерседеса" було напнуто червоний намет, що світився зсередини. На стінах намету коливалися тіні. Дощ підсилився. Знявся вітер.

— Е!.. Промокнемо ми як хлющі. Давайте в хату, — сказав Сашко Циган.

І вони побігли у перехняблену розвалюху, що стояла по сусідству з подвір'ям, де були іноземці. В хаті пахло цвіллю і було сиро, як у погребі. Навпомацки хлопці дісталися до єдиного віконця з вибитою шибкою, що дивилося в бік намету.

Але, виглянувши у вікно, намету хлопці не побачили — заважав якийсь стовп, що стовбичив знадвору перед вікном.

— Отже ж ну! — лайнувся Сашко Циган, — А стривайте, зараз!

Не встигли хлопці отямитись, як Сашко Циган просунув у віконце ногу (воно було низько над долівкою) і сильно штовхнув стовпа раз, другий, третій…

І раптом…

Той гнилий стовп підпирав знадвору дах і наче тільки и чекав, щоб його торкнули…

— Ой! — приглушений зойк Сашка Цигана хлопці навіть не почули: страшний гуркіт перекрив його.

Марусик і Журавель ледь устигли в останню мить відскочити од вікна і впасти на долівку. Кут хати, де було віконце й двері, завалився.

— Сашко!

— Сашко!.. Цигане!

Кволий стогін почувся у відповідь.

— Сашко!.. Що з тобою?! Цигане!

Минуло майже півхвилини, перш ніж до них долинув далекий голос.

— При… привалило… Нога болить дуже… А… ви… як?

— Та нас-то не зачепило. Тільки… не видно нічого, темно. І вхід, мабуть, завалило.

— Чекай! Ми спробуємо щось зробити. Ану, Марусику, давай… я ондо намацав… тягни…

Щось загрозливо заскрипіло.

— Н-не чіпайте! Мені на голову сиплеться, — прохрипів Сашко Циган. — Звалиться… Тоді все!

— То що ж робити? Нам-то нічого. Ми й до ранку чекати можемо… А ти ж як? Болить дуже?

— Б-болить… Перелом, мабуть… — Сашко Циган не міг стримати стогону.

Хлопців огорнув страх. Липкий холодний страх безнадії.

— Цигане, — тонким тремтливим голосом сказав Марусик. — Ти не мовчи, знаєш… Ти… давай с-стогни, кричи навіть, не соромся… Цигане, ти ж там ближче до… до… ти щось там бачиш? Бо ми — нічого…

— Бачу… Намет… Ох!., бачу…

— Стогни… Кричи, Цигане! Кричи, дорогенький! Я тебе благаю… — Марусик мало не плакав.

— Дарма… Вони не прийдуть… Вони ж… Ох! Ох!.. Якби… вони б уже…

— Вони, мабуть, подумали, що то грім, — сказав Журавель. — Вони не могли подумати, що…

— Давай кричати, давай, Журавель, раз він не хоче. А-а-а!..

— Нас не почують. Зараз дощ, вітер. По намету так лупотить, що…

Сашкові Цигану вже несила було терпіти. Він уже стогнав безперервно, весь час.

— Тримайся, Цигане! Тримайся, — благальним голосом раз у раз просив Марусик.

І Журавель у розпачі повторював за ним:

— Тримайся, Цигане! Тримайся, друже!

Вони боялися що-небудь робити, щоб справді не почало обвалюватися далі й не завалило на смерть.

То була безвихідь. Страшна чорна безвихідь.

Вони втратили відчуття часу. І враз…

Враз вони почули гавкіт. Знайомий гавкіт Бровка.

Спершу їм здалося, що це марення. Ну звідки міг узятися тут Бровко, коли він міцно прив'язаний на ланцюгу там, на Бамбурах?

І все-таки це був Бровко. Гавкіт його лунав то праворуч, то ліворуч… "Де ви, хлопці, де ви? Озовіться!.."

І коли Сашко Циган крізь стогін покликав хрипло: "Бровко-о!", вірний пес одразу почув і за якусь хвилю був уже біля нього. І лизав мокре від дощу обличчя господаря, яке визирало серед руїн поваленої старої хати. І скавучав, і здивовано гавкав, не розуміючи, як це все сталося…

Але головне — він збагнув одразу, що хлопці в біді.

Бровко трусонув головою, від чого дзенькнув уривок ланцюга на ошийнику, і рішуче кинувся до намету…

Що гавкав іноземцям Бровко, я вам переказати не зможу, але гавкав він так настійливо, так вимогливо, так відчайдушно, що ті зрозуміли його. Першим з намету виліз пошрамований.

— Що таке? Чого це ти? — спитав він Бровка. Потім вилізли на дощ і ті двоє.

— Вас іст лос?

Далі вони всі троє заговорили німецькою мовою і всі троє пішли за Бровком до поваленої хати, присвічуючи кишеньковими ліхтариками.

І коли підійшли й побачили серед руїн голову Сашка Цигана, вигук розпачу й співчуття вирвався в усіх трьох, наче з одних грудей.

— Хлопче! Ти живий? — кинувся до Сашка Цигана пошрамований.

Циган тільки простогнав у відповідь.

Вони знову заговорили по-німецькому, після чого пошрамований спитав:

— Ти один чи ще хтось там є?

— Ще двоє…

Знову кілька слів німецькою, і старий "ковбой" та лисуватий кинулися до "мерседеса". Загурчав мотор, засвітилися фари, і машина рушила до поваленої хати.

Витягли з багажника лопату, сокиру, троси і у світлі фар почали обережно розчищати, розтягати завал.

Бровко спершу мотався по подвір'ю, потім сів навпроти свого господаря і тільки раз у раз подавав голос.

Так сталося, що Марусика й Журавля вивільнили раніше, ніж Сашка Цигана. Хоч Сашка Цигана було видно, а хлопців тільки чути, як гудуть, наче з-під землі. Бо розтягали згори, з даху, і тільки-но Марусик і Журавель побачили світло, побачили, що утворилася дірка, самі полізли й видряпалися на волю.

Та нарешті обережно витягли з-під уламків і Сашка Цигана. Він кривився від болю й робив страшенні зусилля, щоб не стогнати. Але стогін мимохіть виривався з його грудей.

Бровко тужливо завив. — Треба в лікарню. Негайно! — сказав пошрамований. Старий "ковбой" обережно ніс на руках Сашка Цигана до машини.

— Гайда, хлопці, з нами! Покажете, де лікарня, — пошрамований уже одчиняв дверцята "мерседеса". — Швидше!

Машина розвернулася і з місця рвонула вперед. Бровко, дзвякаючи уривком ланцюга, кинувся слідом. Хлопці заніміли, з жахом дивлячись на дорогу…

От зараз… зараз… зараз…

— Доннер веттер! — лайнувся лисуватий, який сидів за кермом, різко гальмуючи.

— Що таке?! Дорогу перекопано! Цього ж не було! — пошрамований обернувся до хлопців, які сиділи на задньому сидінні поряд із старим "ковбоєм", — той тримав на руках Сашка Цигана.

Хлопці втягли голови в плечі й мовчали. "Мерседес" почав розвертатися, щоб їхати назад. І тоді Журавель не витримав:

— Не треба!.. Там теж… Дайте лопату! Ми… ми… закидаємо. Ми…

Пошрамований щось сказав німецького мовою, відчинив дверцята й вийшов з машини. Дістав з багажника лопату й заходився закидати рів.

Хлопці теж вискочили з машини і, ставши навколішки, почали руками згортати в рів мокрі, але тверді грудки землі, які ще зовсім недавно вони з таким трудом видлубували з битого шляху.

Хто ж знав, що таке станеться?

По обличчях струменіли патьоки, у яких сльози змішувалися з дощем.

Бровко дивився на них, і від очей його теж текли краплі.

Здавалося, що він плаче.

Засипали тільки у двох місцях, щоб можна було проїхати. Нарешті…

— Досить. Проїде… І справді, "мерседес" трохи пробуксував, але проїхав.

Бровко довго біг за машиною, поки нарешті не відстав.

Потім, брудні, мокрі, хлопці сиділи поряд з іноземцями в коридорі на білому дерев'яному диванчику і чекали.

Пахло тим особливим запахом лікарні, який завжди примушує відчувати себе неспокійно, тривожно і самотньо.

Пошрамований мовчав, нічого не розпитував, і хлопці були вдячні йому за це.

"Звідки він знає нашу мову? — подумав Марусик і вирішив — Певне, був у полоні…" Вій не раз читав про це у книжках.

Т от вийшов високий вусатий лікар. Обличчя в нього було заклопотане й суворе.

— Добре, що одразу привезли. Перелом гомілки, рвані рани стегна. Ще трохи — і міг бути сепсис, тобто зараження. — Лікар перехопив перелякані погляди хлопців і додав, втомлено усміхнувшись — Але нічого страшного, жити буде, стрибати буде, у футбол гратиме. Тільки доведеться трохи полежати… Рани вже промили, зашили. Зараз гіпс накладають. Не хвилюйтесь, хлопці! Могло бути гірше, — він знову спохмурнів. — Але чого вас понесло у ту аварійну розвалюху? У негоду, серед ночі… Чого?

Марусик і Журавель опустили очі й мовчали…

РОЗДІЛ СЬОМИЙ,

заключний, в якому з'ясовується, нарешті, хто такі пасажири таємничого "мерседеса" і чого вони приїхали. "Палата героїв"

Тоді вночі так нічого й не з'ясувалося.

Іноземці одвезли хлопців додому, на Бамбури, потиснули їм руки, підбадьорливо поплескали по плечах. Ті двоє сказали: "Гут! Гут! Гут нахт!" А пошрамований сказав: "На добраніч!" І поїхали у Липки, так нічого й не сказавши, хто вони і чого приїхали. Оскільки вони нічого не питали хлопців, то й хлопцям розпитувати було незручно. Та й виснажені були вкрай і Марусик, і Журавель.

Хлопці попросили, щоб їх не підвозили до самої хати, а висадили десь за півкілометра, щоб не розбудити маму й бабусю. Але мама й бабуся, схвильовані й мокрі, зустріли їх на подвір'ї.

Як ті мами відчувають, що з їхніми дітьми щось негаразд, що їх примушує прокидатися вночі, і дряпатися на горище, і пересвідчуватися, що там нікого нема, і годинами стояти під дощем, чекаючи, — пояснити вам не берусь. Це одна з таємниць і загадок природи.

Т довелося хлопцям усе геть-чисто розказати: і про іноземців, і про перекопування дороги, і про катастрофу в старій хаті, і про несподівану появу Бровка, і про те, як їх вирятували…

Мати й бабуся тільки ахали й сплескували руками. А почувши, що сталося з Сашком Циганом, мати так забідкалася, так заголосила, що аж бабуся змушена була її заспокоювати. Вона навіть хотіла негайно їхати у район в лікарню. Ледве її відрадили.

Бабуся й мати нашвидку одмили хлопців від бруду і вклали спати, — вони ледве трималися на ногах.

Останнє, що спитав, уже засинаючи, Журавель:

— А де Бровко?

Бровка не було.

Бровко зник…

З іноземцями все з'ясувалося вранці, коли повернулися з Києва ті, хто їздив на весілля.

Іноземці приїхали до голови колгоспу Максима Богдановича Танасієнка, той зібрав правління (бо не щодня ж приїздять у Гарбузяни гості з Німецької Демократичної Республіки і з Федеративної Республіки Німеччини), і на правлінні відбулася щира розмова. І тоді…

Але послухаємо краще разом із Сашком Циганом (хлопцеві ж теж не терпиться!), як про все це розказували йому надвечір у лікарні Журавель та Марусик.

Сашко Циган уже пережив удень відвідини батька й матері, материні сльози й батькові зітхання, співчутливі айайкання Марусикових батьків та Журавлевих матері й бабусі… І тепер, забувши про загіпсовану ногу, забинтовані рани, про свої болі й переживання, нетерпляче квапив друзів, щоб швидше розповідали.

— Ну… ну, по-перше, — почав Марусик. — По-перше, той пошрамований — зовсім не іноземець.

— Як?!

— А отак. То підполковник у відставці, активіст Комітету ветеранів війни Андрій Васильович Дідух. Він воював у нашому районі, визволяв наше село.

— А яке ж він має відношення до тих іноземців?

— Та почекай! Не все зразу. Зараз розкажемо. Отой старший "ковбой" то… як його… підкажи Журавель.

— Пауль Беккер. Із Федеративної Німеччини.

— О! Я ж казав! "Мерседес"!

— Ага! А той лисуватий — то Рудольф… як його, от не запам'ятовую я прізвищ, хоч ти вбий. Журавель!

— Рудольф Грос. Із Німецької Демократичної… З Веймара, де жив Гете, той, що написав "Ерлькьоніг" — "Лісовий король", — ми вчили, пам'ятаєш: "Вер райтет зо ишет дурх нахт унд вінд…"

— "…Ес іст дер фатер міт зайнем кінд…"

— Точно!

— Так вони з різних країн?

— Виходить.

— А чому ж?..

— Та почекай, дай же розказати. Не перебивай! Хворий, називається…

— Ну, розповідайте, я мовчатиму.

— Ну так от… Виявляється, батько Рудольфа Гроса…

— Гюнтер Грос.

— Так, Гюнтер Грос загинув тут у нас, у Гарбузянах, Причому як загинув! Його розстріляли фашисти.

— Ну-у!..

— Ага. Він був солдат, але антифашист. Допомагав нашим партизанам. Йому наказали розстріляти ти знаєш кого? Параску, Тайфун Марусину бабусю… Вона була зв'язковою у партизанів, її схопили. І він, Гюнтер Грос, її відпустив. І тоді його…

— А син Гюнтера, Рудольф Грос, шукав усіх, хто щось знав про батька.

— Чекай, Журавель, чекай, дай я… Він, розумієш, всюди писав, у газети, в журнали, виступав по радіо… Він сам журналіст… І от цієї весни зовсім випадково в Югославії, на курорті в Опатії (є такі містечко на Адріатичному морі), він зустрівся з оцим Паулем Беккером з ФРН. І виявилося, Що той теж антифашист і знав його батька, товаришував з ним, служили вони разом. І Пауль Беккер був тоді в Гарбузянах, коли все те трапилося. І бачив, як розстріляли Гюнтера Гроса тут, у липовому гаю… І тепер приїхав з Рудольфом Гросом, щоб показати йому місце, де загинув його батько.

— А підполковник Дідух з Комітету ветеранів супроводжує їх, бо вони зовсім не знають нашої мови.

— От бачиш, — вражено промовив Сашко Циган. — А ми думали… Ех, незручно як! — Він трохи помовчав і додав: — Треба було б пам'ятника там поставити.

— Правління вже прийняло таке рішення, — сказав Журавель. — І ухвалило доручити догляд за могилою антифашиста Гюнтера Гроса нашому класові… І ще ті розвалюхи в Липках вирішено негайно зносити і закладати бджолоферму.

— Правильно, — сказав Сашко Циган.

— Нема питань! — відрубав Марусик.

— А той Пауль Беккер живе де, ви кажете? — спитав Сашко Циган.

— У Федеративній Німеччині. Та хоч живе він у капіталістичному Мюнхені, але бореться за мир, бере активну участь у антивоєнних демонстраціях і навіть у поліції за це двічі сидів…

— Ти диви…

— А що ж ви думали, хлопці! Всюди є чесні люди, які борються за мир. В усіх куточках світу, — сказав сусіда Сашка Цигана по палаті, який уважно слухав розмову друзів.

Він лежав на високому ліжку з підвішеною догори, трохи не до стелі, загіпсованою ногою. Коло ліжка сиділа дружина, симпатична кирпата молодиця, яка весь час білозубо усміхалася, дивлячись па хлопців.

їхню палату хворі вже охрестили "палатою героїв". Палата була маленька. Лежало їх там тільки двоє. Сусідою Сашка Цигана був комбайнер з Васюківки Павло Денисович Завгородній. Про нього знав не лише увесь район, а й уся область. Про нього писали в газетах, передавали по радіо і навіть по телебаченню…

Два тижні тому він повертався з Києва додому, на станції раптом побачив, як колію перебігала дівчинка. А тут іде на швидкості товарняк. Дівчинка зупинилася па шпалах і завмерла з переляку.

Павло Денисович кинувся на колію, схопив дівчинку, відштовхнув, але сам відскочити вже не встиг. Тепловоз з ходу вдарив його, відкинув метрів на десять, добре, що не під колеса. Але ногу розтрощило. Хірурги сім годин збирали й стуляли докупи уламки кісток…. Півроку йому тепер лежати в гіпсі, не менше.

Дружина поправила йому подушку, ніжно погладила по руці. Він усміхнувся їй лагідно й зітхнув:

— Ех, Ганю, дивлюсь я оце на хлопців і згадую наші з Явою походеньки.

— Було! Недарма вас дід Салимон шелегейдиками називав, — білозубо усміхнулася дружина.

Павло Денисович підморгнув хлопцям:

— Єсть у мене друг Ява, Іван Васильович Рень, прикордонник зараз, заступник начальника застави. Ех! Ми з ним у дитинстві витворяли… І метро під свинарником копали, і на безлюдний острів тікали, і з коровою Контрибуцією "бій биків" влаштовували… І незнайомця з тринадцятої квартири по всьому Києву шукали, і…

Що вони ще витворяли з другом Явою, Павло Денисович розповісти не встиг, бо в цю мить за вікном у дворі почувся гавкіт.

Хлопці завмерли. Потім Марусик і Журавель підхопилися й кинулися до вікна.

— Бровко! Бровко!

Перед вікном, брудний, у реп'яхах, з уривком ланцюга на ошийнику, сидів Бровко. Палата була на першому поверсі, вікно відчинене.

— Бровко! — гукнув з ліжка Сашко Циган.

Бровко гавкнув відчайдушно, розігнався, стрибнув і скочив на підвіконня.

— Ой!

Бровко кинувся до ліжка і, прищуливши вуха, метляючи хвостом і жалібно повискуючи, почав лащитися до господаря.

Сашко Циган обхопив його обома руками і, ховаючи сльози, ткнувся обличчям у шерсть.

Двері палати прочинилися, і з'явилася голова медсестри у білій косинці:

— Ой! Що це? Звідки собака?! Ви що? Не можна! Не можна! В палаті собака — це неможливо!

Сашко Циган, не розтуляючи рук і не підводячи голови, проказав:

— Віл мені… життя врятував.

Невідомо, як події розгорталися б далі, але тут у коридорі почулися голоси.

Двері широко розчинилися, і в супроводі високого вусатого лікаря зайшли голова колгоспу Максим Богданович, підполковник Дідух, Пауль Беккер, Рудольф Грос і ще якісь люди, які не вмістилися вже в палаті, стояли в коридорі.

— О! Та ти тут не сумуєш! Навіть Бровко тебе розважає. Здоров, герою! — весело вигукнув Максим Богданович. — От наші німецькі друзі прийшли тебе провідати…

Пауль Беккер і Рудольф Грос поклали па тумбочку яскраві поліетиленові кульки з оранжевими апельсинами і цукерками в барвистих обгортках. Потім витягли з кишень і подарували всім хлопцям, а також Павлові Денисовичу та його дружині значки та кольорові листівки.

— Бітте! Кляйне сувенір! Бітте!

На прощання воші всім потиснули руки, а Сашка Цигана Пауль Беккер нахилився і поцілував.

А потім усі пішли, забравши й Бровка. Пішла й дружина Павла Денисовича.

Павло Денисович задрімав. А Сашко Циган дивився у вікно на те, як сідало сонце за Лису гору, і думав:

"Як це, мабуть, страшно, коли війна… І як добре, що є такі люди, як Пауль Беккер, Рудольф Грос та інші, які в усіх куточках світу борються за мир, щоб війни не було. Ну, і, звичайно, наші — уся країна, весь народ бореться…

Бо такі, як той містер Фішер та різні інші містери-шмістери, заради грошей і золота ладні на що завгодно…

Але нічого в них не вийде!.. Не вийде! Нічого!"

І сонце — мати всього живого на планеті, що, як кожна мати теж завжди за мир, — погоджуючись, кивнуло Сашкові Цигану з безхмарного неба. І сховалося за Лису гору… Щоб завтра знову встати і усміхнутися

нашим Гарбузянам, і Васюківці, і Піскам, і Дідівщині, і всій землі неосяжній нашій, кращої за яку немає для нас нічого на світі.